

Ks. Andrzej Skrzyniowski CM

NAUKA O SAKRAMENCIE POKUTY W KATECHIZMIE RELIGII KATOLICKIEJ W ŚWIETLE ORDO PAENITENTIAE

Treść: — Wstęp. Część pierwsza: Nauka o sakramencie pokuty w grupie tematycznej „Odejdźcie i powróć”. — 1.1. Prezentacja grupy tematycznej i struktury jednostki katechetycznej, 1.2. Nauka o grzechu, 1.2.1. Grzech jako naruszenie woli Bożej, 1.2.2. Grzech jako krzywda ludzka, 1.2.3. Grzech jako rana zadana Kościołowi, 1.2.4. Grzech jako obraza Boga, 1.3. Nawrócenie, 1.3.1. Życie duchem Chrystusa, 1.3.2. Porzucenie grzechu, 1.4. Pojednanie, 1.4.1. Pojednanie z Bogiem przez Kościół, 1.4.2. Pojednanie z Kościołem.

Część druga: Kształtowanie idei i postawy nawrócenia. — 2.1. Kształtowanie nawrócenia w oparciu o materiał katechizujący ze Starego Testamentu, 2.2. Kształtowanie nawrócenia w oparciu o materiał katechizujący w chrzcie i w innych sakramentach, 2.4. Idea nawrócenia w wychowaniu do życia chrześcijańskiego.

Część trzecia: Kształtowanie świadomości przynależności do Kościoła. — 3.1. Idea Kościoła w oparciu o Stary Testament, 3.2. Idea Kościoła w oparciu o Nowy Testament, 3.3. Idea Kościoła w nauce o sakramentach, 3.4. Idea Kościoła a życie chrześcijańskie.

Część czwarta: Idea pojednania w Katechizmie Religii Katolickiej nr 1—4. — 4.1. Bóg objawia odwieczną tajemnicę pojednania. 4.2. Pojednanie w Chrystusie, 4.3. Pojednanie a Nowe Narodzenie, 4.4. Pojednanie w Kościele. Zakończenie. Wykaz skrótów. Bibliografia. Résumé.

WSTĘP

Rok 1982 dla Kościoła Katolickiego w Polsce, przez wprowadzenie odnowionego *Obrzędu Pokuty*, jest rokiem dalszej kontynuacji odnowy liturgii, zgodnie z postulatem Soboru Watykańskiego II, zawartego w *Constitutio de Sacra Liturgia*, z dnia 4 XII 1963 r. Powyższy dokument Stolicy Apostolskiej mówi: *Matka Kościół bardzo pragnie, aby wszystkich wiernych prowadzić do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, którego domaga się sama natura liturgii. (KL 14) (Liturgia) ...jako dzieło, przez które Bóg otrzymuje doskonałą chwałę, a ludzie uświęcenie (KL 7) oraz jako szczyt, do którego zmierza działalność Kościoła i źródło, z którego wypływa cała jego moc*

(KL 10). Jedną z płaszczyzn działalności Kościoła bez której niemożliwa byłaby realizacja powyższego postulatu Soboru Watykańskiego II jest katecheza. Na ważność tego problemu wskazuje sam sobór w słowach: *Należy także usilnie kłaść nacisk na katechezę ściśle liturgiczną...* (KL 35, 3). Na czasie więc wydaje się być spojrzenie na powyższy problem od strony aktualnej polskiej katechezy, co będziemy próbowali ukazać i uzasadnić w słowach wstępu jak i całego opracowania.

Dla wyjaśnienia należałoby w tym miejscu zwrócić uwagę na istotne zagadnienie związku liturgii z sakramentami. Dotychczas rozróżniano między liturgią a sakramentami, co wyraźnie jest uwidocznione w przedsoborowym Kodeksie Prawa Kanonicznego, gdzie osobno omawia się sakramenty i sakramentalia i osobno mówi się o kulcie identyfikowanym z liturgią. Tymczasem, w *Constitutio de Sacra Liturgia* centrum liturgii stanowią sakramenty, co jest istotną poprawką dokonaną przez Sobór Watykański II¹. Aby wprowadzić w zasadnicze zagadnienie, które jest przedmiotem niniejszej analizy i rzucić pewne światło podano we wstępie kilka istotnych momentów z historii doktryny sakramentu pokuty.

W dziejach dyscypliny pokutnej na Zachodzie ważna jest decyzja IV Soboru Laterańskiego (1215), który ustala jako pewne minimum obowiązujące wszystkich chrześcijan wyznanie wszystkich ciężkich grzechów raz w roku i przystąpienie do Eucharystii przynajmniej na Wielkanoc². Z powyższego sformułowania można wnioskować, że widocznie w tym okresie czasu był niepokojąco niski udział wiernych w sakramencie pokuty, skoro sobór ustala minimum pod groźbą sankcji prawno-kościelnych. Można także wysnuć pewną analogię i do dzisiejszych czasów, gdzie również zauważa się tendencję spadkową uczestnictwa w tym sakramencie, o czym mówi także A. Skowronek w przedmowie do pracy zbiorowej „*Sakrament pokuty*”. Coraz częściej formułowane są określone trudności i pytania, słowa szczerego zatroskania, związane ze spowiadaniem się. Wszystko to znajduje swój uchwytty wyraz w ubolewaniach nad spadkiem liczby przystępujących do spowiedzi³.

Należy także wspomnieć istotne postanowienia Soboru Trydenckiego. Sobór Trydencki w czasie sesji XIV (25 XI 1551) stanowczo odrzuca stwierdzenie błędnowierców, jakoby cicha spowiedź sakramentalna była ludzkim tylko wynalazkiem, obcym przykazaniu Boga i zapoczątko-

¹ Por. J. Charytański, *Kult sakramentalny*, w: *Sakramenty Kościoła Posoborowego*, red. H. Bogacki, S. Moysa, Z. Perz, Kraków 1970, 299—303.

² S. Czerwik, *Wprowadzenie do odnowionej liturgii pokuty i pojednania*, w: *Sakrament pokuty*, A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, Katowice 1980, 170.

³ *Tamże*, 5.

wanym przez Sobór Laterański IV⁴. Ponieważ nauka Soboru Trydenckiego stanowi pewne podsumowanie nauki i praktyki sakramentu pokuty przekazanej przez tradycję, dlatego aktualnie poświęcimy jej nieco uwagi. Odzwierciedlenie tej nauki znajdujemy w potrydenckim *Rytuale Rzymskim* wydanym przez Pawła V, w 1614 r., który obowiązywał aż do ukazania się nowego *Ordo Paenitentiae*⁵ w r. 1973. Sobór Trydencki skupia swoją uwagę przede wszystkim na tych punktach nauki, które były podważane przez reformatorów. *Uczy więc sobór, że pokuta jest prawdziwym sakramentem, różnym od chrztu i danym przez Boga jako lekarstwo tym, którzy po chrzcie poddali się w niewolę grzechu. Ustanowienie sakramentu pokuty wiąże sobór zwłaszcza z tym momentem, w którym zmartwychwstały Chrystus tchnął na Apostołów i udzielił im Ducha Świętego, aby mieli władzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów*⁶. Sobór podkreśla także związek pokuty z chrztem. Przez chrzest osiągamy całkowite oczyszczenie z grzechów, wchodzimy do Kościoła: skoro jednak popełniliśmy grzechy, wówczas w sakramencie pokuty otrzymujemy przebaczenie. Z warunków sakramentu pokuty podkreśla żal za grzechy, wyznanie grzechów, które jest z prawa Bożego oraz kładzie wielki nacisk na zadośćuczynienie⁷. Nauka o sakramencie pokuty soboru Trydenckiego przetrwała aż do naszych czasów. Wystarczy przytoczyć *Katechizm Nauki Katolickiej*, używany po dzień dzisiejszy, który podkreśla w definicji sakramentu pokuty te same istotne punkty, to znaczy, że pokuta jest sakramentem, w którym kapłan w zastępstwie Pana Boga odpuszcza grzechy po chrzcie popełnione⁸.

Od Soboru Trydenckiego (1545) trzeba było poczekać aż do Soboru Watykańskiego II (1962), który zainicjował nową reformę liturgii ukazując jej nowe treści. Ojcom Soboru Watykańskiego II nie chodziło tyle o zmianę rubryk, ale przede wszystkim o pouczenie teologiczno-pastoralne. W duchu Soboru Watykańskiego II opracowany został nowy dokument Stolicy Apostolskiej: *Ordo Paenitentiae*: Dokument ten podkreśla nowe istotne akcenty sakramentu pokuty, mianowicie: kontekst historiozbawczy i eklezjalno-społeczny.

W kontekście Soboru Watykańskiego II i nowego dokumentu Stolicy Apostolskiej rysuje się nam zasadniczy problem, a mianowicie zgodność lub niezgodność aktualnej polskiej katechezy z oficjalną nauką Kościoła. Ponieważ temat ten byłby za obszerny z racji posługi-

⁴ Tamże, 171.

⁵ *Sacra Congregatio pro Cultu Divino. Decretum quo Ordo Paenitentiae publici iuris fit*, tłum. E. Sztáfrowski w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne* 7, z. 2, Warszawa 1977. Odtąd będę używał skrótu *Ordo P.*

⁶ S. Czerwik, 172.

⁷ Tamże, 172.

⁸ W. Chrobak, *Katechizm Nauki Katolickiej*, Warszawa 1957, 143.

wania się w Polsce jeszcze wieloma starymi podręcznikami, wobec tego temat ten zacieśniamy do najnowszego podręcznika, jakim jest *Katechizm Religii Katolickiej*⁹. Czynimy to też i z tej racji, że jest to jedyny podręcznik dla klas V—VIII oficjalnie przyjęty przez Komisję Episkopatu do spraw katechezy.

Zagadnieniem naszej pracy jest przebadanie teologii sakramentu pokuty, przekazanej w KRK w świetle *Ordo P.* Zaznaczam, że wspomniany katechizm ukazał się w 1972 r., natomiast dokument Stolicy Apostolskiej ukazał się w 1973 r. Ponieważ KRK ukazał się wcześniej niż *Ordo P.* wobec tego interesuje mnie także, na ile analizowany katechizm, opierając się na teologii Soboru Watykańskiego II, wprowadza sformułowania zbliżone do nauki wydanych później obrzędów.

Jako źródło mojej analizy wybrałem KRK najpierw jako jedyny oficjalnie przyjęty podręcznik, a także z racji nowacyjnej struktury, treści i koncepcji tego podręcznika katechizacji. Stał się on przedmiotem kontrowersji, mającym wielu zwolenników ale także i przeciwników. Zastrzeżenia wysuwane pod adresem wspomnianego podręcznika wynikają przede wszystkim z tej racji, że dotychczasowi katecheci byli wychowani w przeważającej większości na katechizmach typu pytań i odpowiedzi. Chciałbym więc także, aby moja praca była pewnym przyczynkiem do właściwego spojrzenia na to dzieło katechezy polskiej.

Źródłem zasadniczym pracy jest KRK oraz *Podręcznik Metodyczny*¹⁰ do wspomnianego katechizmu obejmujący cztery tomy. Natomiast dokument Stolicy Apostolskiej *Ordo P.* stanowi światło w ocenie teologicznej podręcznika. Literaturę pomocniczą stanowią artykuły autorów na temat zarówno KRK, jak i sakramentu pokuty, często inspirowanych ukazaniem się nowego katechizmu jak i też nowego dokumentu Stolicy Apostolskiej. Są to więc artykuły czy publikacje ukazujące się po roku 1973.

Metodą, którą posługuję się w niniejszej pracy, jest analiza porównawcza wspomnianych źródeł. Poprzez analizę tekstu dochodzę do określenia zasadniczych elementów teologii pokuty zawartych w omawianym podręczniku dla młodzieży. *Podręcznik Metodyczny* do omawianego katechizmu natomiast służy mi przede wszystkim jako źródło poznania teoretycznych założeń autorów. Odnosnie do każdego aspektu teologicznego przeprowadzam porównanie z *Ordo P.*, jako autorytatywną wypowiedzią *Magisterium Kościoła*. Odniesienie się do *Ordo P.*,

⁹ *Katechizm Religii Katolickiej*, Wrocław 1975. Odtąd będę używał skrótu KRK z numerem oznaczającym część katechizmu.

¹⁰ *Podręcznik Metodyczny* do KRK, praca zbiorowa, pod redakcją J. Charytańskiego i W. Kubika, Warszawa 1976. Odtąd będę używał skrótu P. M. z numerem oznaczającym część podręcznika.

daje możliwość odkrycia tak pozytywów analizowanego podręcznika jak i jego braków.

Praca obejmuje cztery części. Rozpoczynamy od analizy zasadniczej grupy tematycznej, *Odejście i powrót* z trzeciego tomu podręcznika, gdyż tam zawarta jest synteza teologii sakramentu pokuty. Omówimy najpierw całą grupę tematyczną oraz strukturę jednostki katechetycznej, by następnie ukazać wszystkie uwzględnione w tej grupie aspekty teologii pokuty i ocenić ich ujęcie w świetle *Ordo P.* W swojej pracy nie ograniczam się jednak tylko do wspomnianej grupy tematycznej, ale analizuję problem pokuty i jego uwzględnienie we wszystkich czterech częściach podręcznika.

Następne części a więc druga, trzecia i czwarta próbują ukazać poszczególne aspekty teologii sakramentu pokuty, występujące w całym omawianym podręczniku. I tak w rozdziale drugim ukazujemy aspekt nawrócenia, w trzecim — aspekt eklezjalny a w czwartym — aspekt pojednania. Czynimy tak, aby zbadać czy i jak katechezy, poprzedzające zasadniczą grupę tematyczną, przygotowują katechizowanych do zrozumienia zasadniczych aspektów teologii sakramentu pokuty, czy kształtują odpowiednie postawy warunkujące prawdziwe osobowe przyjęcie tajemnicy omawianego sakramentu. Jednocześnie chcemy zbadać, na ile katechezy następujące po zasadniczej grupie tematycznej kontynuują dalej ten sam proces wychowawczy.

CZEŚĆ PIERWSZA

Nauka o sakramencie pokuty w grupie tematycznej

Odejście i powrót

W pierwszym rozdziale niniejszej pracy omówimy teologię sakramentu pokuty orzekaną w KRK część trzecia w grupie tematycznej *Odejście i powrót* w świetle nowego dokumentu Stolicy Apostolskiej *Ordo P.* z dnia 2. XII. 1973 r. W rozdziale tym, po ogólnej prezentacji, tak grupy tematycznej jak i jednostki katechetycznej, przechodzimy do teologii sakramentu pokuty ukazując jej istotne aspekty a mianowicie: naukę o grzechu, nawróceniu i pojednaniu.

1. 1. Prezentacja grupy tematycznej i struktury jednostki katechetycznej

Omawiana grupa tematyczna, zatytułowana *Odejście i powrót*, zawiera usystematyzowaną wiedzę, dotyczącą sakramentu pokuty, i za-

myka materiał przeznaczony na klasę siódmą. Cały materiał niniejszej grupy dzieli się na dwie części. Pierwsza, zatytułowana *Odejście*, zawiera dwie jednostki, ukazujące problem grzechu wraz z jego skutkami. Część druga, zatytułowana *Powrót*, zawiera jednostki omawiające możliwość oraz realizację drogi powrotu do Boga.

KRK w kontekście sakramentu pokuty podejmuje także niektóre zagadnienia eschatologiczne. Czyni to w jednostkach dwudziestej dziewiątej i trzydziestej pierwszej. Umieszczenie tych zagadnień eschatologicznych w kontekście sakramentu pokuty stanowi swoistą różnicę w stosunku do dotychczasowych katechizmów, gdzie problem ten poruszany był w kontekście *Składu Apostolskiego*¹¹. Zerwanie z dotychczasową praktyką oraz włączenie spraw eschatologicznych w kontekst winy i nawrócenia dokonało się, według autora wstępu teologicznego do omawianej grupy tematycznej, z następujących racji: *Włączyliśmy to zagadnienie w kontekst winy i nawrócenia, ponieważ w Piśmie Świętym jest o nim mowa zawsze w związku z ostrzeżeniem, z przestroga. Podobnie nauka o czyścicu rozwijała się w Kościele nie w całokształcie eschatologii, ale równoległe do refleksji nad sakramentem pojednania*¹².

Ostatnia katecheza z omawianej grupy tematycznej, zatytułowana *Wytrwale naprzód*, mówi o pewnych zagrożeniach, które tkwią w człowieku. *Spowiedź, choćby najlepsza, nie załatwia wszystkiego. Usuwa wprawdzie grzechy, ale w człowieku zostają korzenie zła: grzeszne skłonności. Pismo św. wylicza trzy najważniejsze: pożądlivość oczu, pożądlivość ciała i pychę żywota* (por. 1 J 2, 16). *Ale praktycznie jest ich o wiele więcej*¹³. Po ukazaniu źródła tych zagrożeń katecheza wskazuje także na przyczyny powrotu do grzechów: *Nie znają siebie, nie kontrolują, nie próbują osłabić tego wpływu, który skażona grzechem pierworodnym natura ludzka ma na nasze postępowanie*¹⁴. Wskazuje także na pewne środki pomocne w wytrwaniu w dobrym jak czujność, rachunek sumienia, szukanie pomocy poza sobą tj. u Boga i u ludzi.

Każda katecheza rozpoczyna się od wstępu antropologicznego. I tak katecheza dwudziesta ósma rozpoczyna od problemu stosunku ludzi do grzechu, jednostka dwudziesta dziewiąta od zagadnienia krzywdy, jaką ludzie wyrządzają innym, a jednostka trzydziesta zaczyna od ludzkiej postawy fałszywego samozadowolenia. Element ludzkiego doświadczenia czy ludzkich pytań nie ogranicza się tylko do wstępu katechezy ale występuje także w punkcie *Jak odpowiem Bogu*.

Wprowadzenie elementu antropologicznego w każdej katechezie ma

¹¹ Por. W. Chrobak, dz. cyt., 63.

¹² J. Charytański, *Wstęp do grupy tematycznej „Odejście i powrót”*, w: P. M. III. 480.

¹³ KRK 3, j. 33.

¹⁴ KRK 3, j. 33.

za zadanie uwrażliwić katechizowanych na ich własne pytania i ich własne problemy życia. Przez ten element katecheza jest bardziej, zbliżona do życia, a nie odizolowana od niego. Treści jej mogą budzić większe zainteresowanie, równocześnie stają się światłem dla życia ludzkiego. Omawiany element antropologiczny w katechezach KRK nie pokrywa się jednak z dawną formą zastosowania, znaną w metodzie tzw. stopni formalnych katechezy z pierwszej połowy XX wieku. Wyjaśnienie tego problemu daje autor artykułu *Problemy katechezy biblijnej: W tego typu „zastosowaniach” mamy do czynienia z pouczeniem moralnym, które nie wypływa z samej perykopy biblijnej, ale stanowi element dorzucony całkowicie od zewnątrz lub też podsuwany jedynie na podstawie jakiegoś dalekiego podobieństwa. Cel wychowawczy w takim wypadku nagina wymowę tekstu do własnych założeń*¹⁵.

W tłumaczeniu egzystencjalnym, jaki preferuje KRK, katecheta nie zakłada celów wychowawczych, ale je odkrywa w tekście Pisma Świętego. Tylko takie problemy ludzkie mogą wystąpić w katechezie, które rzeczywiście zawierają się w danej perykopie. (...) Ponadto klasyczne „zastosowanie” następowało zwykle po opowiedzeniu konkretnego wydarzenia. W tłumaczeniu egzystencjalnym problem ludzki występuje już od początku katechezy jako pytanie ludzkie, na które katechizowani szukają odpowiedzi¹⁶.

Źródłem treści omawianych katechez są przede wszystkim Pismo św. tak Starego jak i Nowego Testamentu, liturgia a zwłaszcza sakramenty i wypowiedzi Nauczycielskiego Urzędu Kościoła. I tak w jednostce dwudziestej ósmej ukazując grzech jako największe zło występuje *Pieśń o cierpiącym Słudze Jahwe* z księgi proroka Izajasza. Równocześnie katecheza nawiązuje do W. Piątku: *W Wielki Piątek — wspomnienie męki i śmierci naszego Zbawiciela — Bóg kieruje do nas słowa Izajasza proroka*¹⁷. W jednostce dwudziestej dziewiątej, ukazując największy skutek grzechu, jakim jest odwrócenie od Boga i od Kościoła na zawsze, czyni to w oparciu o tekst św. Marka 9, 43-48, oraz o tekst św. Mateusza 13, 49-50. Równocześnie wskazuje na dwudziestą szóstą niedzielę w ciągu roku (rok B), kiedy te teksty są czytane.

Natomiast katecheza trzydziesta pt. *Pokuta w Kościele*, oprócz tekstów Pisma św. o faryzeuszu i celniku z Ewangelii św. Łukasza 18, 9-14, przypowieści o drzewie figowym z Ewangelii św. Łukasza 13, 1-9, nawiązuje do trzeciej niedzieli Wielkiego Postu oraz cytuje tekst *Konstytucji o Kościele: Kościół obejmujący w łonie swoim grzeszników,*

¹⁵ J. Charytański, *Problemy katechezy biblijnej*, w: P.M. I. 17—18.

¹⁶ *Tamże*, 18.

¹⁷ KRK 3, j. 28.

święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i odnowienie swoje (KK 8).

Pismo św. w KRK nie spełnia roli poszerzonego poglądu jak u autorów Historii biblijnej XIX w., ani nie spełnia roli służebnej w stosunku do katechizmu typu Deharbeowskiego. Pismo św. w KRK jest źródłem i normą katechezy, poszukującej istotnej wypowiedzi autora natchnionego i tłumaczącą ją w świetle Tradycji Kościoła¹⁸. Katecheza tak ujmowana nie jest tylko spotkaniem z tekstem świętym, ale przede wszystkim spotkaniem z Bogiem żywym, który poprzez księgi święte prowadzi dialog z człowiekiem (...) dokonuje się spotkanie między katechizowanym a Bogiem, który powołał cały świat i człowieka do bytu, który wybrał sobie lud, wyzwolił go, prowadził, upominał i karmił, obdarzył obietnicami i wypełniał je¹⁹. Spotkanie z Bogiem w Słowie Bożym stawia człowieka w sytuacji wyboru i decyzji. Ta sytuacja decyzji i wyboru przewija się poprzez wszystkie katechezy szczególnie w punkcie *Jak odpowiem Bogu* czy w punkcie *Pomyśl*.

Istotnym momentem każdej katechezy KRK jest modlitwa. Nie chodzi tu jednak o tradycyjną modlitwę przed czy po katechezie. Jest to modlitwa, która przybiera całkowicie inną formę i odbywa się w innym czasie. Przed przeczytaniem tekstu Pisma św. następuje chwila ciszy, skupiająca uwagę katechizowanych na osobistym spotkaniu z Bogiem w Słowie za chwilę czytany, a następnie w każdej katechezie jest modlitwa, która odpowiada treści perykopy biblijnej. W jednostce dwudziestej ósmej są to słowa psalmu 118, w dwudziestej dziewiątej z psalmu 129, w trzydziestej pierwszej słowa z liturgii *Wieczny odpoczynek...* a w katechezie trzydziestej trzeciej słowa oracji z siedemnastej niedzieli w ciągu roku.

Podane formy modlitwy w KRK, chociaż są urozmaicone co do formy i czasu, to jednak według autora artykułu *Problemy katechezy biblijnej*, są one tylko pewną pomocą czy wzorcem: *podsuwane formy stanowią jedynie pewną pomoc, pewien wzór*²⁰, nie ograniczając inwencji uczącego.

1. 2. Nauka o grzechu

Pierwsze dwie jednostki omawianej grupy tematycznej *Odejście i powrót* rozpoczynają od ukazania rzeczywistości grzechu jako naruszenia woli Bożej, jako krzywdy ludzkiej, rany zadanej Kościołowi oraz jako obrazy Boga.

¹⁸ J. Charytański, *Problemy katechezy biblijnej* w: P.M. I, 14.

¹⁹ *Tamże*, 18.

²⁰ J. Charytański, *tamże* 20.

1. 2. 1. Grzech jako naruszenie woli Bożej

Katecheza rozpoczynająca grupę tematyczną *Odejście i powrót* ukazuje wolę Bożą względem człowieka, która objawiła się między innymi w akcie stwórczym, w obdarowaniu ludzi takimi dobrami jak życie, zdrowie, powierzenie ludziom ziemi. Wolą Bożą jest także, aby człowiek wzrastał i rozwijał się w rodzinie, aby była między ludźmi jedność, zgoda i wzajemna życzliwość dla dobra każdego człowieka i wszystkich ludzi. Tej woli Bożej strzegą przykazania ustanowione przez Boga. Naruszenie tej woli Bożej jest grzechem²¹.

1. 2. 2. Grzech jako krzywda ludzka

Jednostka dwudziesta ósma zaczyna od przedstawienia najbardziej dostrzegalnego zła, jakim jest krzywda i niesprawiedliwość, zła wymierzonego przeciwko godności osoby ludzkiej: *Każda krzywda wyrządzona innym ludziom, jak nieżyczliwość, szkodenie na zdrowiu, rozbijanie rodziny, niszczenie opinii drugich, narusza wolę Bożą, dlatego jest grzechem*²². Nowym akcentem KRK w stosunku do tradycyjnych katechizmów jest przy omawianiu grzechu zaakcentowanie nie tylko prawa (woli Bożej), ale także zwrócenie uwagi na drugiego człowieka.

1. 2. 3. Grzech jako rana zadana Kościołowi

Grzech zadaje także ranę Kościołowi jako wspólnocie. Prawdę tę przybliżają jednostki dwudziesta ósma i trzydziesta. *Kościół jest święty i powinien być święty we wszystkich członkach*²³, a tymczasem grzech każdego chrześcijanina godzi w Chrystusowe dzieło uświęcenia Kościoła i to nawet wtedy, gdy wykroczenie nie zostało wprost wymierzone przeciw wspólnocie jako takiej. *Nawet jeśli jest to grzech ukryty, Kościół w nim samym jest mniej święty*²⁴. W jednostce zaś trzydziestej czytamy: *Przez porównanie swojego życia z nauką Ewangelii, chrześcijanin widzi swoje braki. Wtedy dopiero uświadamia sobie, że źle postępuje. Uznaje swój grzech. Zdaje sobie sprawę ze zła, którego dopuścił się przeciw Bogu i przez który zranił Kościół Chrystusowy*²⁵. Ta sama jednostka zwraca także uwagę i na skutek grzechu, jakim jest ograniczanie możliwości działania Kościoła. *Mają oni tajemnicę Chrystusa wiernie w świecie objawiać. Tymczasem ta misja Kościoła zostaje*

²¹ KRK 3, j. 28.

²² Tamże, j. 28.

²³ KRK 3, j. 28.

²⁴ Tamże, j. 28.

²⁵ Tamże, j. 30.

osłabiona przez chrześcijan, którzy sprzeciwiają się swemu powołaniu²⁶. Grzech uderza także w jedność Kościoła. Ten skutek grzechu akcentuje jednostka dwudziesta ósma w słowach: *Objawił się ludziom, wezwał ich słowem do współżycia z sobą, obdarzył ich życiem. Kto więc naraża swą wiarę na utratę, zaniedbuje modlitwy, nie oddaje czci należnej Bogu, niszczy tę jedność, popełnia grzech*²⁷.

Na tę relację grzech — Kościół, wskazuje także *Ordo P.*: *Lecz na podstawie tajemniczego i łaskawego Bożego zrzędzenia ludzie łączą się ze sobą nadprzyrodzonym węzłem, na skutek czego grzech jednego szkodzi również innym, tak świętość jednego staje się dobrodziejstwem dla pozostałych*²⁸.

1. 2. 4. Grzech jako obraza Boga

Grzesznik nie jest w stanie wyrządzić jakiegokolwiek krzywdy Bogu, tzn. nie jest w stanie pomniejszyć Boga (...) Ale chociaż grzesznik nie może zaszkodzić Bogu samemu w sobie, to jednak „rani” Go o tyle, o ile dosięga tych, których Bóg miłuje, o ile narusza plan zbawczy Boga w świecie²⁹. O tym, że grzech dosięga tych, których Bóg miłuje, czy narusza zbawczy plan Boga mówiliśmy w całym zagadnieniu społecznego aspektu grzechu. Ponieważ jednak grzechy nie są sobie równe, dlatego trzeba także zwrócić uwagę na podział grzechów oraz ich terminologię, gdyż one pośrednio wskazują katechizowanym, jaka to jest obraza Boga. Omawiana grupa tematyczna *Odejście i powrót* używa na określenie grzechu ciężkiego termin „śmiertelny”, a na określenie grzechu powszedniego termin „raniący”. Katecheza jednak bardzo szeroko tłumaczy katechizowanym nieadekwatność tych terminów względem siebie, oraz względność terminu w stosunku do określanej przez ten termin treści. Wyrazem tego jest zdanie: *Jak rana może być większa czy mniejsza, może nawet prowadzić do śmierci, tak też w każdym grzechu raniącym, czyli powszednim, może być różne zło*³⁰.

Terminu na określenie grzechu powszedniego jako „raniący” używa także *Ordo P.*: *Otrzymują od miłosierdzia Bożego przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i równocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu przez grzech zadali ranę*³¹.

Aby lepiej zrozumieć, kto popełnia grzech śmiertelny czy raniący,

²⁶ Tamże, j. 30.

²⁷ Tamże, j. 28.

²⁸ *Ordo P.*, nr 5.

²⁹ J. Sulowski, *Wprowadzenie teologiczne do siódmej grupy tematycznej, „Kto popełnia grzech, odwraca się od Boga i zadaje ranę Kościołowi”, W: P.M. III, 484.*

³⁰ KRK 3, j. 28.

³¹ *Ordo P.*, nr 4.

oraz jaką naukę o grzechu przekazuje katechizowanym KRK przytaczam definicje zawarte w omawianej grupie tematycznej. *Grzeszy śmiertelnie ten, kto czyni wielkie zło czynem, słowem, myślą, a nawet zaniedbaniem, całkowicie świadomie i dobrowolnie*³². Skutek tego grzechu jest następujący: *Tym samym odchodzi całkowicie od Boga i wyklucza się od udziału w Jego Królestwie. Zabija w sobie życie Boże. Przestaje być świętym, przyjacielem Boga, sam wyklucza się od żywej wspólnoty*³³. Natomiast grzech raniący popełnia ten, kto pragnie postępować zgodnie z wolą Bożą, ale zdanza mu się, że dopuszcza się jakiejś mniejszej krzywdy czy zaniedbania w swoim stosunku do Boga, lub też popełnia większe zło, ale sobie z tego nie zdaje w pełni sprawy; albo nie czyni tego zupełnie dobrowolnie³⁴.

Reasumując należy podkreślić, że KRK odchodzi od dotychczasowej praktyki umiejscawiania grzechu w kategoriach prawa, czego dowodem między innymi jest zrezygnowanie z dotychczasowej praktyki omawiania tego zagadnienia w kontekście przykazań, a więc praw Bożych, a umiejscowienie go w kontekście sakramentu pojednania. Omawiany katechizm odchodzi także od pojmowania grzechu przede wszystkim jako przekroczenia prawa, na korzyść zwrócenia uwagi na człowieka. Grzech więc w takim układzie ukazany jest jako akt, który zmienia relację Bóg-człowiek, oraz relację człowiek-człowiek.

Omawianie także spraw eschatologicznych, wiecznego odrzucenia, w kontekście sakramentu pokuty, jaśniej ukazuje rzeczywistość grzechu w całej jego prawdzie.

Należy także zwrócić uwagę, że KRK ukazał się w roku 1972, natomiast *Ordo P.* ukazało się 2. XII. 1973 r. Omawiany więc katechizm w swoich sformułowaniach i przemyśleniach idzie po linii dokumentu Stolicy Apostolskiej.

Szersze omówienie problemu grzechu znajdujemy w artykule A. Skowronka *Człowiek dzisiejszy i pokuta*. Autor porusza takie problemy jak jurydyczne ujęcie grzechu, przeakcentowanie antropocentrycznego ujęcia grzechu, grzech odwróceniem od Boga a zwróceniem do stworzenia, grzech lekki i ciężki itd³⁵.

1. 3. Nawrócenie

Po omówieniu rzeczywistości grzechu obecnie chcemy ukazać, jak KRK w omawianej grupie tematycznej ujmuje i przybliża katechizo-

³² KRK 3, j. 28.

³³ *Tamże*, j. 28.

³⁴ *Tamże*, j. 28.

³⁵ Por. A. Skowronek, *Człowiek dzisiejszy i pokuta*, *Życie i Myśl* 29(1979) 33—52.

wanym *Powrót*, czyli aspekt nawrócenia, oraz ocenić to ujęcie w świetle *Ordo Paenitentiae*.

1. 3. 1. Życie duchem Chrystusa

Chociaż pierwsze jednostki omawianej grupy tematycznej skupiły się zasadniczo na rzeczywistości grzechu, to jednak i w nich dochodziło do głosu wezwanie ze strony Boga. Następne jednak jednostki bardziej zwracają się ku wezwaniu do nawrócenia i ukazują proces nawrócenia chrześcijańskiego.

Jednostka pt. *Pokuta w Kościele* przytacza przypowieść o faryzeuszu i celniku z Ewangelii św. Łukasza (Łk 18, 9-14). Celnik uznaje swoją grzeszność i potrzebę pokuty i nawrócenia. Katecheza ta przytacza także wyraźne wezwanie Chrystusa: *Jeśli się nie nawrócicie, wszyscy tak samo zginiecie* (Łk 13, 5). Słowa te są groźbą, skierowaną do tych, którzy nie rozpoznają znaków czasu zbawienia, nie odczytują znaków Bożego wezwania do nawrócenia³⁶. Katecheza przytacza także przypowieść o drzewie figowym, które jeśli nie przynosi owocu, ma być wycięte. Jest to ...przypowieść o narodzie wybranym, dla którego Bóg (gospodarz winnicy, por. Iz 5) poniósł tyle trudów. Naród jednak nie przynosił owoców. Bóg wyznaczył więc termin „wycięcia” drzewa figowego. Ogrodnikiem jest Jezus (nowy Adam), który wyjednał u Ojca „rok łaski” dla tego narodu (...) czyli czas miłosierdzia Bożego dla pokutujących³⁷.

Pierwsza więc część katechezy formułuje indywidualne wezwanie do nawrócenia (faryzeusz-celnik), druga zaś część precyzuje bardziej społeczne wezwanie do pokuty, skierowane do Ludu Bożego, którym jest Kościół. Nawrócenie według KRK ma najpierw polegać na życiu duchem Chrystusa. *Chrześcijanin ocenia całe postępowanie w świetle Ewangelii Chrystusowej (...) My chrześcijanie mamy być „naśladowcami Boga” jako dzieci umiłowane i postępować drogą miłości* (Ef 5, 1-2), jak Chrystus żyć Jego duchem aby życie Jezusa objawiało się w naszym ciele (2 Kor 4, 10)³⁸. Autor wstępu teologicznego do omawianej jednostki nazwie to nawróceniem egzystencjalnym i podkreśli jego znaczenie w słowach: *Nawrócenie egzystencjalne staje się szczególnie ważne w dzisiejszym stechnizowanym świecie, w którym człowiek gubi*

³⁶ A. Spławski, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Pokuta w Kościele”* w: P.M. III, 518.

³⁷ A. Spławski, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Pokuta w Kościele”*, 518.

³⁸ KRK 3, j. 30.

rozumienie sensu życia, swego istnienia, świata, a zarazem zmysł szukania Boga³⁹.

Egzystencjalny charakter nawrócenia podkreśla także Ordo P. w słowach: *Albowiem do Królestwa Bożego możemy przystąpić tylko przez „metanoię”, czyli przez wewnętrzną zmianę całego człowieka, dzięki której zaczyna on myśleć, sądzić i układać swoje życie przeniknięty tą świętością i miłością Boga, które w Jego Synu zostały ostatecznie objawione i nam w pełni udzielone*⁴⁰.

1. 3. 2. Porzucenie grzechu

Drugim zasadniczym momentem nawrócenia jest porzucenie grzechu. Ten aspekt podkreślają niemal wszystkie jednostki. I tak w jednostce trzydziestej czytamy: *Chrześcijanin wie, że prawdziwe nawrócenie polega na odwróceniu się od wszystkich grzechów, na zerwaniu z wszelką okazją do złego oraz na podjęciu wysiłku, który by prowadził ku prawdziwej przemianie całego człowieka (...) Nawracający się pragnie całym sercem umrzeć dla grzechu, by odtąd żyć według Ewangelii i spełniać wolę Chrystusa*⁴¹. Natomiast w jednostce Chrystus okazuje miłosierdzie Ojca w sakramencie pokuty czytamy: *Tej zewnętrznej czynności musi towarzyszyć wewnętrzne nawrócenie, odwrócenie się od grzechu, przemiana serca, bez której spowiedź pozostałaby próżna i bezowocna*⁴². Na ten element nawrócenia, jakim jest zerwanie z grzechem, zwraca uwagę także Ordo P. Czyni to w punkcie drugim, gdzie czytamy: *To zwycięstwo nad grzechem jaśnieje najpierw w chrzcie, przez który dawny człowiek zostaje ukrzyżowany z Chrystusem dla zniszczenia grzesznego ciała, abysmy już więcej nie służyli grzechowi*⁴³. Ten sam dokument omawiając żal za grzechy mówi: *Spośród aktów penitenta na pierwszym miejscu należy wyliczyć żal za grzechy, który „jest bólem duszy i obrzydzeniem sobie popełnionego grzechu złączonym z postanowieniem nie grzeszenia w przyszłości*⁴⁴.

Omawiane katechezy wyraźnie podkreślają, że nawrócenie jest procesem, który ma trwać całe życie. Nie można więc nawrócenia ograniczyć do jednego aktu, gdyż jest ono raczej stałym wymiarem życia. *Nawracanie się do Boga musi trwać całe życie, ponieważ chrześcijanin musi wciąż wybierać między drogą Bożą, a drogą złą*⁴⁵. Zresztą

³⁹ A. Spławski, tamże, 519.

⁴⁰ Ordo P, nr 6a.

⁴¹ KRK 3, j. 30.

⁴² Tamże, j. 30.

⁴³ Ordo P, nr 2.

⁴⁴ Tamże, nr 6a.

⁴⁵ KRK 3, j. 4.

myśl ta przewija się poprzez wszystkie katechezy tak w pierwszej części omawianej grupy *Odejście*, gdy ukazuje rzeczywistość grzechu, jak też i w drugiej części *Powrót*, akcentując za Konstytucją o Kościele, że Kościół zawsze potrzebuje oczyszczenia z grzechów i nieustannie do tego nawołuje. Kościół obejmujący w swoim łonie grzeszników, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i odnowienie swoje (KK 8)⁴⁶.

Na ten stały wymiar życia, jakim jest nawrócenie, wskazuje *Ordo P.* omawiając zagadnienie *Pokuta w życiu i liturgii Kościoła. Lud Boży licznymi i różnymi sposobami praktykuje tę nieustanną pokutę. Uczestnicząc w cierpieniach Chrystusa przez cierpliwość, podejmując dzieła miłosierdzia i miłości, nawracając się z każdym dniem coraz bardziej według Ewangelii Chrystusa...*⁴⁷

Podsumując należy podkreślić, że aspekt nawrócenia może być rozumiany w świetle rzeczywistości miłosierdzia Bożego objawiającego się w historii zbawienia i dochodzącego do szczytu w misterium Paschalnym Jezusa Chrystusa.

Natomiast *Ordo P.* jako kontekst a zarazem przygotowanie kreśli najpierw obraz objawiającego się miłosierdzia Bożego, cytując za św. Pawłem: *Miłosierdzie swoje objawił Ojciec jednając świat ze sobą w Chrystusie i to co na ziemi, i to co w niebiosach wprowadziwszy pokój przez krew Jego krzyża* (2 Kor 5, 18-19; Kol 1, 19n). To zaproszenie do nawrócenia wyrażone w miłosierdziu Bożym ukazane jest w kontekście całej historii zbawienia a głoszone i przypominane przez proroków: *To wezwanie do pokuty, które często rozbrzmiewało w ustach proroków, przygotowało serca ludzi na przyjście Królestwa Bożego przez głos Jana Chrzciciela, który przyszedł „głosząc chrzest pokuty na odpuszczenie grzechów”* (Mk 1, 4)⁴⁸.

Wskazując zaś na szczyt realizacji miłosierdzia Ojca w stosunku do ludzi, przez swego Syna, powyższy dokument Stolicy Apostolskiej mówi: *Pan Jezus zaś nie tylko wezwał ludzi do pokuty, aby porzucili grzechy i całym sercem nawrócili się do Boga, lecz także przyjmując grzeszników pojednał ich z Ojcem. (...) Wreszcie sam umarł za nasze grzechy i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia*⁴⁹. *Ordo P.* bardzo skrótowo sygnalizuje kontekst historiozbawczy sakramentu pokuty. Szersze omówienie tego zagadnienia znajdujemy w artykule S. Czerwika pt. *Odnowiona liturgia sakramentu pokuty w świetle Ordo P.* W artykule tym czytamy: *Podstawową ideą teologiczną nowego*

⁴⁶ Tamże, j. 30.

⁴⁷ *Ordo P.*, nr 4.

⁴⁸ *Ordo P.*, nr 1.

⁴⁹ Tamże, nr 1.

obrzędu jest kontekst historiozawczy. Sakrament pokuty ukazany jest w świetle tajemnicy pojednania w historii zbawienia. Jakie są etapy realizacji tego „misterium reconciliationis”? Bóg Ojciec pierwszy powziął od wieków inicjatywę pojednania ze sobą grzesznej ludzkości: (Bóg)... pojednał nas ze sobą przez Chrystusa... w Chrystusie Bóg jednał ze sobą świat, nie poczytując ludziom grzechów. (2 Kor 5, 18-19). Zechciał bowiem (Bóg)... aby przez Niego (Chrystusa) znów pojednać wszystko ze sobą... i to, co na ziemi, i to co w niebiosach, wprowadziwszy pokój przez krew Jego krzyża. (Kol 1, 19n)⁵⁰.

Dalej należy podkreślić, że pokuta ukazana w grupie tematycznej *Odejście i powrót* ujęta jest w dwóch aspektach, mianowicie: aspekt pozytywny jako mocniejsze zwrócenie się do Boga, złączenie z Chrystusem, a jednocześnie upodobnienie się do Niego, oraz w aspekcie negatywnym jako zaprzestanie popełniania grzechów. Zrozumiałe jest, że proces ten dokonuje się przez całe życie człowieka.

1. 4. Pojednanie

Po ukazaniu rzeczywistości grzechu i nawrócenia, obecnie chcemy się zająć zagadnieniem, jak omawiana grupa tematyczna, *Odejście i powrót*, ukazuje katechizowanym aspekt pojednania sakramentu pokuty.

1. 4. 1. Pojednanie z Bogiem przez Kościół

Omawiana grupa tematyczna w katechezie *Chrystus* okazuje miłosierdzie Ojca w sakramencie pokuty wyraźnie stwierdza: Kościół jedna ludzi z Bogiem⁵¹. Katecheza najpierw przybliży katechizowanym troskę Jezusa Chrystusa, cytując Jego słowa: *Przyszedłem szukać, co było zginęło, chorzy potrzebują lekarza*, a następnie ukazuje troskę zawartą w przypowieściach, mówiących o pojednaniu i przebaczeniu. Wreszcie katecheza stwierdza: *Całe postępowanie Jezusa, a zwłaszcza Jego męka i śmierć krzyżowa, jest objawionym znakiem Bożego miłosierdzia i przebaczenia dla wszystkich szukających pojednania*⁵². Po ukazaniu osobistej troski Jezusa Chrystusa zdążającej do pojednania ludzkości z Bogiem, za czasów Jego publicznej działalności, katecheza zwraca uwagę na rolę Kościoła: *Jezus swoją troskę o los grzesznych ludzi przekazuje dalej Kościołowi*⁵³. Konkluzją całego zagadnienia jest stwierdzenie: *Nie ma zatem pojednania z Bogiem dla tych grzeszników, którzy świadomie*

⁵⁰ S. Czerwik, *Odnowiona liturgia sakramentu pokuty w świetle Ordo P*, RBL 29(1976) 135.

⁵¹ KRK 3, j. 32.

⁵² Tamże, j. 32.

⁵³ Tamże, j. 32.

chcieliby pominąć pośrednictwo Kościoła Chrystusowego w swoim dążeniu do pojednania. (...) To pojednanie z Bogiem za pośrednictwem Kościoła nazywa się sakramentem pokuty⁵⁴.

Ordo P. również akcentuje aspekt pojednania z Bogiem przez Kościół ukazując przekazanie władzy Piotrowi i Kościołowi: *Postuszny temu nakazowi Pana, Piotr, do którego tenże Pan skierował słowa: „Tobie dam klucze królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie” (Mt 16, 19). (...) Ponadto Zbawiciel nasz Jezus Chrystus udzieliwszy Apostołom oraz ich następcom władzy odpuszczania grzechów, ustanowił w swoim Kościele sakrament pokuty, ażeby wierni, którzy grzeszą po pierwszym obmyciu (po chrzcie), mogli przez odnowienie w łasce pojednać się z Bogiem. Kościół bowiem ma „i wodę i łzy: wodę chrztu i łzy pokuty”⁵⁵.*

1. 4. 2. Pojednanie z Kościołem

KRK przekazuje katechizowanym naukę o sakramencie pokuty, w którym dokonuje się pojednanie z Bogiem i Kościołem. Przyjęcie tej prawdy byłoby niezrozumiałe dla katechizowanych bez zrozumienia zła grzechu, oraz jego indywidualnego, społecznego i eschatologicznego wymiaru. KRK sakrament pokuty omawia w osobnej grupie tematycznej *Odejście i powrót*. Omawiany katechizm ukazuje także, że inicjatywa nawrócenia i pojednania wychodzi od Boga. Zagadnienie inicjatywy Boga tutaj tylko sygnalizujemy z tej racji, że poświęcamy temu problemowi cały czwarty rozdział niniejszej pracy. Omawiana grupa tematyczna nie stanowi jednak całości samej dla siebie. Tworzy ona całość z pozostałymi grupami tematycznymi, dlatego przekazując katechizowanym syntezę nauki o sakramencie pokuty zakłada, że katechizowani mają już świadomość swego związku z Bogiem i Kościołem, gdyż już o tym była mowa np. w katechezach rozpoczynających materiał przeznaczony na klasę siódmą. Dlatego katechezy omawianej grupy stale używają słowa *chrześcijanin* nawiązując do chrztu: *Pierwsze pojednanie i odpuszczenie wszystkich grzechów dokonało się w sakramencie chrztu*⁵⁶. Świadomość związku człowieka z Bogiem i Kościołem pozwala katechizowanym zrozumieć, że grzech śmiertelny zrywa to zjednoczenie i dopiero wówczas może być mowa o pojednaniu, które jest powrotem do zjednoczenia. Gdyby katechizowany nie miał świadomości własnego zjednoczenia z Bogiem, to sakrament pokuty byłby

⁵⁴ Tamże, j. 32.

⁵⁵ Ordo P, nr 1, 2.

⁵⁶ KRK 3, j. 32.

dla niego tylko przebaczeniem. Twoje pojednanie z Bogiem i Kościołem dokonuje się wtedy, gdy kapłan, przedstawiciel Kościoła, wypowiada słowa rozgrzeszenia⁵⁷.

Szersze omówienie eklezjalne kontekstu odnowionej liturgii sakramentu pokuty znajduje się w artykule S. Czerwika, pt. *Odnowiona liturgia sakramentu pokuty w świetle Ordo Paenitentiae*. Wspomniany autor wyraźnie precyzuje na czym te wymiar polega: *Eklezjalny wymiar sakramentu pokuty polega więc na tym, że sakrament ten stanowi szczytowy moment (un moment fort) pokutnego nastawienia całego życia i całej liturgii Kościoła. Dlatego też sakrament pokuty musi być rozważany w całym kontekście misji Kościoła i jego liturgii, której jednym z podstawowych celów jest prowadzenie ludzkości do pojednania i zjednoczenia z Bogiem*⁵⁸.

Należy także zwrócić uwagę na to, że sakrament pokuty w KRK ukazany jest w kontekście historiozbawczym. Ukazany jest więc jako realizacja odwiecznego planu Bożego zjednoczenia wszystkich ludzi ze sobą. Omawiana grupa katechez nawiązuje do odwiecznego planu Bożego, woli Bożej zbawienia wszystkich ludzi. Ten plan Boży został zrealizowany w osobie Jezusa Chrystusa oraz kontynuowany jest przez Kościół. Dalej Chrystus w swoim miłosierdziu pozwala na dopełnienie tej pokuty nawet po śmierci⁵⁹.

Ten aspekt historiozbawczy podkreśla także *Ordo P.* na samym początku, ukazując miłosierdzie Ojca objawiające się w historii zbawienia a realizowane w osobie Jezusa Chrystusa. *Ojciec (niebieski) okazał swoje miłosierdzie w Chrystusie jednając ze sobą świat. (...) to wezwanie do pokuty, które często rozbrzmiewało w ustach proroków, przygotowało serca ludzi na przyjście Królestwa Bożego przez głos Jana Chrzciciela*⁶⁰.

Podsumowując tę część niniejszej pracy oprócz zagadnienia prezentacji grupy tematycznej *Odejście i powrót* i jednostki katechetycznej, gdyż one stanowią dla siebie całość, należy stwierdzić: Sakrament pokuty ukazany w KRK 3 najpierw ukazany jest w kontekście historiozbawczym jako realizacja odwiecznego planu Bożego zjednoczenia wszystkich ludzi z Bogiem. Następnie ukazany jest jako sakrament nawrócenia pojętego jako głębsze zjednoczenie z Bogiem i zaprzestanie grzeszenia, oraz jako sakrament pojednania z Bogiem i Kościołem, które dokonuje się przez Chrystusa w Kościele i przez Kościół.

Liczni autorzy inspirowani ukazaniem się dokumentu Stolicy Apo-

⁵⁷ Tamże, j. 32.

⁵⁸ S. Czerwik, *art. cyt.*, 140.

⁵⁹ Por. KRK 3, j. 31, 32.

⁶⁰ *Ordo P.*, nr 1.

stolskiej *Ordo P.* oraz zrozumieniem ważności zagadnienia, poświęcają w swoich artykułach wiele uwagi tym problemom. Szersze wyjaśnienie omawianych elementów sakramentu pokuty znajdujemy w artykule *Istotne elementy pokuty*⁶¹.

CZEŚĆ DRUGA

Kształtowanie idei i postawy nawrócenia

Po omówieniu zasadniczej treści teologii sakramentu pokuty, zawartej w grupie tematycznej *Odejście i powrót*, w niniejszym rozdziale chcemy zająć się następnym zagadnieniem, mianowicie jak KRK 1-4, przygotowuje katechizowanych do zrozumienia pojęcia nawrócenia, czy ewentualnie prowadzi już do realizowania postawy nawrócenia niezależnie od katechezy o sakramencie pokuty.

Ponieważ zasadnicza grupa tematyczna, omawiająca sakrament pokuty, zamyka materiał klasy siódmej, wobec tego zagadnienie nawrócenia chcemy omawiać w dwóch częściach. Pierwsza będzie obejmowała katechezy od klasy piątej do siódmej włącznie, a więc katechezy poprzedzające właściwą naukę o sakramencie pokuty, oraz druga, obejmująca katechezy klasy ósmej, jako katechezy następujące po zasadniczej grupie tematycznej.

2. 1. Kształtowanie nawrócenia w oparciu o materiał katechizujący ze Starego Testamentu

Pierwsza część omawianego katechizmu nosi tytuł *W Chrystusie jesteście ludem Bożym*. Wstęp zawiera trzy jednostki wprowadzające katechizowanych w zagadnienie historii Boga objawiającego się, ukazującego swój plan zbawienia a jednocześnie wzywającego do współdziałania. *Kiedy się ludziom objawia, nie przekazuje im jedynie wiedzy o sobie, ale objawia też swój plan zbawienia wszystkich ludzi. Pragnie przetwarzać życie ludzi, aby było coraz lepsze, sprawiedliwsze, przepełnione miłością. (...) mówi też Bóg o życiu ludzkim i wzywa nas do współdziałania ze sobą*⁶². Zaznajomienie katechizowanych z Bogiem, objawiającym się i wzywającym, ukazuje im, że inicjatywa nawrócenia wychodzi od strony Boga a nie od strony człowieka. Jednostki te, bę-

⁶¹ W. Dudek, W. Hanc, *Istotne elementy pokuty*, Aten. Kapł. 89(1977) 178—191.

⁶² KRK 1, j. 1.

dące wprowadzeniem do całego KRK ukazują, że *katecheza w ciągu czterech lat będzie stałym spotkaniem ze Słowem Bożym, wzywającym i oświecającym życie człowieka*⁶³.

Po zapoznaniu z pojęciem historii zbawienia w jednostce pierwszej, jednostka druga ukazuje związek poszczególnego człowieka z Bogiem i jego miejsce w historii zbawienia, dzięki czemu katechizowany może dostrzec, że nie jest to tylko historia. *Przez chrzest zostałeś przyjęty do Kościoła. Zostałeś włączony w historię zbawienia. Wszedłeś we wspólnotę z Bogiem i we wspólnotę dzieci Bożych*⁶⁴. Na ten kontekst historiozbowczy wskazuje także *Ordo P.* w punkcie pierwszym: *Ojciec (niebieski) okazał swoje miłosierdzie w Chrystusie jednając ze sobą świat, i to co na ziemi i to co w niebiosach, wprowadziwszy pokój przez krew jego krzyża (2 Kor 5, 18-19; Kol 1, 20). Gdy Syn Boży stał się człowiekiem przebywał między ludźmi, aby ich uwolnić z niewoli grzechu (J 8, 34-36) i wezwać z ciemności do swego przedziwnego światła. Z tej racji, rozpoczynając swoją ziemską działalność, głosił pokutę, mówiąc: „Nawracajcie się i wierzcie Ewangelii” (Mk 1, 15). To wezwanie do pokuty, które rozbrzmiewało w ustach proroków, przygotowywało serca ludzi na przyjście Królestwa Bożego przez głos Jana Chrzciciela, który przyszedł „głosząc chrzest pokuty na odpuszczenie grzechów” (Mk 1, 4)*⁶⁵.

Po przybliżeniu katechizowanym pojęcia historii zbawienia, KRK w następnych katechezach nawiązuje do sakramentu chrztu św. Czyni to z tej racji, żeby katechizowani dostrzegali, że nie chodzi tu tylko o historię ale o rzeczywistość, w którą każdy przez chrzest zostaje włączony, a z tej rzeczywistości wynikają pewne konsekwencje wezwania i odpowiedzi, współpracy i świadczenia. *Przez to zdarzenie (chrzest) zostałeś włączony w historię zbawienia. Bóg obdarzył cię miłością, uczynił swoim dzieckiem i zaprosił do współżycia ze sobą. (...) Bóg zaprosił cię do współdziałania i współpracy ze sobą (...) Pragnie, abyś zrozumiał to Jego wezwanie i sam dał na nie Bogu odpowiedź*⁶⁶.

Następne zaś katechezy, tj. od czwartej do czternastej, wprawdzie wyraźnie nie mówią o nawróceniu, jednak ukazując przymierze Abrahama, oraz fakt, że Bóg przemawia do swego ludu, poucza, rządzi i kieruje światem, powołuje człowieka do współdziałania, zaprasza do wspólnoty ze sobą⁶⁷ kształtuje postawę słuchania, która wychowuje do pokuty uwrażliwiając katechizowanych na wezwanie zawarte w Objawieniu.

⁶³ J. Charytański, *Wstęp do katechez wprowadzających*, w: P.M. I, 59.

⁶⁴ KRK 1, j. 2.

⁶⁵ *Ordo P.*, nr 1.

⁶⁶ KRK 1, j. 3.

⁶⁷ Por. KRK 1, j. 6—12.

Katechezy czternasta i piętnasta już jasno zajmują się problemem zła — grzechu i nawrócenia, o który nam chodzi w drugiej części niniejszej pracy. Grzech ukazany tu jest jako zerwanie wspólnoty życia z Bogiem.

Pojęcie grzechu, jako zerwanie wspólnoty z Bogiem, czy jej osłabienie, jak również zerwanie wspólnoty z Kościołem, *Ordo P.* ukazuje w punkcie piątym: *Ponieważ grzech jest obrazą Boga, która zrywa przyjaźń z Nim (...) na skutek czego grzech jednego szkodzi również innym, tak jak świętość jednego staje się dobrodziejstwem dla pozostałych. Dla tej również racji pokuta niesie ze sobą także pojednanie z braćmi, którym grzech zawsze przynosi szkodę*⁶⁸.

Zrozumienie tak pojętego grzechu jako zerwanie wspólnoty z Bogiem itd., byłoby niemożliwe bez odpowiedniego przygotowania. Dlatego katechezy poprzedzające przygotowały ucznia do zrozumienia tak pojętego grzechu.

Dlatego po ukazaniu, do czego prowadzi grzech, jednostka czternasta *Ludzie zrywają wspólnotę życia z Bogiem* wyraźnie już mówi o nawróceniu: *Wszyscy jesteśmy grzesznikami. Poczujemy się do niejednego grzechu. Biblijne opowiadanie o zerwaniu wspólnoty z Bogiem czytamy w Wielkim Poście. Wtedy Bóg słowami Pisma św. wzywa nas do nawrócenia i pokuty. Wyrazem zewnętrznym tej pokuty jest posypywanie głów popiołem na rozpoczęcie Wielkiego Postu*⁶⁹. W tej samej jednostce w punkcie *Jak odpowiem Bogu*, mówiącej o zgubnych skutkach, jakie wywołują grzechy i wady narodowe, czytamy: *Będę czuwał, by wady te nie zakorzeniły się we mnie*⁷⁰. Jest to wezwanie do nawrócenia, które przybiera tu także formę modlitewną w postaci psalmu 50-go: *Zmituj się nade mną (...) zgładź nieprawość moją. Obmyj mnie zupełnie z mojej winy (...) uznaję bowiem nieprawość moją*.

Jednostka zaś piętnasta pt. *Grzech dosięga każdego człowieka*, cytując tekst opowiadania o Ablu i Kainie, wskazuje na związek grzechu pierwszych ludzi z grzechem wszystkich ludzi: *że po grzechu pierwszych ludzi zło jakby lawina obejmuje coraz większy zakres i zaczyna rozrastać się wśród potomków Adama*⁷¹. Jednostka ta chce również przybliżyć katechizowanym prawdę, że człowiek sam bez Boga popada coraz bardziej pod panowanie zła, a jednocześnie istoty tego zła dozukiwać się trzeba w samej woli człowieka, że ono pochodzi od niego. (...) *Jednak i wtedy okazuje się, że człowiek nie musiał absolutnie pod-*

⁶⁸ *Ordo P.*, nr 5.

⁶⁹ KRK 1, j. 14.

⁷⁰ Tamże, j. 14.

⁷¹ J. W. Rosłon, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Grzech dosięga każdego człowieka”*, w: P.M. I, 236.

legać grzechowi, bo znalazła się sprawiedliwa rodzina Noego, która się mu oparła⁷².

Trzeba zwrócić także uwagę i na to, że w takim ujęciu grzechu nie ma miejsca na rozpacz i pesymizm, bowiem od razu człowiek staje wobec przewyższającego grzechy daru łaski Bożej w Jezusie Chrystusie. Człowiek dla przeciwstawienia się złu potrzebował pomocy z zewnątrz, sam był bezradny. Ale ta pomoc przyszła. Bóg nie pozostawił ludzi ich nieszczęśliwemu losowi, przyobiegał i przygotował starannie ich zbawienie⁷³. Ten wielki dar łaski Bożej katechizowani widzą na podstawie przytoczonych tekstów Pisma św.: *Gdzie wzmógł się grzech, tam jeszcze obficie rozlała się łaska. I dlatego Bóg wzywa każdego człowieka, aby nie ulegał skłonności do grzechu: Grzech waruje u wrót i łasi się do Ciebie, a ty przecież masz nad nim panować (Rodz. 4, 7). Chrystus wzywa mnie, bym wytrwale walczył ze skłonnością do grzechu w sobie. Jaką złą skłonność (jaką wadę) muszę szczególnie opanować w sobie? A konkluzją całej katechezy są słowa Pisma św. wyjęte z Psalmu 33: Szukałem Pana i On mnie wystuchał (...) Powściągnij swój język od złego (...) odstęp od złego i czyń dobro⁷⁴.*

Trzecia grupa tematyczna obejmuje jednostki od osiemnastej do dwudziestej szóstej. Główny materiał stanowią opowiadania biblijne, ukazujące dzieje Izraela, szczególnie wyjście z niewoli i zdobycie ziemi obiecanej. Grupa ta przypomina ujęcie historii biblijnej, ale istnieje zasadnicza różnica między historią biblijną a KRK. Różnica ta polega na tym, że chociaż element informacyjny istnieje tak w historii biblijnej jak i w KRK, to jednak katechezy KRK zwracają istotną uwagę na interpretację Pisma św. *Pismo św. nie jest opowiadaniem historycznym w dzisiejszym znaczeniu. Jest przede wszystkim interpretacją teologiczną przekazywanych wydarzeń. Postacie biblijne nie występują więc przede wszystkim jako bohaterowie czy wzorce postępowania moralnego, ale na pierwszym miejscu wysuwają w nich autorzy natchnieni ich rolę w spełnianiu się planów Bożych w historii. Jednocześnie widzą w nich pośredników działającego Boga. (...) Podstawowy problem egzystencji ludzkiej stanowi w trzeciej grupie tematycznej doświadczenie Boga bliskiego, wchodzącego w historię ludzkości, zapraszającego do współdziałania w realizacji Jego planów (...) Współdziałanie z Bogiem dokonuje się zawsze w ramach ludu wybranego⁷⁵.*

Czwarta grupa tematyczna obejmuje katechezy od dwudziestej szóstej do trzydziestej czwartej. W tytułach poszczególnych jednostek

⁷² Tamże, 235—236.

⁷³ J. W. Rosłon, art. cyt., 237.

⁷⁴ KRK 1, j. 15.

⁷⁵ J. Charytański, Wstęp do trzeciej grupy tematycznej „Bóg przymierza tworzy swój lud”, w: P.M. I, 276.

można by wyczytać sformułowania katechizmowe: wszechobecność, opatrzność, sprawiedliwość, miłosierdzie, duchowość Boga, Jego świętość, czy prawdę, że Bóg jest tylko jeden. (...) Bóg jednak objawił się w wydarzeniach i towarzyszących im słowach. Dlatego to obecna grupa tematyczna nie omawia przymiotów Bożych pojętych abstrakcyjnie, ale podsuwa wydarzenia i słowa, w których Bóg objawił Siebie jako sprawiedliwego, świętego itd.⁷⁶ Widać tu zmianę kategorii myślowych scholastycznych na biblijne.

Grupa ta również kilkakrotnie akcentuje aspekt nawrócenia. I tak w jednostce Bóg prowadzi lud jako Pan i Ojciec ukazuje, że Bóg jako karę za zapominanie o Bogu i nieprzestrzeganie prawa surowo swój lud karze (niewola Babilońska, zburzenie Jerozolimy). Taką surowość okazał Bóg swemu ludowi, np. gdy zesał nań niewolę i dopuścił do zburzenia Jerozolimy. (...) Bóg dopuścił to dlatego, aby naród opamiętał się i nawrócił⁷⁷.

Mówiąc o miłosierdziu Boga w stosunku do Niniwy w jednostce dwudziestej dziewiątej czytamy: *W tym celu posłał do Niniwy proroka Jonasza, aby wzywał ich do nawrócenia. (...) Gdy grzeszyli, Bóg sam wzywał naród wybrany do nawrócenia, aby mógł mu okazać miłosierdzie*⁷⁸. Zresztą, okazywanie miłosierdzia Bożego stanowi w dziejach zbawczych Starego Przymierza podstawową zasadę kierowania Narodem wybranym i wychowawczego oddziaływania na niego⁷⁹. Dlatego omawiana jednostka, chcąc przybliżyć prawdę Boga miłosiernego, oprócz przypowieści zawartej w księdze Jonasza o Niniwie, przytacza także słowa proroka Ezechiela: *Ja nie pragnę śmierci bezbożnego, ale jedynie tego, by bezbożny zmienił swoje postępowanie i żył. Porzućcie, porzućcie wasze złe postępowanie! Czemuż to chcecie zginąć, o Izraelici? (Ez 33, 11)*. Słowa te są także wezwaniem do zmiany życia, a więc nawrócenia.

Jednostka Bóg przygotowuje lud na „pełnię czasu”⁸⁰, przybliża katechizowanym prawdę, że Bóg stale realizuje zbawczy plan aż do pełni czasów. Bóg wypełnia dalej swoje obietnice i zapowiada je przez usta proroków. W słowach proroków cytowanych w omawianej katechezie, katechizowani jasno dostrzegają realizację zbawczego planu Bożego, który realizuje się także między innymi w wezwaniu do nawrócenia. *Cóż mi po mnóstwie waszych ofiar (...) Obmyjcie się, czyści bądźcie!*

⁷⁶ J. Charytański, *Wstęp do czwartej grupy tematycznej „Bóg przymierza objawia się w swoim ludzie”*, w: P.M. I, 424.

⁷⁷ KRK 1, j. 27.

⁷⁸ Tamże, j. 29.

⁷⁹ J. W. Rosłon, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Bóg objawia swoje miłosierdzie”*, 460—461.

⁸⁰ KRK 1, j. 33.

Usuńcie zło! Zaprawiajcie się w dobrem (Iz 1, 11. 16-17a). Natomiast Jeremiasz cytowany w tej samej jednostce mówi: zwrócę na nich miłościwe moje oko i przywrócę ich do tego kraju; odbuduję ich i już nie zburzę, zasadzę ich i już nie wyrwę. Dam im rozum, by Mnie poznali, że Ja jestem Jahwe, i będą mym ludem, a Ja będę ich Bogiem, gdy się do mnie nawrócą całym sercem swoim (Jer 24. 6-7).

Piąta grupa tematyczna *Bóg Zbawca* obejmuje jednostki od trzydziestej czwartej do trzydziestej ósmej. Grupa ta stanowi przejście do Chrystologii i eklezjologii następnego roku nauczania. Także i w tej grupie tematycznej chcemy wypunktować wezwanie do nawrócenia. I tak w jednostce *Bóg poucza swój lud przez proroków* czytamy: *Kiedy przywódcy i królowie, i cały naród sprzeniewierzyli się Bogu i nie byli Mu posłuszni, Bóg powoływał proroków i przez nich wzywał do nawrócenia i wierności przymierzu, jakie zawarł ze swoim ludem. (...) Grozili karami, które ich spotkają, jeśli nie zmienią postępowania. (...) Ale Bóg nie opuścił swego ludu w niewoli. (...) Prorocy stali się duchowymi przywódcami wybranego narodu, podtrzymywali go na duchu, nawoływali do nawrócenia i wierności Bogu. (...) Spośród tych, którzy pozostaną i nawrócą się, utworzy nowy Lud Boży. (...) Przez proroków Bóg wzywa i nas do nawrócenia, przypomina o zachowaniu. Jego przykazań, zachęca do wytrwałości. Przestrzega nas także przed błędnymi drogami, które prowadzą do nieszczęść i zła⁸¹.*

Należy także podkreślić, że KRK ukazuje funkcję proroków jako przywódców duchowych ludu Bożego, wzywających do nawrócenia, zachowania przykazań, itd. Tę rolę omawiany katechizm podkreśla z następujących racji: *Pragniemy mocno podkreślić tę właśnie rolę proroków, jako przywódców duchowych Bożego ludu, ponieważ w oczach wiernych, a przede wszystkim dzieci, są głównie, jeśli nie jedynie, przepowiadaczami przyszłości. Dzięki takiemu ujęciu nasi katechizowani będą mogli dostrzec głęboki sens ubogacenia czytań mszalnych, zwłaszcza księgami prorockimi, jak również zrozumieć ich rolę w życiu współczesnego Kościoła⁸².*

Następne katechezy mówią o nadejściu ery mesjańskiej, ery sprawiedliwości i pokoju. Bóg wypełnia plan zbawienia dając ludowi Króla pokoju, Nowego Dawida — Pasterza, Sługę Jahwe, którym jest Jezus Chrystus⁸³. Jednostki te są oparte o teksty proroków zapowiadających wypełnienie dzieła zbawienia z wyraźnym akcentem do nawrócenia. I tak w jednostce *Bóg powołuje pasterza — przewodnika dla swego ludu*

⁸¹ KRK 1, j. 34.

⁸² J. Charytański, *Wstęp do piątej grupy tematycznej „Bóg Zbawca”*, w: P.M. I, 536.

⁸³ Por. KRK 1, j. 35—37.

cytowane słowa proroka Ezechiela mówią o nawróceniu, które będzie dziełem zapowiedzianego nowego pasterza, Jezusa Chrystusa: *Zagubioną odszukam, zabłąkaną sprowadzę z powrotem, skaleczoną opatrzę, chorą umocnię i mocną będę ochraniał* (Ez 34, 16). Natomiast jednostka *Sługa Jahwe wypełnia Boży plan zbawienia*, cytując pierwszą i drugą pieśń o cierpiącym słudze Jahwe z księgi proroka Izajasza odnoszącym się do Chrystusa, mówi: *Proroctwo to jest wezwaniem skierowanym do wszystkich wierzących, aby w swoim życiu szli tą samą drogą*⁸⁴.

Ordo P., ukazując sakrament pokuty w kontekście historiozbawczym, również odwołuje się do Starego Testamentu a zwłaszcza do proroków, którzy nawoływali przecież do nawrócenia: *To wezwanie do pokuty, które często rozbrzmiewało w ustach proroków, przygotowało serca ludzi na przyjście Królestwa Bożego przez głos Jana Chrzciciela, który przyszedł „głosząc chrzest pokuty na odpuszczenie grzechów”* (Mk 1, 4)⁸⁵.

Reasumując należy podkreślić, że aspekt nawrócenia w jednostkach pierwszej części KRK ukazany jest w oparciu o teksty Pisma św. Starego Testamentu. Z tej racji nawrócenie ujęte jest w relacji wierności Przymierzu, tzn. Bóg czyni naród Izraelski swoim ludem wybranym, daje mu swoje prawa i obdarza go swymi dobrodziejstwami. Łamanie tego prawa jest odwróceniem się od Boga i zerwaniem Przymierza. Stąd też grzech, nawrócenie, jako rzeczywistości stale powiązane ze sobą i przenikające się mają charakter wybitnie społeczny. Nawrócenie to zwrot ku wierności Przymierzu, to wypełnienie planów Bożych zawartych w Przymierzu, to uznanie Boga, Jego prymatu a równocześnie złości grzechu. Nawrócenie ukazane w omawianej części KRK to oddalenie się od zła i podjęcie na nowo życia według Prawa. Wysuwa się więc na pierwsze miejsce nawrócenie jako zwrot ku zachowaniu Prawa. Bardziej osobowy charakter nawrócenia ukazany jest właściwie jako wyjątek w Starym Testamencie, a równocześnie i w pierwszej części KRK, w opisie nawrócenia się Dawida.

Nawiązanie w pierwszych jednostkach omawianego katechizmu jak i w *Ordo P.* do sakramentu chrztu sprawia, że nie chodzi tu o wspomnienie — historię, ale o rzeczywistość zbawczą, w której każdy ochrzczony ma swój udział. W takim układzie rzeczywistość nawrócenia nie jest czymś oderwanym od życia, ale staje się aktualnym wezwaniem do nawrócenia.

Dla pogłębienia tego zagadnienia odsyłam do artykułu M. Gołębiowskiego. Wspomniany autor ukazuje zagadnienie pokuty w Starym Testamencie. Porusza sprawę kultyczno-rytualnych form pokuty

⁸⁴ KRK 1, j. 37.

⁸⁵ *Ordo P.*, nr 1.

oraz ideę nawrócenia głoszoną w nauczaniu proroków⁸⁶. Temat ten porusza także B. Przybylski w swoim artykule pt. *Ku źródłom teologii Pokuty*⁸⁷.

2. 2. Kształtowanie nawrócenia w oparciu o materiał katechizujący z Nowego Testamentu i nauki o Kościele.

Po ukazaniu aspektu nawrócenia w pierwszej części KRK, przechodzimy do ukazania tego samego problemu w drugiej jego części.

Kim jest Jezus Chrystus? Tym zasadniczym pytaniem rozpoczyna się szósty rok nauczania katechetycznego. Pytanie, kim jest Jezus Chrystus, stawiają sobie ludzie od dwu tysięcy lat, a jednocześnie wobec tego pytania nie może przejść obojętnie człowiek naszych czasów. Również uczeń szóstej klasy szkoły podstawowej staje już wobec powyższego pytania w swej indywidualnej drodze ku własnemu, autonomicznemu spojrzeniu na rzeczywistość⁸⁸.

Punktem docelowym omawianej grupy tematycznej nie jest jednak czysto obiektywne stwierdzenie: Jezus z Nazaretu jest obiecany Mesjaszem. Człowiek zawsze pyta: kim jest On dla mnie, dziś. Czy wystarczy odpowiedź, że Chrystus jest Zbawicielem, że przyniósł nam odpuszczenie grzechów, umożliwił drogę do Ojca? Przecież nasze chrześcijaństwo, nasza wiara, nasz udział w zbawieniu urzeczywistnia się w warunkach naszego codziennego życia. (...) człowiek nieomal codziennie staje wobec wyboru dobra lub zła. Jezus — Mesjasz jest światłem, jest drogą, jest mocą⁸⁹.

Katecheza pierwsza przybliży katechizowanym pojęcie i rzeczywistość Pełni czasów, tj. nadejścia Mesjasza. Nadejście Pełni czasów ogłasza św. Jan Chrzciciel, którego słowa cytowane w katechezie wyraźnie akcentują aspekt nawrócenia: *Nawróćcie się, bo bliskie jest królestwo niebieskie. (...) Wydajcie godny owoc nawrócenia. Ja was chrzczę wodą dla nawrócenia.* Katecheza nawiązuje także do liturgii: *Adwent jest czasem, w którym przypominamy sobie oczekiwanie ludzi na obiecanego Mesjasza. Wtedy właśnie uświadamiamy sobie, że Jego dzieło musi się ciągle dokonywać aż do Jego powtórnego przyjścia. W czytaniach o Janie Chrzcicielu słyszymy słowo Boże wzywające nas do nawrócenia i współdziałania z Chrystusem*⁹⁰.

⁸⁶ Por. M. Gołębiowski, *Pokuta w Starym Testamencie*, Aten. Kapł. 89(1977) 3—15.

⁸⁷ Por. B. Przybylski, *Ku źródłom teologii pokuty*, Aten. Kapł. 88(1977) 402—407.

⁸⁸ J. Charytański, *Wstęp do drugiej części KRK „Chrystus wczoraj i dziś”*, w: P.M. II, 40.

⁸⁹ Tamże, 40—41.

⁹⁰ KRK 2, j. 1.

Trzecia katecheza *Księga życia*, przybliży katechizowanym prawdę o księdze Nowego Testamentu. Katechizowany dowiaduje się ogólnie o treści nauczania Jezusa Chrystusa. Katecheza akcentuje w nauczaniu Jezusa Chrystusa wezwanie do nawrócenia. *Wzywał do nawrócenia czyli do zerwania ze złem i przyjęcia Dobrej Nowiny o zbawieniu*⁹¹. Piąta katecheza, ukazująca Chrystusa jako obiecanego Mesjasza, który przyszedł walczyć ze złem, również akcentuje rzeczywistość nawrócenia jako walki ze złem. *Przez chrzest złączyliśmy się z Chrystusem. Uczestniczymy także w walce, która trwa między Nim a mocami ciemności*⁹².

Katechezy od szóstej do ósmej stanowią drugą grupę tematyczną zatytułowaną *Królestwo Boże*. Treścią tej grupy jest działanie Jezusa Chrystusa. Jest to *głoszenie Królestwa Bożego lub Królowania Bożego*. *Towarzyszą mu „znaki czasów mesjańskich”, które bliżej określają same głoszenie*. Trzeci element tej działalności stanowi *wezwanie do pokuty — nawrócenia*⁹³. Również i w tej grupie tematycznej chcemy wypunktować interesujący nas problem nawrócenia.

W jednostce *Jezus Chrystus daje początek Królestwu Bożemu* czytamy: *Odtąd począł Jezus nauczać i mówić: „Nawracajcie się albowiem bliskie jest Królestwo niebieskie” (Mt 4, 17). (...) Jan Chrzciciel poprawiał błędne wyobrażenia o Mesjaszu i jego Królestwie. Uczył, że Mesjasz zażąda wiary i pokuty, czyli nawrócenia, że będzie odpuszczał grzechy i w taki sposób przyniesie zbawienie (...) Jezus żądał nawrócenia się od grzechów do Boga i wiary w Dobrą Nowinę (Ewangelię) o zbawieniu (...). Przez wiarę i chrzest św. ty również zostałeś włączony do Królestwa Bożego. Zobowiązałeś się wówczas, że twoje życie będzie życiem wiary, miłości Boga i ludzi. Jeżeli chcesz to wypełnić, musisz stale „nawracać się”, tzn. walczyć z grzechem*⁹⁴.

Katecheza *Jezus Chrystus głosi radosną nowinę o Królestwie Bożym* cytując przypowieść o skarbie i perle, ukazuje wartość Królestwa Bożego, a w przypowieści o siewcy jako początku Królestwa Bożego stawia katechizowanych w sytuacji decyzji i wyboru, co stanowi istotną cechę nawrócenia. Natomiast w przypowieści o ziarnie gorczycy i zaczynie wzywa nas Chrystus do ciągłego współdziałania z Bogiem. Chce, byśmy stale rozwijali Królestwo Boże w sobie i przyczyniali się do wzrostu Królestwa Bożego w naszym otoczeniu⁹⁵.

W jednostce siódmej sprawa decyzji i wyboru odnosi się do opowiedzenia się za Królestwem Boga, a w jednostce ósmej za Jego przy-

⁹¹ KRK 2, j. 2.

⁹² Tamże, j. 5.

⁹³ J. Charytański, *Wstęp do drugiej grupy tematycznej „Królestwo Boże”*, w: P.M.II., 115.

⁹⁴ KRK 2, j. 6.

⁹⁵ KRK 2, j. 7.

kazaniem miłości, przez które Bóg króluje wśród swego ludu, co stanowi owoc prawdziwego nawrócenia.

Piąta grupa tematyczna, obejmująca katechezy od siedemnastej do dwudziestej siódmej, wprowadza młodych w samo centrum przepowiadania chrześcijańskiego wyrażone w tytule grupy jednym słowem — „Pascha”⁹⁶.

W jednostce *W Jezusie Chrystusie Bóg Ojciec* objawia swą zbawczą miłość do ludzi katecheza, przytaczając przypowieści o zagubionej owcy, o zagubionej drachmie, ukazuje dobroć Jezusa dla grzeszników, konkludując słowami: *W Jezusie Chrystusie Bóg wychodzi naprzeciw każdego człowieka grzesznego z przebaczeniem i miłosierdziem. Nawet największemu grzesznikowi daje moc i siłę, aby porzucił swoje grzechy i nawrócił się do Boga żywego*⁹⁷. W tej samej katechezie w punkcie *Jak odpowiem Bogu* czytamy: *Z tą miłością winienes współpracować, aby mogło nastąpić w twoim życiu pełne nawrócenie, czyli zbliżenie się do Boga i prawdziwe zjednoczenie z Nim*⁹⁸.

Jednostka dwudziesta trzecia *Jezus Chrystus trzeciego dnia* zmartwychwstał dla naszego zbawienia wprowadza katechizowanych w zagadnienie tajemnicy zmartwychwstania Chrystusa. Wezwanie do nawrócenia katecheza akcentuje w punkcie *Jak odpowiem Bogu*: „Pomyślę, czy umieram wraz z Chrystusem grzechowi, abym mógł z Nim zmartwychwstać do wiecznego życia z Bogiem”⁹⁹.

Katechezy od dwudziestej siódmej do czterdziestej szóstej przybliżają katechizowanym zagadnienie: Tajemnica Kościoła, Słowo Boże w Kościele oraz Liturgia w Kościele. Katecheza czterdziesta szósta stanowi podsumowanie nauki o Kościele, gdzie aspekt nawrócenia podkreślony jest w słowach: *Kościół jest zaczątkiem i zalążkiem Królestwa Bożego. Powinien więc być społecznością świętych, którzy umarli dla grzechu a żyją tylko dla Boga, w stałej jedności z Chrystusem. Jednak w łonie Kościoła są także grzesznicy. Dlatego to Kościół wzywa do nawrócenia i odnawia się przez głoszenie słowa Bożego i udzielanie sakramentów, a zwłaszcza przez sprawowanie Eucharystii. Kościół pragnie bowiem, by wszyscy ludzie uwierzyli w Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, aby każdy człowiek przyjął swój krzyż i postępował śladami Chrystusa*¹⁰⁰. W punkcie zaś *Jak odpowiem Bogu* czytamy: *Czy możesz biernie oczekiwać na przyjście Chrystusa? Czy nie powi-*

---

⁹⁶ J. Charytański, *Wstęp do piątej grupy tematycznej „Jezus naszą paschą”*, w: P.M.II., 266.

⁹⁷ KRK 2, j. 17.

⁹⁸ Tamże, j. 17.

⁹⁹ Tamże, j. 23.

¹⁰⁰ KRK 2, j. 46.

*nienieś się włączyć do wytężonej pracy, do zwalczania zła w samym sobie i w świecie, do budowania lepszego, sprawiedliwszego świata*¹⁰¹.

Reasumując należy podkreślić, że aspekt nawrócenia w szóstym roku katechetycznym ma charakter bardziej osobisty, bezpośredni, stawiając katechizowanych w sytuacji decyzji i wyboru, a dzieje się to w kontekście Nowego Testamentu. Również i *Ordo P.* zaraz w pierwszych słowach mówiąc o miłosierdziu, jakie Ojciec okazał w Chrystusie, jedynając świat ze Sobą, odwołuje się do Nowego Testamentu ukazując główne tajemnice z życia Jezusa Chrystusa, poprzez które Bóg objawia swoje miłosierdzie, a równocześnie wzywa do nawrócenia. Jest to obraz realizacji obietnicy Boga: *Gdy Syn Boży stał się człowiekiem (...) głosił pokutę (...) lecz także przyjmując grzeszników pojednał ich z Ojcem (...). Wreszcie sam umarł za grzechy i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia (...) ustanowił Ofiarę Nowego Przymierza we Krwi swojej na odpuszczenie grzechów (...) zesłał Ducha Świętego na Apostołów, aby mieli władzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów wszystkim narodom (...). Od tego momentu Kościół nie zaprzestał wzywać ludzi do nawrócenia z grzechów*¹⁰².

Po ukazaniu problemu grzechu i nawrócenia w pierwszej części KRK, druga jego część pogłębia to zagadnienie o kontekst Nowego Testamentu. Rzeczywistość nawrócenia ukazana w drugiej części omawianego katechizmu ma charakter podjęcia decyzji i wyboru ze względu na Chrystusa, który jest światłem, drogą i mocą w nawróceniu. Chrystus w omawianych katechezach ukazany jest jako Mesjasz, który przyszedł walczyć ze złem. Przybliżanie katechizowanym Chrystusa jako Mesjasza walczącego ze złem nie ogranicza się tylko do wspomnienia, do przekazania historii, ale staje się rzeczywistością, gdyż katechezy te nawiązują do sakramentu chrztu św. ukazując związek ochrzczonego z Chrystusem zobowiązującym go do uczestniczenia w tej walce, która trwa między Nim a mocami ciemności. Nawiązując zaś w szóstej jednostce do Królestwa Bożego, które ma nadejść, a właściwie już jest, znów przez relację do chrztu św., ukazuje związek ochrzczonego z Chrystusem, jego włączenie do Królestwa Bożego, co zobowiązuje go, że będzie żył życiem wiary, miłości Boga i ludzi. Podjęcie tego zobowiązania zakłada stałe, nieustanne nawracanie się. KRK szóstego roku nau czania łączy więc ze sobą dwie rzeczywistości: rzeczywistość nawrócenia i rzeczywistość Królestwa Bożego. Inicjatywa nawrócenia pochodzi od Boga. Jest ono wezwaniem Chrystusa do walki ze złem. Jest ono łaską miłosiernego Boga i ma charakter zwrotu ku Bogu Żywemu, zwrotu ku Osobie a nie ku jakiemuś systemowi prawd. Jest to zawie-

¹⁰¹ Tamże, j. 46.

¹⁰² *Ordo P.*, nr 1.

rzenie Chrystusowi i zmiana orientacji swego życia ze względu na Chrystusa. Dzieło to nie kończy się z chwilą śmierci Chrystusa, ale ma się realizować aż do powtórnego przyjścia Chrystusa.

Szersze omówienie tego zagadnienia znajdujemy w artykule S. Suskiego. Autor po omówieniu terminologii *Metanoein* — *Metanoia*, ukazuje wezwanie do pokuty w nauczaniu Jana Chrzciciela, Jezusa Chrystusa oraz w nauczaniu pierwotnego Kościoła¹⁰³. Problem ten porusza także autor artykułu *Ku źródłom teologii pokuty*¹⁰⁴.

2. 3. Kształtowanie nawrócenia w oparciu o materiał katechizujący w chrzcie i w innych sakramentach

Siódmy rok nauczania zaczyna grupa tematyczna, obejmująca katechezy od pierwszej do szóstej, poświęcone sakramentowi chrztu św., który jest istotnym źródłem życia chrześcijańskiego a zarazem jego podstawą. W tym roku uczniowie spotykają się z najbardziej całościowym ujęciem teologii chrztu. Jest to także rok, w którym przechodzimy wyraźniej ku kształtowaniu sumienia chrześcijańskiego i postaw chrześcijańskich. Tych zagadnień dotyczą prawie wszystkie jednostki tematyczne siódmego i ósmego roku katechizacji (...). Na pierwsze miejsce zarówno w perykopach biblijnych jak i w obrzędach chrztu wysuwa się postawa i akt nawrócenia¹⁰⁵. Obecnie chcemy ukazać zagadnienie postawy i aktu nawrócenia w trzeciej części omawianego katechizmu.

Katecheza *Chrystus domaga się prawdziwego nawrócenia* od przyjmującego chrzest ukazuje chrzest jako sakrament nawrócenia. Katecheza cytuje słowa św. Piotra, który głosił w dniu Zesłania Ducha Świętego: *Nawróćcie się i niech każdy z was ochrzci się w imię Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów* (Dz 2, 38). Katecheza ta wskazuje także, że Kościół już w pierwszym dniu swego ujawnienia się światu jako wspólnota kontynuująca misję Chrystusa akcentuje aspekt nawrócenia: *Bóg domaga się nawrócenia nie tylko tych, którzy słuchali św. Piotra, lecz także od tych wszystkich, którzy pragną być zbawieni. Nawrócenie bowiem jest niezbędnym warunkiem wejścia w nowe stworzenie. Każdy powinien porzucić drogę grzechu i świadomie, z własnego wyboru wejść na drogę Chrystusa. Jak Chrystus powstał z martwych, tak też i każdy musi powstać z grzechów, umrzeć dla nich, aby żyć wyłącznie dla Boga. Pierwsze nawrócenie nie jest dziełem jednej*

¹⁰³ Por. A. Suski, *Wezwanie do pokuty w Nowym Testamencie*, Aten. Kapł. 89(1977) 16—32.

¹⁰⁴ Por. B. Przybylski, *Ku źródłom teologii pokuty*, Aten. Kapł. 88(1977) 403—418.

¹⁰⁵ J. Charytański, *Wstęp do trzeciej części KRK „Z Chrystusem idziemy przez życie”*, w: P.M.III., 58.

chwili. Narasta ono powoli w czasie trwania katechumenatu i osiąga swój szczyt w chwili chrztu¹⁰⁶.

Katecheza ta akcentuje aspekt nawrócenia mówiąc o obrzędzie chrztu: *Wspólnota chrześcijańska czyli parafia modli się za kandydata i umacnia go w walce ze złem. (...) Również obrzęd namaszczenia olejem katechumenów oznacza umocnienie, (...) do walki ze złem i szatanem. Najwyraźniej jednak moment nawrócenia występuje w obrzędzie poprzedzającym bezpośrednio obmycie wodą. Kapłan domaga się (...) aby wyrzekł się ducha złego i złożył wyznanie wiary*¹⁰⁷. Omawiana katecheza, przekazując wiedzę o sakramencie chrztu, kształtuje świadomość chrztu a równocześnie realizuje świadomie i celowo postawę nawrócenia: *Czy pragniesz zła, do którego jesteś skłonny? nie, ale jesteś świadomy, że istnieje ciągle niebezpieczeństwo odstępstwa od Chrystusa i powrotu do grzechu. Każdego dnia musisz dokonywać wyboru, każdego dnia musisz się nawracać. Zastanów się nad twoim postępowaniem w domu, w szkole, na ulicy, wśród znajomych, obcych i pomysłów, jakie szczegóły twego życia trzeba na pierwszym miejscu objąć nawróceniem. Możesz to robić codziennie w rachunku sumienia*¹⁰⁸.

Ordo P. również kilkakrotnie wskazuje na chrzest jako sakrament nawrócenia: *W dniu Pięćdziesiątnicy głosił (Piotr) odpuszczenie grzechów przez chrzest: Nawróćcie się i niech każdy z was ochrzci się (...). To zwycięstwo nad grzechem jaśnieje najpierw w chrzcie (...) abyśmy już więcej nie służyli grzechowi (...) Kościół bowiem ma „i wodę i łzy: wodę chrztu i łzy pokuty”. (...) Nie jest to bowiem zwykłe tylko powtarzanie obrzędu (pokuty), ani jakieś psychologiczne ćwiczenie, lecz ustawiczne staranie o doskonalenie łaski chrztu*¹⁰⁹.

Druga grupa tematyczna *Tak więc trwają wiara, nadzieja i miłość* obejmuje katechezy od szóstej do dziewiątej. Katechezy zapoznają uczniów z cnotami nadprzyrodzonymi: wiara, miłość i nadzieja. Cnoty te łączone są tutaj nie z przykazaniami, jak to było w katechizmach klasycznych ale z chrztem, podkreślając w ten sposób przede wszystkim obdarowanie ochrzczonych. *Otrzymujemy bowiem te cnoty na chrzcie jako „nadprzyrodzone wyposażenie” do życia chrześcijańskiego*¹¹⁰.

Katechezy tej grupy tematycznej, omawiając cnoty teologiczne, akcentują ich związek ze chrztem jako sakramentem nawrócenia. Problem wiary katechizowanym przybliżają jednostki szósta i siódma. Jed-

¹⁰⁶ KRK 3, j. 4.

¹⁰⁷ KRK 3, j. 4.

¹⁰⁸ Tamże, j. 4.

¹⁰⁹ *Ordo P.*, nr 1, 2, 7b.

¹¹⁰ J. Charytański, *Wstęp do drugiej grupy tematycznej „Tak więc trwają wiara, nadzieja i miłość”*, w: P.M.III., 130.

nóstka szósta ukazuje drogę do wiary na przykładzie Etiopczyka. Etiopczyk, o którym mówi perykopa z Dziejów Apostolskich (8, 27-38) szukał prawdziwego Boga. W wyniku spotkania z Kościołem pogański urzędnik słucha „Dobrej Nowiny o Jezusie”, jest pod działaniem słowa Bożego głoszonego przez Kościół. Jego szczerze szukanie prawdy Bożej zamienia się pod wpływem słuchania oraz łaski wewnętrznej w prawdziwą wiarę w Chrystusa i całej Jego Ewangelii (...) Wiara początkowa” prowadzi więc „katechumena” do całkowitego zwrotu ku Chrystusowi i do pragnienia, by się z Nim zjednoczyć jak najszybciej na drodze sakramentalnej¹¹¹.

Wiara, którą nas ubogaca Chrystus w sakramencie chrztu św., jest dana dla dobra wszystkich ludzi. Problem ten podejmuje katecheza siódma. Dając przykład wiary Tesaloniczan, o której mówi św. Paweł Apostoł w liście do Tesaloniczan (1 Tes 1, 6-10), ukazuje dynamikę wiary oraz wielki jej zakres oddziaływania. Warunkiem tego oddziaływania będzie: *Przede wszystkim gruntowne „nawrócenie” własne, a właściwie ciągle nawracanie się, nadają wierze chrześcijanina moc apostołskiego promieniowania. Wynikiem owego nurtu „nawracania się” jest bowiem silna wiara w Boga żywego oraz nowy sposób życia, który intryguje otoczenie i pociąga, choć czasami budzi też sprzeciw*¹¹².

Zresztą wszystkie katechezy omawiające cnoty teologiczne, podkreślają współpracę naszą z tymi cnotami, co jest równoczesnym akcentowaniem nawrócenia, bowiem przez tę współpracę bardziej jednoczymy się z Bogiem a oddalamy się od zła.

Trzecia grupa tematyczna *Umocnieni Duchem Świętym* obejmuje katechezy mówiące o sakramencie bierzmowania. Sakrament ten omawiany jest w KRK 3, bezpośrednio po grupie tematycznej o chrzcie i cnotach teologicznych. KRK czyni to z tej racji, że *Sakrament bierzmowania jest wewnętrznie powiązany z sakramentem chrztu*¹¹³, o czym przypomina odnowienie przyrzeczeń chrztu przed samym sakramentem. Katechezy te obok teoretycznej wiedzy o sakramencie bierzmowania mają za zadanie przełamanie biernej postawy chrześcijan. *Teoretycznie mówi się im, że sakrament Bierzmowania uzdalnia do czynu, do misji w Kościele, do zadań, jakie mają spełniać jako zaangażowani chrześcijanie*¹¹⁴. Dlatego katechezy przypominają o zaangażowaniu i o odpowiedzialności za misję Kościoła. *Kościół jest powołany do głoszenia*

¹¹¹ B. Mokrzycki, *Wprowadzenie teologiczne do katechezy „Chrystus obdarza ochrzczonych wiarą”*, w: P.M.III., 135.

¹¹² B. Mokrzycki, *Wprowadzenie teologiczne do katechezy „Moja wiara dla innych”*, w: P.M.III., 146.

¹¹³ J. Charytański, *Wstęp do trzeciej grupy tematycznej „Umocnieni Duchem Świętym”*, w: P.M.III., 196.

¹¹⁴ B. Mokrzycki, *Projekt planu wychowawczego związanego z treścią grupy tematycznej o Bierzmowaniu*, w: P.M.III., 197.

*Dobrej Nowiny i do zwalczania w świecie zła. Potrzebuje mocy Ducha Świętego w dzisiejszych czasach*¹¹⁵. Po otrzymaniu sakramentu bierzmowania stajesz się w pełni odpowiedzialny za Kościół i za spełnienie powierzonej ci przez Chrystusa misji¹¹⁶. Nawrócenie ma tu charakter pewnego zadania i oddziaływania na własną i inne wspólnoty, a więc *świadczenia o Chrystusie*. Dlatego i dziś w wierzących przebywa Duch Święty, by przynaglać ich do *świadczenia o Chrystusie* (J 15, 26-27), by dawać im lepsze zrozumienie Ewangelii i uzdalniać ich do odważnego głoszenia jej słowem i życiem¹¹⁷.

Ordo P. również wskazuje na związek sakramentu bierzmowania, rolę Ducha Świętego z procesem nawrócenia: *A po swoim zmartwychwstaniu zesłał Ducha Świętego na Apostołów, aby mieli władzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów (...) aby przez Ducha Świętego zjednoczyć nas wszystkich w jedno (...). Grzesznik więc wchodząc za łaską miłosiernego Boga na drogę pokuty, powraca do Ojca, który 'pierwszy nas umiłował' (1 J 4, 19), do Chrystusa, który wydał samego siebie za nas oraz do Ducha Świętego, który obficie został na nas wylany (...) Uczeń Chrystusa, który po grzechu, przystępuje pod wpływem Ducha Świętego do sakramentu Pokuty, winien na pierwszym miejscu nawrócić się do Boga całym sercem (...) a Duch Święty na nowo uświęca świątynię lub w sposób pełniejszy w niej zamieszkuje*¹¹⁸. Zresztą samo rozgrzeszenie również podkreśla rolę Ducha Świętego, gdyż dokonuje się ono także w imię Trzeciej Osoby Boskiej.

Czwarta i piąta grupa tematyczna, *Serce nowego człowieka* oraz *Prawdziwi czciciele Ojca w Duchu i w prawdzie*, obejmują katechezy od dwunastej do osiemnastej. Treścią tych katechez jest nauka o sumieniu i trzech pierwszych przykazaniach. Chociaż katechezy te bezpośrednio nie mówią o nawróceniu i wprowadzają widzów w przygody walki dobra ze złem, celem łatwiejszego podjęcia decyzji i opowiedzenia się za Chrystusem, co jest owocem nawrócenia.

Szósta grupa tematyczna *Sól ziemi*, obejmuje katechezy od osiemnastej do dwudziestej ósmej. Wydawałoby się na pozór, że grupa ta jest sztucznym tworem włączonym w kontekst całego roku katechizacji. Katechizm rozpoczyna bowiem od ukazania rzeczywistości chrztu i bierzmowania. Z katechez tych katechizowany wie, że na mocy chrztu i bierzmowania chrześcijanin jest uzdolniony i powołany do budowania Królestwa Bożego. Nauka zaś o Królestwie Bożym w programie szóstego roku nauczania, jak również jej nieco inne ujęcie w grupie

¹¹⁵ KRK 3, j. 10.

¹¹⁶ Tamże, j. 11.

¹¹⁷ K. Torla, *Wprowadzenie pedagogiczne do katechezy „Mocą Ducha Świętego Kościół wypełnia swoje posłannictwo”*, w: P.M.III., 203.

¹¹⁸ *Ordo P.*, nr 1, 2, 5, 6.

tematycznej poświęconej sakramentowi chrztu, domaga się sprecyzowania, powiązania idei Królestwa Bożego i nowego stworzenia z ludzkimi problemami ucznia¹¹⁹. Dlatego właśnie omawiana grupa tematyczna daje przekrój problemów, z jakimi uczniowie mogą się spotykać. Stąd w tej grupie tematycznej mamy takie jednostki jak: *Wszyscy budujemy Królestwo Boże, Rodzina i zawód w Królestwie Bożym, Kapłan i Zakonnik w Królestwie Bożym, Trzeba się wyrzekać, Chrześcijaнин wobec choroby i cierpienia, Życie wieczne z Bogiem*¹²⁰. Wprawdzie katechezy te bezpośrednio nie akcentują aspektu nawrócenia, to jednak przez swoją treść pogłębiają świadomość chrześcijańską, wynikającą z sakramentu chrztu i bierzmowania, oraz przez światło Pisma św., liczne przykłady, postacie, pomagają w pogłębieniu, ewentualnie w podjęciu decyzji i wyboru, czy nawet prowadzą do prostowania pewnych pojęć, kształtowania osądu prawdziwie chrześcijańskiego, co też stanowi pewien aspekt nawrócenia. Dlatego konkluzją całej tej grupy mogą być słowa jednostki osiemnastej: *Jeżeli więc chrześcijanie mają się stać „Solą ziemi” — to może się dokonać tylko przez coraz głębsze nawrócenie się i jednoczenie z Bogiem*¹²¹, oraz słowa z dwudziestej trzeciej jednostki: *Chrystus przez swą ofiarę miłości zwyciężył grzech i egoizm. My również złączeni z Nim przez chrzest możemy, jak On i razem z Nim zwyciężać grzech i egoizm przez miłość, wyrzeczenie i ofiarę*¹²².

Ostatnią grupę tematyczną *Odejdźcie i powróć*, aktualnie pomijamy z tej racji, że problem ten omówiony był w pierwszej części niniejszej pracy.

W podsumowaniu problemu nawrócenia w siódmej klasie katechez KRK, należy podkreślić, że nawrócenie jest ukazane przede wszystkim w kontekście sakramentu chrztu jako pierwszego sakramentu nawrócenia. Stało się to z tej racji, gdyż w tej części omawianego katechizmu, katechizowani spotykają się z całościowym ujęciem teologii chrztu. Nawrócenie ma więc charakter bardzo radykalnej przemiany określanej takimi sformułowaniami jak: *nowe stworzenie, nowe narodzenie, nowy człowiek*. Omawiane katechezy kładą większy nacisk na postawę nawrócenia. Następnie nawrócenie, z racji omawiania w tej części KRK sakramentu bierzmowania, jest dziełem Ducha Świętego i posiada charakter pogłębionej świadomości chrześcijańskiej przez ten sakrament. Świadomość ta ma się objawiać w budowaniu Królestwa Bożego i w odpowiedzialności za misję Kościoła. Eklezjalny charakter chrześcijań-

¹¹⁹ J. Charytański, *Wprowadzenie do szóstej grupy tematycznej „Sól ziemi”*, w: P.M.III., 242.

¹²⁰ KRK 3, j. 18, 19, 20, 23, 24, 27.

¹²¹ KRK 3, j. 18.

¹²² Tamże, j. 23.

skiego nawrócenia ukazany jest w kontekście grzechu, który uderza w podstawę żywotności chrześcijańskiej wspólnoty. Jak wynika z tekstu, aspekty te podkreśla także obrzęd sakramentu pokuty.

2. 4. Idea nawrócenia w wychowaniu do życia chrześcijańskiego

Po omówieniu aspektu nawrócenia w katechezach KRK 1-3 poprzedzających zasadniczą grupę tematyczną *Odejście i powrót*, obecnie chcemy ukazać, jak ten sam problem ukazuje omawiany katechizm w katechezach następujących po zasadniczej grupie tematycznej. Są to katechezy przeznaczone na klasę ósmą.

Pierwsza grupa tematyczna *Światłość świata* jest nawiązaniem do ostatniej grupy tematycznej poprzedniego roku katechizacji o grzechu i nawróceniu, które stanowi niejako punkt wyjścia. Człowiek czyni postęp w różnych dziedzinach, człowiek otrzymał nie tylko życie, ale również ma przekształcać cały świat z woli Boga-Stwórcy. Bóg powołuje człowieka do współdziałania ze sobą w kierowaniu światem. Wyrażają to słowa Pisma św. *zaludniajcie ziemię i uczynicie ją sobie poddaną* (Rdz 1, 28). To wezwanie do współdziałania katechizowany słyszy w Kościele, który jest środowiskiem wezwania Bożego, do którego Bóg skierował swoje słowa. Dlatego omawiana grupa tematyczna już w drugiej jednostce akcentuje moment wezwania skierowanego do Kościoła. Po ukazaniu sytuacji świata, w tym kontekście mówi o zadaniu Kościoła wskazywania właściwej drogi współżycia między narodami, co jest pewnym elementem w nawróceniu całego świata. *Światłem, za którym pójdą wszystkie narody, jest Chrystus (...)* Słowami proroka Bóg wzywa nas, *byśmy działali jako zaczyn w świecie zwalczając egoizm i kierując człowieka ku Bogu*¹²³. Nawrócenie ma tu charakter eklezjalny, jako zadanie skierowane do całego Kościoła, w którym uczestniczy każdy ochrzczony.

Druga grupa tematyczna obejmuje katechezy od czwartej do czternastej. Ujmują one całokształt zagadnień związanych z małżeństwem i rodziną. Małżeństwo, rodzina ukazane są w tych jednostkach jako powołanie, w którym realizuje się wola Boża przekazywania życia, wychowania w miłości, szacunku ojca i matki itd.¹²⁴ Katechizowany zapoznaje się w tych jednostkach z zagadnieniem małżeństwa i rodziny jako powołania, w której uczestniczy i za którą jest współodpowiedzialny. Dlatego pogłębienie nawrócenia stanowią refleksje w każdej jednostce, dotyczące zadań czy zaniechań w realizowaniu tego powo-

¹²³ KRK 4, j. 2.

¹²⁴ Por. KRK 4, j. 7-10.

łania. I tak np. w jednostce *Czcij Ojca i Matkę swoją*¹²⁵ nawrócenie jest ukazane na pewnych postawach jak: na wezwaniu do czujności, do miłości, wdzięczności, szacunku, posłuszeństwa względem własnych rodziców, rachunku sumienia z tego, co można było jeszcze uczynić, a zostało zaniedbane.

Dotychczasowe katechezy ukazywały katechizowanym miejsce chrześcijanina i jego działanie w bardziej zawężonych kręgach jak: Kościół, parafia czy rodzina. W trzeciej grupie tematycznej *Chrześcijanin w społeczeństwie* KRK ukazuje sposoby oraz zakres działania chrześcijan bardzo poszerzony, obejmujący niemal wszystkie problemy ogólnoludzkie.

I tak w jednostce czternastej *Czy wszyscy ludzie są braćmi?* porusza istotną sprawę braterstwa wszystkich ludzi na świecie, do którego mają zmierzać wysiłki wszystkich chrześcijan. KRK przekazuje katechizowanym, że wysiłek ten, zmierzający do braterstwa wszystkich ludzi, jest konsekwencją przyjęcia chrztu. *W tym sakramencie Chrystus nie tylko nas wzywa, ale i uzdalnia do opanowania egoizmu, umacniania sprawiedliwości i miłości*¹²⁶. Zakres tego wysiłku, jaki ukazuje KRK 4, obejmuje niemal wszystkie dziedziny życia ludzkiego, począwszy od współpracy ze wszystkimi ludźmi dobrej woli poprzez miłość, pracę, walkę o życie, ofiarę w służbie Bogu i bliźniemu, głoszenie prawdy, obronę godności ludzkiej, wspólnotę narodową i państwową, budowanie pokoju na świecie oraz rozwijanie techniki i kultury¹²⁷.

Aczkolwiek omawiane jednostki nie mówią wyraźnie o nawróceniu, to jednak wszystkie stanowią refleksję nad własnym życiem tak indywidualnym jak i społecznym. Z tej racji kształtują sumienie chrześcijańskie, co jest owocem nawrócenia wpływającym na zmianę postaw społeczności, w których chrześcijanie żyją.

Zakończenie materiału na ósmy rok katechizacji stanowią trzy jednostki nawiązujące do ostatecznego przyjścia Chrystusa, oraz ukazujące eschatologiczny wymiar życia ludzkiego. W tym kontekście życie ludzkie nabiera właściwej mu nieprzemijającej wartości. Powszechne zmartwychwstanie wszystkich, o którym mówi jednostka *Zwycięskie życie*¹²⁸, oparte jest na zmartwychwstaniu Chrystusa i Jego zapewnieniu, że i my zmartwychwstaniemy. Jest to owoc zwycięstwa Chrystusa nad grzechem i śmiercią. Życie ludzkie w kontekście zmartwychwstania nigdy się nie kończy, o czym mówi jednostka trzydziesta trzecia, która kładzie nacisk na odpowiedzialność: *A zatem mój los ostateczny*

¹²⁵ KRK 4, j. 8.

¹²⁶ Tamże, j. 15.

¹²⁷ Por. KRK 4, j. 16—30.

¹²⁸ Por. Tamże, j. 32.

zależy od całego mojego życia prowadzonego w poczuciu odpowiedzialności. Nikt mnie nie może w tym zastąpić lub uzupełnić¹²⁹. Ostateczne przyjście Chrystusa w chwale ujawni to, co człowiek przez całe życie wybierał i będzie zakończeniem odnowy świata i jego pełną przemianą w „nową ziemię i nowe niebo”.

Dokonując podsumowania ósmego roku katechezy, należy podkreślić, że nawrócenie ma tu charakter działania osobistego i wspólnotowego w przekształcaniu wspólnoty, jaką jest rodzina i w przekształcaniu całego świata, aby ten świat ostatecznie opowiedział się za Chrystusem. Materiał ten przedstawia wiele pięknych postaci jak: X. Bronisław Markiewicz, Juliusz Osterwa, O. Maksymilian Kolbe, Ks. Piotr Wawrzyniak, Romuald Traugutt, które katechizowanych wprowadzają w świat decyzji i wyboru celem opowiedzenia się za Chrystusem.

Ordo P. również wskazuje na wymiar społeczny nawrócenia, który powinien objąć cały świat. Niektóre teksty o tym mówią wprost, inne zaś implicite zawierają tę myśl. *Ojciec (niebieski) okazał swoje miłosierdzie w Chrystusie jednając ze sobą cały świat, i to co na ziemi i to, co w niebiosach (...). Pan Jezus zaś nie tylko wezwał wszystkich ludzi do pokuty (...) aby przez Ducha Świętego „zjednoczyć nas wszystkich w jedno” (...), aby po uwolnieniu z grzechu przez łaskę Chrystusa, razem z wszystkimi ludźmi dobrej woli czynili na świecie sprawiedliwość i pokój*¹³⁰.

W podsumowaniu całego drugiego rozdziału niniejszej pracy, należy podkreślić, że rzeczywistość nawrócenia akcentowana jest w KRK zarówno w katechezach poprzedzających zasadniczą grupę tematyczną *Odejście i powrót* jak i w jednostkach następujących po niej. Wspólnym elementem dla wszystkich części omawianego katechizmu jest zawsze nawiązanie do sakramentu chrztu. W zależności jednak od roku katechetycznego pojęcie nawrócenia ubogaca się o pewne nowe elementy. I tak w pierwszej części KRK nawrócenie ujęte jest w relacji wierności Przymierzu, w relacji do grzechu pierwородnego, niewierności narodu wybranego oraz w kontekście objawienia i realizacji Bożego planu zbawienia. Druga zaś jego część rzeczywistość nawrócenia ubogaca o elementy Nowego Testamentu. Wezwanie do nawrócenia dokonuje się tu przez Jezusa Chrystusa i ma charakter podjęcia decyzji i wyboru ze względu na Chrystusa, który jest światłem, drogą i mocą na drodze nawrócenia. Jest to współdziałanie z Chrystusem w walce ze złem, które dokonuje się przez Chrystusa w Jego Kościele. Trzecia zaś część KRK jeszcze bardziej nawrócenie ukazuje w kontekście chrztu św., ze względu na to, że w tej części katechizowani spotykają się z

¹²⁹ Tamże, j. 33.

¹³⁰ *Ordo P.*, nr 1, 2, 5.

całościowym ujęciem teologii sakramentu chrztu oraz w kontekście pogłębionego życia chrześcijańskiego przez sakrament bierzmowania. Z tej racji nawrócenie ma tu charakter bardziej społeczny. Ostatnia zaś część KRK nawrócenie ukazuje jako wezwanie do współpracy na wszystkich odcinkach życia ludzkiego, celem ostatecznego opowiedzenia się za Chrystusem. Nawrócenie ubogacone jest także o element eschatologiczny, który wskazuje na ostateczny cel, jakim jest zbawienie. Jak wynika z analizy elementy te zawarte są także w *Ordo P.* Dokument Stolicy Apostolskiej czyni to jednak bardzo skrótowo.

Z całej tej relacji wyłania się problem — skoro aspekt nawrócenia omawiany jest w grupie katechez zawierających systematyczną wiedzę o sakramencie pokuty, to dlaczego te aspekty są akcentowane i realizowane, jak to widzieliśmy na podstawie tekstu, w katechezach poprzedzających czy następujących. Może to stwarzać wrażenie ciągłego powtarzania tego samego materiału. Aby na to pytanie odpowiedzieć, należy się odwołać do tego, co nazywamy celem katechezy. Trzeba stanowczo podkreślić, że celem katechezy nie jest tylko czysta informacja czyli przekazywanie tylko teorii, treści. Na ten temat mamy wiele informacji w artykule W. Kubika. *Propozycje dydaktyczne*, gdzie mówi się między innymi o strukturze katechez KRK: *Chcąc sprostać wytyczonym przez program zadaniom musimy niejednokrotnie w proponowanych katechezach uciekać się do informacji, do podawania wiedzy. Staramy się jednak ujmować tę informację w strukturę problemową, aby uczeń poznał nie tylko samą gotową wiedzę w postaci gotowej tezy, ale zobaczył również — sposób dochodzenia do takiego a nie innego sformułowania końcowego. Chcemy, by przy naszej pomocy przeszedł tę drogę dochodzenia do wiedzy począwszy od postawienia problemu poprzez zbieranie materiału i analizę tego materiału aż do ustalenia ostatecznego rozwiązania i dostrzeżenia, jakie wynikają zeń konsekwencje życiowe*¹³¹. Gdyby katecheza miała ograniczyć się tylko do czystej informacji, zbytecznym byłoby jakiegokolwiek powtarzanie. Katecheza ma prowadzić do kształtowania postawy chrześcijańskiej, dla której powtarzanie nie jest obojętne, gdyż postawy kształtuje się nie jednym aktem, ale kształtuje się przez wiele lat operując różnym materiałem, różnymi elementami, różnym kontekstem, ciągle umożliwiając poszczególne akty nawrócenia, które dopiero stopniowo, w miarę upływu czasu kształtują w człowieku odpowiednią postawę. A więc nie jest obojętne, czy katechezy lat poprzedzających usystematyzowaną wiedzę o sakramencie pokuty, czy następujące po niej, podkreślały i realizowały ten aspekt świadomie i celowo.

¹³¹ W. Kubik, „Propozycje dydaktyczne”, w: P.M. I, 28.

Należy także na zakończenie całego rozdziału zwrócić ponownie uwagę na to, że autorzy KRK nie mając do dyspozycji *Ordo P.*, gdyż jeszcze się nie ukazało, w treści przekazanej w KRK wyprzedzili to wszystko, co potem dopiero ukazało się w *Ordo P.*

CZEŚĆ TRZECIA

Kształtowanie świadomości przynależności do Kościoła

W trzeciej części niniejszej pracy chcemy wypunktować te miejsca w omawianym podręczniku, które kształtują świadomość przynależności katechizowanych do Kościoła. Ta świadomość pozwoli katechizowanym zrozumieć takie zagadnienia jak wymiar społeczny i eklezjalny grzechu, oraz pokuty jako sakramentu nawrócenia i pojednania. Zresztą sam oryginalny układ podręcznika KRK ukazuje związek sakramentów z rzeczywistością Kościoła. Oryginalność ta polega na tym, że KRK „odszedł od klasycznego podziału na osobne tematy o Kościele i o sakramentach, pragnąc ukazać ich wewnętrzny związek z rzeczywistością Kościoła”¹³².

3. 1. Idea Kościoła w oparciu o Stary Testament

Pierwsze trzy jednostki KRK, mają charakter wprowadzenia nie tylko do pierwszej części KRK, ale do całego katechizmu z tej racji, że ukazują zasadnicze linie czy elementy procesu wychowawczego. Cała katecheza w ciągu czterech lat będzie stałym spotkaniem ze słowem Bożym, wzywającym i oświecającym życie człowieka (...) Jednocześnie każda katecheza w ciągu czterech lat będzie wprowadzeniem dzieci w dawanie odpowiedzi wiary, obejmującej całe życie człowieka w jego konkretnej sytuacji indywidualnej i społecznej¹³³. Stanowią one także wprowadzenie do pierwszej części KRK, gdyż ukazują, że zbawcze spotkanie człowieka, a więc wezwanie i odpowiedź, mają swój początek w słowie Bożym, które dokonuje się zawsze w społeczności Kościoła. Dialog między Bogiem a człowiekiem nie dokonuje się (...) nigdy w całkowitej samotności¹³⁴. Dialog między Bogiem a człowiekiem ukazany jest w KRK na kanwie Starego Testamentu, ale nie w sensie historii

¹³² J. Charytański, „Chrystus w przepowiadaniu katechetycznym”, w: P.M.II., 12.

¹³³ J. Charytański, Wstęp do katechez wprowadzających, w: P.M. I, 59.

¹³⁴ J. Charytański, Wstęp do pierwszej grupy tematycznej „Bóg Ojców naszych”, w: P.M. I, 88.

narodu wybranego, ale jako miejsce dialogu między Bogiem wzywającym a człowiekiem odpowiadającym. Odcięcie się od historycyzującego ujęcia Starego Testamentu podkreśla już druga jednostka *Współżyjemy z Bogiem w Kościele Chrystusowym*, nawiązując do chrztu jako sakramentu włączenia w społeczność Kościoła. *Przez chrzest zostałeś przyjęty do Kościoła. Zostałeś włączony wtedy w historię zbawienia*¹³⁵. *Cała historia zbawienia jest ciągiem obietnic Bożych, urzeczywistniających się ustawicznie w Osobie Jezusa Chrystusa, ale również w Jego Kościele aż do paruzji*¹³⁶. Zaakcentowanie na samym początku sakramentu chrztu św. ukazuje katechizowanym, że życie chrześcijańskie jest ciągłym współdziałaniem z Chrystusem. To współdziałanie realizuje się w Kościele, dlatego na ten moment zwraca uwagę jednostka druga w słowach: *W Kościele otrzymałeś łaskę wiary (...) Kościół daje ci słowo Boże zawarte w Piśmie Świętym, uczy cię jak rozumieć i żyć według niego. Kościół w swej liturgii przekazuje ci wezwanie, które Bóg ponawiał wiele razy w historii zbawienia*¹³⁷. Nawiązanie zaś w jednostce piątej do tematu chrztu Polski jest kontynuacją tej myśli ukazującej katechizowanym ich miejsce w Kościele lokalnym, w którym urzeczywistnia się Kościół powszechny. *W nim staliśmy się dziedzicami i uczestnikami obietnic Bożych. Dzięki tej świadomości nasza młodzież będzie patrzeć na Stary Testament jako na księgę życia i szukać w niej podstaw swej wiary. Dzięki tej świadomości może łatwiej dostrzec w historii obcego narodu Słowo Boże aktualne dla naszego polskiego Kościoła*¹³⁸. Nawiązanie więc do chrztu ukazuje katechizowanym wyraźnie ich miejsce i rolę w Kościele, co równocześnie rzuca światło na zrozumienie np. dlaczego grzech rani Kościół.

Po tych katechezach wstępnych zasadniczy materiał drugiej grupy tematycznej *Bóg Ojców naszych*, zawarty w jednostkach od siódmej do siedemnastej, stanowią pierwsze rozdziały Księgi Rodzaju. Są to jednostki np. o stworzeniu świata, człowieka, przekazywaniu życia itd. Jednostki te zaznajamiając katechizowanych z prehistorią biblijną, mocno akcentują wymiar ludzki jako wezwanie do współdziałania z Bogiem w świecie jako członków Kościoła. To wezwanie objawia się np. przez powołanie człowieka do istnienia, przez sprawowanie rządów Boga nad światem itd.¹³⁹ Katechezy te, ukazując wolę Bożą powołania człowieka do specjalnych zadań, przekazują katechizowanym, że Bóg

¹³⁵ KRK 1, j. 2.

¹³⁶ J. Charytański, *Wstęp do grupy tematycznej „Bóg Ojców naszych”*, w: P.M. I, 88.

¹³⁷ KRK 1, j. 2.

¹³⁸ J. Charytański, *Wstęp do grupy tematycznej „Bóg Ojców naszych”*, w: P.M. I, 88.

¹³⁹ Por. KRK 1, j. 8—10.

każdemu wyznacza właściwe miejsce, za które on jest odpowiedzialny, co równocześnie jest ukazaniem jego sensu życia, roli we wspólnocie ludzkiej i we wspólnocie Kościoła. Ta świadomość, że Bóg powołuje każdego, a więc każdy człowiek jest Bogu potrzebny, uczy katechizowanego odpowiadać na wezwanie Boże oraz pomaga mu, aby dorastał do podejmowania odpowiedzialności w łonie ludu Bożego.

Katecheza czternasta i piętnasta mówią o grzechu, oraz o jego skutku, jakim jest zerwanie łączności z Bogiem. Równocześnie wskazują drogę powrotu, jako wezwanie do nawrócenia usłyszanego w Kościele. *Biblijne opowiadanie o zerwaniu wspólnoty z Bogiem czytamy w Wielkim Poście. Wtedy Bóg słowami Pisma św. wzywa nas do nawrócenia i pokuty*¹⁴⁰. Ten sam akcent wezwania, które dokonuje się w Kościele podkreśla także *Ordo P.* w słowach: *Okres Wielkiego Postu jest jak najbardziej odpowiedni do sprawowania Sakramentu Pokuty, ponieważ już w Popielec rozlega się wobec ludu Bożego uroczyste wezwanie: „Nawracajcie się i wierzcie Ewangelii*¹⁴¹.

Trzecia grupa tematyczna Bóg przymierza tworzy swój lud zawiera jednostki od osiemnastej do dwudziestej szóstej. Dotyczą one przymierza i kształtują u katechizowanych świadomość przynależności ich do Nowego Przymierza. I tak jednostka osiemnasta, przybliżając opis Wyjścia Izraelitów z niewoli Egipskiej, w których to wydarzeniach Izraelici przeżyli Paschę i zrozumieli, że rzeczywiście są Ludem Bożym, nawiązuje do obecnej rzeczywistości Kościoła: *Przez swoją śmierć i zmartwychwstanie Chrystus wyzwolił ludzi z niewoli grzechu i utworzył nowy Lud Boży. Nowym Ludem Bożym jest Kościół. Chrześcijanie przez chrzest są wyzwoleni z niewoli grzechu, obdarzeni wolnością, włączeni do Ludu Bożego*¹⁴². Dalej mówiąc o przymierzu pod Synajem i jego znaczeniu dla współczesnych czytamy: *Przymierze zawarte na Synaju nazywamy Starym Przymierzem. Było ono zapoczątkowaniem i zapowiedzią Nowego Przymierza. (...) Przymierze to obejmuje nie tylko jeden naród, ale wszystkich ludzi. Do uczestnictwa w nim zostaliśmy powołani przez chrzest. Jesteśmy teraz „Nowym Ludem Bożym”, nową wspólnotą w Jezusie Chrystusie*¹⁴³.

Katecheza dwudziesta, Bóg czyni swój lud narodem kapłańskim, mówi o wypełnieniu obietnicy danej Mojżeszowi, że naród wybrany uczyni swoim ludem, czyli ludem kapłańskim. Katecheza uwypukla znaczenie tej obietnicy dla współczesności: *Kapłaństwo ludu izraelskiego było zapoczątkowaniem i zapowiedzią powszechnego kapłaństwa no-*

¹⁴⁰ KRK 1, j. 14.

¹⁴¹ *Ordo P.*, nr 13.

¹⁴² KRK 1, j. 18.

¹⁴³ Tamże, j. 19.

wego Ludu Bożego czyli Kościoła Chrystusowego¹⁴⁴, oraz ukazuje jego rolę: *Tak więc cały Kościół jest obecnie razem z Chrystusem pośrednikiem między Bogiem a wszystkimi ludźmi, doskonalej niż przed wiekami był nim lud izraelski*¹⁴⁵.

W ramach tej grupy, katechezy od dwudziestej pierwszej do dwudziestej szóstej, mówią o prawie przymierza, jakim jest dekalog, a równocześnie przypominają prawa Nowego Ludu Bożego. *Przez chrzest święty ty także zostałeś włączony do Nowego Ludu Bożego. Zobowiązałeś się kochać ze wszystkich sił Boga i bliźnich*¹⁴⁶. *Od chwili chrztu św. jestem dzieckiem Boga. Należę do Nowego Ludu wybranego*¹⁴⁷. Katechezy te wskazują katechizowanym, że tym prawem Nowego Ludu jest prawo miłości Boga i bliźniego. Prawo Boże KRK omawia w kontekście Przymierza. Czyni to z tej racji, gdyż przymierze jest pewnego rodzaju umową obustronną. Z jednej strony Bóg powołuje człowieka do nowego stanu dzieci Bożych, przez co zyskują przyjaźń swego Ojca, z drugiej strony ogłoszenie prawa przymierza wiąże jednocześnie zadania ludu wybranego z zadaniami nowego Ludu Bożego. Takie ujęcie pogłębia doświadczenie Kościoła jako Ludu Bożego i czekających w nim zadań. KRK przybliży wolę Boga działającego przez wspólnotę Ludu Bożego w Starym Testamencie a przez nawiązanie do sakramentu chrztu katechizowany może dostrzec wolę Boga działającego przez wspólnotę nowego ludu Bożego — Kościoła. Pozwala to także katechizowanym zrozumieć, że grzech uderza w społeczność Ludu Bożego, w jego działanie, ukazując społeczny charakter zarówno grzechu jak i pojednania. KRK wprowadza katechizowanych w istotne postawy duchowe przygotowując przez nie katechizowanych do zrozumienia teologii sakramentu pokuty jaka zawarta jest w zasadniczej grupie tematycznej *Odejście i powrót* omawianej w pierwszej części niniejszej pracy.

Ordo P. również ukazuje sakrament pokuty w kontekście historycznym i eklezjalnym, przedstawia Kościół jako kontynuację Ludu Bożego. Uwidacznia się to w treści całego dokumentu, co potwierdza także zamienne używanie terminu Lud Boży — Kościół. *Lud Boży licznymi i różnymi sposobami praktykuje tę nieustanną pokutę (...) ponieważ już w Popielec rozlega się wobec Ludu Bożego uroczyste wezwanie (...). Nabożeństwa pokutne są zgromadzeniami Ludu Bożego na słuchanie słowa Bożego*¹⁴⁸. Pozwala to katechizowanym zrozumieć ich rolę w Kościele jako Nowym Ludzie Bożym.

¹⁴⁴ Tamże, j. 20.

¹⁴⁵ Tamże, j. 20.

¹⁴⁶ KRK 1, j. 21.

¹⁴⁷ Tamże, j. 22.

¹⁴⁸ *Ordo P.*, nr 4, 13, 36.

Czwarta grupa tematyczna *Bóg przebywa ze swoim ludem* przybliża katechizowanym wiedzę o przymiotach Bożych, takich jak wszechobecność, opatrność, sprawiedliwość, miłosierdzie, świętość, czy wreszcie prawdę, że Bóg jest tylko jeden. Ujmuje to zagadnienie nie w kategoriach scholastycznych, które ukazywały Boga samego w sobie w oderwaniu od losu człowieka, ale w kategoriach biblijnych. I tak nn. jednostka dwudziesta szósta nie tyle podkreśla wszechobecność Boga, ale kładzie nacisk na *przebywanie Boga wśród ludu*, co wyraża już sam tytuł jednostki *Bóg przebywa ze swoim ludem*. Takie ujęcie wspomnianych zagadnień przybliża katechizowanym Boga mówiącego, przebywającego wśród swego ludu, a więc Boga kierującego swe wezwanie do człowieka, ale w ramach wspólnoty ludu Bożego, we funkcji ludu Bożego wobec całej ludzkości. Tę funkcję ludu Bożego pod względem całego świata jednostka dwudziesta szósta określa mianem znaku obecności Boga w świecie. *Cały zaś Kościół święty, jako lud Nowego Przymierza, jest znakiem obecności Boga w świecie. Obecność Boga w Kościele okazuje się najpełniej wtedy, gdy wierni gromadzą się na spotkanie eucharystyczne, słuchając Słowa Bożego, modlą się wspólnie i zjednoczeni z Jezusem Chrystusem wielbią Boga*¹⁴⁹. KRK w tych jednostkach ukazuje katechizowanym nowy wymiar Kościoła jako sakramentu czyli znaku. Wymiar ten pozwala zrozumieć katechizowanym społeczny charakter Kościoła, zrozumieć co to znaczy, że grzech umniejsza świętość Kościoła czyli umniejsza czytelność tego znaku, ograniczając funkcję Kościoła. Katechizowani mogą bardziej zrozumieć związek ich indywidualnego życia z życiem Kościoła jako wspólnoty. Nie pomija także tego wymiaru *Ordo P.* podkreślając za Konstytucją *Lumen Gentium* potrzebę stałego oczyszczania się Kościoła przez pokutę celem uzyskania doskonalszej świętości, równocześnie stając się bardziej klarownym znakiem dla całego świata. *Kościół obejmujący w swoim tonie grzeszników, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, ustawicznie podejmuje pokutę i odnowę*¹⁵⁰.

Materiał piątej grupy tematycznej *Bóg zbawca* obejmuje okres działalności proroków. Grupa ta jest bezpośrednim przygotowaniem do następnego roku katechetycznego, a mianowicie przejściem do Chrystologii i eklezjologii. Prorocy tacy, jak Jeremiasz, Izajasz, Ezechiel, Dawid ukazani są tu nie jako przepowiadacze przyszłości, ale jako duchowi przywódcy ludu Bożego. Słowa więc głoszone przez proroków mają wartość ponadczasową i skierowane są także do Nowego Ludu Bożego. Dlatego znalazły się one w obecnej liturgii Słowa. Dzięki ta-

¹⁴⁹ KRK 1, j. 26.

¹⁵⁰ *Ordo P.*, nr 3.

kiemu ujęciu katechizowani mogą dostrzec głęboki sens ubogacenia czytań mszalnych tymi księgami, jak również mogą bardziej zrozumieć własną rolę w życiu współczesnego Kościoła. W ramach omawianej grupy tematycznej, katechezy próbują skupić uwagę na *tytułach Mesjasza*, gdyż one wyrażają Jego dzieło, np. *Księżę pokoju* — tytuł ten przybliży katechizowanym, że nadejdzie czas sprawiedliwości i pokoju, który będzie dziełem Chrystusa. Tytuł *Cierpiący Sługa Jahwe* określa zbawienie wszystkich, którego dokona Chrystus Pan przez ofiarę swego życia. Proroctwa te wypełniły się w Chrystusie ale jednocześnie wypełniają się w Kościele, w którym i przez który Chrystus wywyższony prowadzi dalej swe dzieło mesjańskie do *pełni czasu*. Są więc one skierowane do pierwszego narodu wybranego ale także ludu Nowego Przymierza. Uświadomienie tego katechizowanym pozwala czy ułatwia danie odpowiedzi wyrażającej się we współdziałaniu z Chrystusem w realizacji Jego dzieła, oraz pogłębia świadomość współodpowiedzialności za realizację planu zbawienia przez Kościół.

W podsumowaniu zauważmy, że KRK w pierwszej swej części przybliży katechizowanym obraz Kościoła jako Ludu Bożego wezwanego do realizacji zbawczego planu Boga. Realizacja tego planu dokonywała się zawsze w społeczności narodu wybranego jako Ludu Bożego, a obecnie realizuje się w Kościele. Wprowadzenie dzieci w dawanie odpowiedzi wiary dokonuje się więc w Ludzie Bożym. Katechizowani w oparciu o Stary Testament mają dorastać do zrozumienia ich odpowiedzialności w łonie Nowego Ludu Bożego, Nowego Przymierza. Nowym prawem nowego Ludu Bożego jest miłość. W takim kontekście katechizowani mogą dostrzec związek ich osobistego życia z życiem Ludu Bożego. Życie ich nabiera charakteru społecznego co uświadamia katechizowanym, że zarówno grzech jak i dobro czynione również nabiera tychże wymiarów. Pozwala to katechizowanym zrozumieć społeczny charakter grzechu jak i pojednania, co przygotowuje ich do zrozumienia teologii sakramentu pokuty.

Ordo P. również porusza te zagadnienia wskazując na kontekst historycznozbawczy używając niemal tych samych terminów, czyni to jednak ze zrozumiałych względów bardzo skrótowo.

3. 2. Idea Kościoła w oparciu o Nowy Testament

Szósty rok nauczania katechetycznego przybliży katechizowanym prawdę o Chrystusie Mesjaszu i Jego dziele, w którym urzeczywistniają się obietnice Boże. Katechezy te mają aspiracje doprowadzić katechizowanych do spotkania z Chrystusem, a nie tylko przekazania im informacji o Chrystusie.

Nadal chcemy kontynuować próbę ukazania jak KRK w drugiej swej części ubogaca świadomość katechizowanych na temat ich przynależności do Kościoła, co pozwoli im na pełniejsze rozumienie sakramentu pokuty.

Pierwsza grupa tematyczna *Obiecany Mesjasz* zawiera katechezy od pierwszej do szóstej. Po przybliżeniu określenia *pełni czasów*, ukazania faktu oczekiwania Izraelitów na przyjscie zapowiedzianego Zbawiciela ta sama jednostka przybliży fakt wypełniania się obietnic Bożych w Jezusie Chrystusie. W niej to czytamy: *Nadeszła pełnia czasów (...) Pośród Was stoi ten, którego wy nie znacie (...). Jan Chrzciciel głosi, że Królestwo Boże jest blisko i nadchodzi ten, który miał przyjść, Mesjasz (...). I ty razem z całym Kościołem — nowym Ludem Bożym — żyjesz w pełni czasów*¹⁵¹. Po ukazaniu danych historycznych co do istnienia Chrystusa, zapoznaniu z Księgami Nowego Testamentu oraz z kluczem, dzięki któremu katechizowani będą mogli odkryć istotny sens słów Bożych, katecheza dochodzi do stwierdzenia, że Chrystus jest Mesjaszem i On ma się stać dla katechizowanych światłem, drogą i mocą¹⁵². Katechizowani są w tym okresie rozwoju, że chcą się usamodzielić, co stawia ich często wobec trudności wymagających decyzji, wyboru i odpowiedzi. Spotkanie z Chrystusem na katechezie ma im ukazać, że Chrystus może być dla nich światłem, drogą i mocą. Podjęcie jednak decyzji przyjęcia Chrystusa, wiąże się z rewizją życia, czego konsekwencją jest współdziałanie z Nim w realizacji dzieła zbawienia. To zbawienie dokonuje się przez Chrystusa w Jego Kościele. W takim kontekście katechizowani bardziej widzą swe życie jako współdziałanie z Chrystusem w Kościele, przez co życie ich staje się także znakiem Boga realizującego plan zbawienia. Wezwanie do współdziałania z Chrystusem w Kościele pozwala katechizowanym zrozumieć znaczenie ich własnego życia dla społeczności, a tym samym świadomość ta przybliży im wymiar społeczny grzechu, pojednania, a także nawrócenia, które jest warunkiem współdziałania z Chrystusem. Wprowadzenie katechizowanych w powyższe postawy przygotowuje ich do zrozumienia sakramentu pokuty jako pojednania z Bogiem i Kościołem otwierając ich na współpracę w misji Kościoła. Ten proces dochodzi do szczytu w sakramencie pokuty. Wspomina to także i *Ordo P.* kiedy mówi: *zapominając o tym co jest poza nim (Flp 3, 13) na nowo wszczepia się w tajemnicę zbawienia i otwiera się ku temu, co stoi przed nim*¹⁵³.

Druga grupa tematyczna, *Królestwo Boże*, przybliży katechizowanym rzeczywistość Królestwa Bożego. Pojęcie to jest już znane kate-

¹⁵¹ KRK 2, j. 1.

¹⁵² Por. KRK 2, j. 2—4.

¹⁵³ *Ordo P.*, nr 6c.

chizowanym z poprzednich lat katechizacji. Nowy Testament, który jest zasadniczym źródłem katechez omawianego roku, wnosi nowe elementy w pojęcie Królestwa Bożego, tym samym pogłębia u katechizowanych ich świadomość eklezjalną.

W kontekście omawianych przypowieści w katechezie siódmej o skarbie i perle, o ziarnku gorczycy oraz o zaczynie ukazane są nowe elementy Królestwa Bożego, a mianowicie: jego wartość, dynamika jego rozwoju, oraz postawienie katechizowanych w sytuacji decyzji i wyboru. *Chrystus ci przypomni, że od ciebie zależy, czy ziarno głoszonego słowa Bożego wyda owoc. Zapyta cię, jak współpracowałeś z Bogiem w rozszerzaniu Królestwa Bożego w sobie i w otoczeniu. Chrystus uświadomi ci, że Królestwo Boże jest najcenniejszym darem Boga dla ludzi, a równocześnie wezwie cię do wysiłku, a nawet ofiary, by władanie Boga i doskonałe współzycie z Bogiem i ludźmi mogło się rozwijać w świecie*¹⁵⁴. Katechezy te ukazują rozwój Królestwa Bożego, który uzależniony jest od osobistej współpracy z Bogiem. Pogłębia to u katechizowanych świadomość ich związku z misją Kościoła, którego są członkami. Owocność tego działania uzależniona jest od osobistego zjednoczenia z Bogiem. Katechizowani mogą więc dostrzec związek ich osobistego grzechu z misją, jaką mają spełnić w Kościele, a która przez grzech zostaje osłabiona. Mogą więc bardziej zrozumieć co to znaczy, że grzech rani Kościół. Wprowadzenie katechizowanych w te postawy duchowe przygotowuje ich do zrozumienia pokuty jako sakramentu nawrócenia, pojednania. Myśl tę wyraża także *Ordo P.* kiedy cytuje Konstytucję Apostolską Pawła VI *Indulgentiarum doctrina* z roku 1967: *na skutek czego grzech jednego szkodzi również innym, tak jak świętość jednego staje się dobrodziejstwem dla pozostałych*¹⁵⁵.

Trzecia grupa tematyczna przybliży katechizowanym tajemnicę Trójcy Świętej, jednak nie poprzez sformułowania dogmatyczne, ale w świetle Nowego Testamentu. Dlatego pierwsza jednostka omawianej grupy tematycznej ukazuje katechizowanym Boga jako Ojca Jezusa Chrystusa a nie Boga filozofów, następna jednostka przybliży drugą Osobę Boską przede wszystkim jako Syna Bożego, trzecia zaś jednostka ukazuje Ducha Świętego w Jego działaniu w życiu Chrystusa i w Kościele. Jedność Trójcy Świętej ukazana w katechezach oraz wspólne działanie Osób przybliżają katechizowanym źródło chrześcijańskiej jedności, które jest równocześnie wezwaniem do jednoczenia wszystkich ludzi: *Chrystus objawił nam tajemnicę Trójcy Świętej, abyśmy przez wiarę i chrzest uczestniczyli w życiu Ojca, Syna i Ducha Świętego i*

¹⁵⁴ KRK 2, j. 7.

¹⁵⁵ *Ordo P.*, nr 5.

przyczyniali się do zjednoczenia wszystkich ludzi z Bogiem¹⁵⁶. Aspekt eklezjalny w jednostkach tych podkreślony jest w współdziałaniu wszystkich chrześcijan dla doprowadzenia do jedności rodziny ludzkiej. Jednocześnie to realizuje się w Kościele i przez Kościół, do którego są wezwani wszyscy. Katechizowani mogą więc dostrzec odwieczną wolę Bożą zjednoczenia wszystkich ludzi. Pozwala to im zrozumieć rolę Kościoła, zrozumieć ich miejsce i funkcję w Kościele, a równocześnie zrozumieć, dlaczego grzech rozbija tę jedność, oraz w jaki sposób można powrócić do tej jedności. A więc znów pogłębia się społeczny aspekt grzechu i pokuty, stając się przygotowaniem katechizowanych do rozumienia rzeczywistości sakramentu pokuty, jaka zawarta jest w zasadniczej grupie tematycznej *Odejście i powrót*, pokuty jako sakramentu powrotu do jedności z Bogiem i z Kościołem. *Ordo P.* również w wielu miejscach wskazuje wolę Boga pragnącego zjednoczenia ludzi: *Ojciec (niebieski) okazał swoje miłosierdzie w Chrystusie jednając ze sobą świat (...) lecz także przyjmując grzeszników pojednał ich z Ojcem (...) aby przez Ducha Świętego zjednoczył nas wszystkich w jedno (...) ustanowił w swoim Kościele sakrament Pokuty, aby wierni (...) mogli przez odnowienie w łasce pojednać się z Bogiem (...). Dla tej również racji pokuta niesie ze sobą także pojednanie z braćmi, których grzech zawsze przynosi szkodę¹⁵⁷.*

Czwarta grupa tematyczna, *Syn Boży wśród nas*, obejmuje jednostki od trzynastej do szesnastej. Zasadniczym momentem budzenia świadomości eklezjalnej katechizowanych w zakresie ich miejsca i roli w Kościele jest jednostka szesnasta *Jezus Chrystus gromadzi nowy Lud Boży*. Między innymi ukazane tu jest szczególne posłannictwo apostołów w Kościele, gdyż Chrystus przekazał im tajemnicę nauki o Królestwie Bożym. Katecheza jednak wyraźnie podkreśla, że Bóg każdego powołuje do Kościoła i każdy jest współodpowiedzialny za szerzenie Królestwa Bożego na ziemi.

Piąta grupa tematyczna wprowadza katechizowanych w samo centrum przepowiadania tj. w *Paschę*. Pięć pierwszych jednostek skupia się przede wszystkim na ofierze Jezusa Chrystusa. Następne przybliżają tajemnicę śmierci i zmartwychwstania jako wydarzenie zbawcze, źródło zbawienia. Wiarę w obecność Chrystusa zmartwychwstałego w Kościele, jak również działanie w nim przybliża jednostka dwudziesta piąta tłumacząca *czterdzieści dni* przebywania Chrystusa ze swymi uczniami. Kapłaństwo Jezusa Chrystusa, Nowego i wiecznego Przymierza, przybliża katechizowanym jednostka dwudziesta pierwsza. Kate-

¹⁵⁶ KRK 2, j. 12.

¹⁵⁷ *Ordo P.*, nr 1, 2, 5.

cheza ta uwypukla katechizowanym nowy aspekt, jakim jest pośrednictwo: *Po swoim zmartwychwstaniu Chrystus w swe pośrednictwo włączył Kościół. Podobnie jak sam był posłany przez Ojca, tak teraz posyła Kościół do wszystkich ludzi, do całego świata z orędziem zbawienia. Kiedyś Chrystus sam głosił ludziom Dobrą Nowinę o Bogu, najlepszym Ojcu — dziś czyni to przez Kościół*¹⁵⁸. Podkreślenie funkcji pośrednictwa, jakie ma spełnić Kościół może budzić w świadomości katechizowanych zrozumienie ważności zaangażowania się wszystkich w budowanie Królestwa Bożego oraz odpowiedzialność całej społeczności za zbawienie innych.

Katecheza dwudziesta siódma podejmuje zagadnienie tajemnicy Kościoła. Jest to szósta grupa tematyczna, obejmująca jednostki od dwudziestej siódmej do trzydziestej. Katechizowany zapoznaje się w tych jednostkach z objawieniem Kościoła oraz z zagadnieniem znaku, jakim jest każdy chrześcijanin, oraz z zagadnieniem charyzmatów. *Znakiem że Chrystus po swoim uwielbieniu nadal zbawia ludzi, jest cały Kościół święty*¹⁵⁹. Włączenie w społeczność Kościoła dokonuje się przez sakramenty. Zagadnienie to porusza autor artykułu *Sakramenty a życie chrześcijańskie* pisząc: *A właśnie wszystkie sakramenty wszczepiają człowieka w Kościół — znak Boga, lub pogłębiają to wszczępienie np. sakrament bierzmowania lub małżeństwa. Dzięki więc sakramentom również życie indywidualne chrześcijanina nabiera charakteru znaku. Oczywiście funkcję znaku pełni chrześcijanin, o ile jego życie odpowiada tej funkcji. Tylko w takim wypadku należy prawdziwie owocnie do Kościoła*¹⁶⁰. Intensywność tego znaku może być różna w zależności od naszego osobistego zjednoczenia z Bogiem i zaangażowania się w dzieło zbawienia.

Pojęciu Kościoła pojmowanemu wyłącznie jako instytucja, organizacja, KRK przeciwstawia biblijny obraz krzewu winnego i latorośli. *Ja jestem krzewem winnym, wy — latoroślami. (...) nową winnicą jest Kościół Chrystusowy*¹⁶¹. Na ten temat pisze też autor wstępu do omawianej grupy tematycznej. *Pojęciu Kościoła pojmowanemu wyłącznie jako instytucja, organizacja — przeciwstawiamy biblijny obraz krzewu winnego i latorośli. Więż wewnętrzna z Chrystusem i między sobą a także „przynoszenie owocu” mogą otworzyć młodych na ich współodpowiedzialność za „świętość”, na miłość, która jest zasadniczym owocem. Obiegowemu pojęciu Kościoła jako „instytucji usługowej” przeciwstawiamy Pawłowy obraz Ciała Chrystusa (KRK 2, 29). Pragniemy kształ-*

¹⁵⁸ KRK 2, j. 21.

¹⁵⁹ Tamże, j. 27.

¹⁶⁰ J. Charytański, *Sakramenty a życie chrześcijańskie*, w: P.M.III., 12.

¹⁶¹ KRK 2, j. 28.

tować świadomość wzajemnej zależności, wzajemnego potrzebowania siebie, jak również świadomość odpowiedzialności za innych członków Kościoła¹⁶².

*Mistyczne Ciało Chrystusa, czyli Kościół tworzą Chrystus i wszyscy zjednoczeni z Nim przez wiarę i chrzest*¹⁶³. Obraz ten wskazuje na wzajemną zależność oraz odpowiedzialność za innych członków Kościoła, co powinno się wyrażać w zaangażowaniu w życie własnej parafii. Katechezy te pogłębiają obraz Kościoła o istotne zagadnienie, jakim jest rzeczywistość Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa. Odcinają się one od ujmowania Kościoła wyłącznie jako instytucji, na korzyść tajemnicy Mistycznego Ciała Chrystusa. W tak ukazanej tajemnicy Kościoła katechizowani mogą bardziej dostrzec wielką zależność poszczególnych komórek Mistycznego Ciała Chrystusa jakim jest każdy chrześcijanin w całym ciele Kościoła, a równocześnie pogłębiają wizję siebie i własnego życia we funkcji znaku tego Kościoła. Przybliża to także katechizowanym zrozumienie rzeczywistości sakramentu pokuty, poprzez który chrześcijanin wraca do jedności Mistycznego Ciała, względnie tę jakość pogłębia. Na ten aspekt Kościoła jako Ciała Mistycznego Chrystusa, jako znaku wskazuje także Ordo P.: *Kościół jest Jego Ciałem i pełnią (...) (Kościół) staje się znakiem nawrócenia do Boga*¹⁶⁴.

Siódma grupa tematyczna, *Słowo Boże w Kościele*, przybliża katechizowanym rolę Słowa Bożego w Kościele, które kształtuje życie Kościoła: *Słowo Boże powołuje, gromadzi, jednoczy, oczyszcza i daje wzrost Kościołowi — czyli kształtuje życie Kościoła*¹⁶⁵. Stosunek do Słowa Bożego warunkuje związek z Kościołem i zaangażowanie w Jego życie. Dlatego katecheza ukazuje postać św. Pawła. Jego nawrócenie, zaangażowanie, trudy głoszenia, jego świadectwo męczeństwa podkreślają wartość, znaczenie słowa. W Katechezie trzydziestej drugiej mówiąc o powszechności Kościoła, autor stara się uświadomić katechizowanym zadania misyjne Kościoła: *Słowo Boże całemu światu mają głosić przede wszystkim biskupi, a także kapłani i wszyscy wierni, czyli cały Kościół Chrystusowy*¹⁶⁶. Katecheza trzydziesta trzecia zwraca uwagę na coraz głębsze odczytywanie sensu Słowa Bożego: *Kościół ma wciąż na nowo odczytywać słowo Boże, coraz lepiej je poznawać i przekazywać*¹⁶⁷. Tak pokazana rola i wartość Słowa Bożego w kontekście pow-

¹⁶² J. Charytański, *Wstęp do szóstej grupy tematycznej „Tajemnica Kościoła”*, w: P.M.II., 378.

¹⁶³ KRK 2, j. 29.

¹⁶⁴ Ordo P., nr 3, 4.

¹⁶⁵ KRK 2, j. 31.

¹⁶⁶ KRK 2, j. 32.

¹⁶⁷ Tamże, j. 33.

szechności i misyjności Kościoła może budzić w katechizowanych świadomość odpowiedzialności za Kościół, za jego losy, rozwój, za jego świętość. Katechezy więc szóstej grupy tematycznej ukazują Kościół od strony posługi Słowa Bożego, co jest istotnym elementem w życiu Kościoła, warunkującym jego istnienie i rozwój. Równocześnie takie spojrzenie na Kościół pozwala katechizowanym dostrzec własną rolę w Kościele, w głoszeniu Słowa Bożego. Ta współodpowiedzialność za losy Kościoła przybliży katechizowanym świadomość Kościoła, w którym każdy chrześcijanin uczestniczy, co pośrednio wprowadza katechizowanych w postawę, która pozwala zrozumieć aspekt społeczny grzechu a także pojednania. Są to więc postawy istotne, od których zależy zrozumienie sakramentu pokuty. Na ten aspekt posługi Słowa Bożego w Kościele oraz jego roli wskazuje *Ordo P.* poświęcając temu zagadnieniu dwa tematy, a mianowicie: *Czytanie słowa Bożego* i *Nabożeństwo słowa Bożego*. Czytamy tam między innymi: *Słowo Boże oświeca wiernego, aby poznał swoje grzechy, wzywa go do nawrócenia i do ufności w Boże miłosierdzie. (...) Sprawowanie Sakramentu Pokuty należy rozpocząć od wysłuchania Słowa Bożego, ponieważ Bóg właśnie przez swoje słowo wzywa do pokuty i doprowadza do prawdziwego nawrócenia serca*¹⁶⁸.

Istotnym momentem w życiu Kościoła jest jego liturgia. Temu zagadnieniu poświęca dużo miejsca ósma grupa tematyczna zatytułowana *Liturgia Kościoła*. Obejmuje ona jednostki od trzydziestej piątej do czterdziestej trzeciej. Pierwsza katecheza tej grupy przybliży katechizowanym pojęcie liturgii oraz jej zasadnicze elementy. KRK podkreśla, że sakramenty są ośrodkiem liturgii i całego Kościoła. Podkreśla także obecność Chrystusa w sakramentach, który przez sakramenty wielbi Ojca i uświęca ludzi. KRK odszedł od tradycyjnego podziału na sakramenty i liturgię, ale łączy je razem czyniąc wszystkie sakramenty a przede wszystkim Eucharystię ośrodkiem liturgii. *Ośrodkiem całego życia liturgicznego jest Zgromadzenie Eucharystyczne Kościoła, czyli Msza św., oraz inne sakramenty święte*¹⁶⁹. Ta sama jednostka podsuwa określenie liturgii: *Liturgia jest wykonywaniem kapłańskiego urzędu Chrystusa* w Kościele, dlatego następna jednostka podaje katechizowanym, że głównym Kapłanem liturgii jest Jezus Chrystus Arcykapłan i Pośrednik, który daje szczególne uczestnictwo w swoim kapłaństwie biskupom i ich współpracownikom, kapłanom. Ponieważ według KRK ośrodkiem liturgii Kościoła jest Eucharystia, dlatego omawiany podręcznik poświęca jej aż sześć jednostek katechetycznych, od trzydziestej siódmej do czterdziestej drugiej. Jednostki te podkreślają zasadnicze

¹⁶⁸ *Ordo P.*, nr 17, 23.

¹⁶⁹ KRK 2, j. 35.

obecności Chrystusa we Mszy św., tj. pod postaciami chleba i wina, w Słowie Bożym oraz w zgromadzeniu wiernych. Ponieważ liturgia jest światem znaków, KRK stara się doprowadzić katechizowanych do ich właściwego rozumienia i odczytania. A więc w katechezach tych nie chodzi o przekazanie informacji o liturgii, ale o wychowanie do liturgii i przez liturgię. Chodzi o takie znaki, które ukazują osobę Chrystusa, Jego miłość, troskę o człowieka i Kościół. W znaku bowiem katechizowany spotyka osobę. Katechezy te ukazują także dialogiczny charakter Eucharystii, który przejawia się w przygotowaniu liturgii słowa, w przygotowaniu procesji z darami, oraz obrzędów Komunii¹⁷⁰. Katechezy te podsuwają katechizowanym konkretne formy współodpowiedzialności i miłości chrześcijańskiej; *Co czynisz, aby jedność i miłość była w twoim domu rodzinnym, w gronie twoich przyjaciół*¹⁷¹. W przygotowaniu udziału w modlitwie Eucharystycznej przybliża postawy eucharystyczne *wdzięczności i współofiarowania: Czy idąc na Mszę św. myślisz o tym, co dziś ofiarujesz Panu Bogu, aby okazać gotowość do współpracy z Nim*¹⁷². A więc w katechezach tych nie chodzi tylko o czynny udział w liturgii ale o kształtowanie postaw eucharystycznych. Eucharystia ukazana jest tu jako sakrament jedności i miłości, prowadzący katechizowanych do zaangażowania się w budowie tej jedności przez czynną miłość i pełne uczestnictwo we Mszy św. Budowanie tej jedności to budowanie Kościoła, to sprawianie aby Kościół był bardziej wyraźnym znakiem obecności Boga.

Omawiane katechezy ósmej grupy tematycznej *Liturgia Kościoła* wprowadzają katechizowanych w liturgię Kościoła, której centrum stanowi Eucharystia. Chrystus obecny w Eucharystii wielbi Ojca i uświęca ludzi. W liturgii jako świecie znaków, które ukazują osobę Chrystusa, Jego miłość, troskę o człowieka i o Kościół katechizowani mogą dostrzec własną funkcję w Kościele, tj. troskę o człowieka i o Kościół. Liturgia Eucharystii przybliża katechizowanym także takie postawy jak wdzięczność i współofiarowanie, postawy które nie obce są sakramentowi pokuty, jako wdzięczność za powrót do jedności czy pogłębienie tej jedności z Bogiem i z Kościołem. Przez co znów pogłębia się zrozumienie grzechu w jego wymiarach społecznych oraz sakramentu pokuty jako sakramentu pojednania dokonującego się w Kościele i przez Kościół.

Ordo P. natomiast w punkcie drugim również nawiązuje do Eucharystii, w której uobecnia się Męka Chrystusa, określana za modlitwą eucharystyczną III jako *Ofiara naszego pojednania* oraz wskazuje jej cel, tj. nasze uświęcenie. *Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego*

¹⁷⁰ Por. KRK 2, j. 38—41.

¹⁷¹ KRK 2, j. 41.

¹⁷² Tamże, j. 40.

*samego siebie, aby go uświęcić (Ef 5, 25-26)*¹⁷³. Sakrament pokuty swe źródło ma w Eucharystii jako ofierze pojednania.

Ostatnia grupa tematyczna, *W drodze do pełni*, obejmuje jednostki od czterdziestej czwartej do czterdziestej szóstej. Grupa ta powraca do Osoby Maryi, ukazując Ją od strony współdziałania w dziele zbawienia. *Ta wewnątrznie zjednoczona ze swoim Synem, najdoskonalej z Nim współpracowała w zbawieniu świata*¹⁷⁴. Wezwanie do pójścia szczególnie drogą Chrystusa przybliży już jednostka czterdziesta pierwsza, ukazując los pierwszego męczennika. Jest to wezwanie skierowane do wszystkich, aby byli gotowi iść drogą Mistrza. Jednostka czterdziesta czwarta przybliży katechizowanym Kościół od strony hierarchii Kościoła, ale nie od strony władzy, lecz od strony posługi hierarchii dla dobra Kościoła: *Kapłani współpracują z biskupami i pomagają im w uświęcaniu, nauczaniu i kierowaniu Ludem Bożym*¹⁷⁵. Podkreślenie aspektu posługi ukazuje katechizowanym w strukturze Kościoła dar Chrystusa, a zarazem Jego obecność. Z całej grupy katechez o Kościele katechizowani powinni wynieść bogatszy jego obraz, bogatszy o różnorodność funkcji w Ciele Mistycznym, szczególnie w dwu wielkich działach życia i misji Kościoła, jakie stanowią posługa słowa i liturgia: bogatszy obraz o taki aspekt, jakim jest krytyka Kościoła, gdzie podkreślona jest także współodpowiedzialność za jakość obrazu Kościoła, a więc za jego świętość, jak i za zło w nim się pojawiające. Postawa świętości Kościoła ma się realizować aż do powtórnego przyjścia Pana. Jest to także wskazanie na aspekt eschatologiczny Kościoła, co pozwala katechizowanym głębiej dostrzec związek z Ojcem, do którego pielgrzymuje nowy Lud Boży.

Ostatnia grupa tematyczna drugiej części KRK przybliży katechizowanym również obraz Kościoła od strony hierarchii i od strony jej posługi dla dobra Kościoła. W ten sposób hierarchia, jest darem ze strony Boga, w którym ma się ujawniać ciągła obecność Chrystusa. Posługa ta ma się objawiać we współpracy biskupa z kapłanami w uświęcaniu, nauczaniu i kierowaniu ludem Bożym. Ta posługa ma trwać aż do powtórnego przyjścia Pana. Katechezy te pogłębiając obraz Kościoła podkreślają społeczny jego aspekt zdążania do uświęcenia wszystkich. Uświęcenie to dokonuje się przez nieustanne nawracanie się, co pozwala katechizowanym zrozumieć zależność jednostki od społeczności Kościoła i odwrotnie. Przygotowuje także katechizowanych do zrozumienia, że grzech nie jest zjawiskiem zamkniętym w sobie, ale ma swoje powiązania społeczne, co równocześnie jest przygotowaniem do

¹⁷³ *Ordo P.*, nr 3.

¹⁷⁴ KRK 2, j. 45.

¹⁷⁵ KRK 2, j. 44.

zrozumienia rzeczywistości sakramentu pokuty jako sakramentu pojednania. Aspekt posługi hierarchii wyraża także *Ordo P.* w całym dokumencie, gdyż ukazując hierarchię od strony posługi słowa, posługi liturgii, z dużym zaakcentowaniem posługi sakramentu pokuty dla uświęcenia całej społeczności Kościoła¹⁷⁶.

W podsumowaniu tematyki szóstego roku nauczania katechetycznego według KRK, należy stwierdzić, że idea Kościoła z racji Nowego Testamentu, na którym omawiany podręcznik zasadniczo się opiera, jest bardzo poszerzona. Na czoło wysuwa się Chrystus i Jego dzieło. Tym dziełem jest Królestwo Boże, jest Kościół. Katechizowani zapoznają się z takimi zagadnieniami jak: pośrednictwo Kościoła, Kościół jako Mistyczne Ciało Chrystusa, Słowo Boże w Kościele, Liturgia z Eucharystią jako centrum Kościoła, misyjność Kościoła, Kościół jako znak, oraz z zagadnieniem hierarchii Kościoła pojętej od strony posługi.

Zagadnienia te porusza także i *Ordo P.*, wskazuje jednak często tylko bardzo skrótowo na dany aspekt. KRK natomiast zagadnienia te poszerza i odpowiednio wyjaśnia. Katechizowani mając pełniejszy obraz Kościoła pogłębiają świadomość swego miejsca i roli w Kościele. Pozwala to katechizowanym głębiej zrozumieć rzeczywistość sakramentu pokuty, pokuty jako pojednania z Bogiem i Kościołem, poprzez który realizuje się plan zjednoczenia wszystkich ludzi.

3. 3. Idea Kościoła w nauce o sakramentach

Siódmy rok nauczania katechetycznego zawiera siedem grup tematycznych obejmujących trzydzieści trzy katechezy. W tej części podręcznika KRK pragniemy uwypuklić te jednostki, czy grupy tematyczne, które ukazują katechizowanym ich związek z Kościołem, a przez to pozwalają katechizowanym lepiej zrozumieć całą teologię sakramentu pokuty a zwłaszcza jej wymiar eklezjalny.

Pierwsze dwie grupy tematyczne obejmują katechezy od pierwszej do dziewiątej. Jednostki te przybliżają katechizowanym rzeczywistość sakramentu chrztu. Nie znaczy to, żeby katechizowani dotychczas nie spotkali się przynajmniej z pewnymi elementami sakramentu chrztu. Elementy te występowały już w poprzednich latach i stanowiły pewne przygotowanie do omawianej grupy tematycznej. W omawianych zaś dwóch pierwszych grupach tematycznych, uczniowie spotykają się z całościowym ujęciem nauki o tym sakramencie. Źródłem tych katechez, o czym przekonamy się poniżej, jest Pismo św. i silne oparcie się na Liturgii Paschalnej. Uczyniono to według autora wstępu do pierwszej

¹⁷⁶ Por. KRK 2, j. 41—46.

grupy tematycznej z następujących racji: *W tych źródłach wyraża się wiara i żywa tradycja Kościoła. Dzięki tym właśnie źródłom możemy wyraźnie podkreślić związek ochrzczonego z Chrystusem ukrzyżowanym i zmartwychwstałym, a więc z misterium paschalnym. Dzięki nim potrafimy wyraźniej ukazać łączność wewnętrzną ochrzczonego ze wspólnotą Kościoła a nie tylko z instytucją. W tych też źródłach wreszcie odnajdujemy właściwe ujęcie związku chrztu z życiem chrześcijańskim oraz aktywnej roli człowieka przyjmującego sakrament*¹⁷⁷.

Pierwsza jednostka Chrystus przez śmierć i zmartwychwstanie kieruje na nowo wszystko ku Bogu zapoznaje uczniów z rzeczywistością chrztu jako nowego stworzenia. Katecheza ta opiera się na nauce przekazanej przez św. Pawła: *Jeśli więc ktoś pozostaje w Chrystusie, jest nowym stworzeniem. To, co dawne, minęło, a oto wszystko stało się nowe. Wszystko zaś to pochodzi od Boga, który pojednał nas ze sobą przez Chrystusa i zlecił nam postugę jednania. Albowiem w Chrystusie Bóg jednał ze sobą świat, nie poczytując ludziom grzechów, nam zaś przekazując słowo jednania* (Kor 5, 17-21). Jednostka ta nie tylko podkreśla katechizowanym związek ochrzczonego z Chrystusem, jaki dokonuje się przez chrzest, ale także ich związek z realizacją planu Bożego: *Ludzie bowiem zjednoczeni z Chrystusem (przez chrzest) są powołani i uzdolnieni do współdziałania z Nim*¹⁷⁸. Ten moment współdziałania wyraźnie akcentuje także autor wstępu do omawianej grupy tematycznej w słowach: *W jednostce tej pragniemy ukazać młodym związek ich chrztu z procesem obejmującym cały świat, mającym swe źródło w zbawczym dziele Chrystusa i włączającym aktywnie wszystkich ochrzczonego. Jest to dzieło skierowania całego świata ku Bogu, świata dotkniętego w człowieku grzechem, dzieło tworzenia dobra i zwalczania zła. Życie chrześcijanina jest właśnie współdziałaniem z Chrystusem w realizacji planu Bożego*¹⁷⁹.

Jednostka druga, Chrystus przez chrzest wprowadza człowieka w nowe stworzenie, pogłębia zagadnienie rzeczywistości chrztu akcentując ten moment, że przez chrzest ochrzczonego został wprowadzony w nowe stworzenie, które Chrystus dokonał przez śmierć i zmartwychwstanie. Katecheza ta przekazuje tę naukę w oparciu o słowa św. Pawła: *Przyjmując więc chrzest zanurzający nas w śmierć, zostaliśmy razem z Nim pogrzebani po to, abyśmy i my wkroczyli w nowe życie, jak Chrystus powstał z martwych dzięki chwale Ojca* (Rz 6, 3-4). Chrzest ukazany tu jest jako wielki dar ze strony Boga, ale jednocześnie

¹⁷⁷ J. Charytański, *Wstęp do pierwszej grupy tematycznej „Nowe narodzenie”*, w: P.M. III, 58.

¹⁷⁸ KRK 3, j. 1.

¹⁷⁹ J. Charytański, *art. cyt.*, 59.

nie jest to wezwanie i uzdolnienie do czynienia w świecie współczesnym tego, co uczynił Chrystus. Właśnie już w czasie chrztu świętego zostałeś wezwany i uzdolniony do głoszenia tego, co głosił Chrystus — do głoszenia Dobrej Nowiny. Jest to twoje zadanie w Kościele, które możesz spełniać słowem, przykładem życia albo innym znanym ci sposobem¹⁸⁰.

Pierwsze dwie jednostki wprawdzie już akcentowały rzeczywistość związku ochrzczonego z Kościołem, oraz wynikającej z tego zjednoczenia funkcji, to jednak zasadniczo tym zagadnieniem zajmuje się dopiero jednostka trzecia. Katecheza ta zapoznaje uczniów z tym, że Chrystus przez chrzest wprowadza ochrzczonego do Kościoła, ukazuje katechizowanemu funkcję ochrzczonego w Kościele, oraz funkcję Kościoła jako wspólnoty ochrzczonego. W oparciu o teksty z Dziejów Apostolskich ukazuje drogę nawrócenia św. Pawła pod wpływem objawienia się Chrystusa. Był to jednak dopiero początek drogi św. Pawła. Chrystus chciał go zjednoczyć ze sobą za pośrednictwem Kościoła. Dlatego skierował go do gminy chrześcijańskiej w Damaszku. Tam Paweł został ochrzczony, a przez to przyobleczony w Chrystusa i wszczepiony w nowe stworzenie oraz włączony do społeczności wierzących chrześcijan. Dlatego właśnie pisze w jednym ze swoich listów: *To żyję nie ja, ale żyje we mnie Chrystus* (Gal 2, 20). *To, co Chrystus Pan uczynił dla Pawła w Kościele i za pośrednictwem Kościoła, czyni również dla wszystkich ochrzczonego*¹⁸¹.

*Zbawienie jest dziełem społecznym. Już lud Starego Przymierza ocalił Bóg we wspólnocie, gdy razem go wyzwolił z Egiptu i przeprowadził przez Morze Czerwone. Tylko za pośrednictwem wspólnoty Kościoła każdy człowiek może być włączony do Ludu Bożego*¹⁸².

Mówiąc o nawróceniu, jakiego domaga się Chrystus od przyjmującego chrzest, w jednostce czwartej, również akcentuje się związek katechumena ze wspólnotą chrześcijańską: *Już w czasie katechumenatu wspólnota chrześcijańska, czyli parafia modli się za kandydata i umacnia go w walce ze złem. Modlitwy te nazywamy egzorcyzmami. Również obrzęd namaszczenia olejem katechumenów oznacza umocnienie, którego Kościół udziela katechumenowi do walki ze złem i szatanem. (...) Trzykrotne wyznanie wiary w Boga w Trójcy Jedynej wobec Kościoła jest wyrazem dokonującego się nawrócenia*¹⁸³.

Na funkcję Kościoła, jako wspólnoty w realizowaniu dzieła zbawienia, zwraca uwagę także autor wprowadzenia pedagogicznego do trze-

¹⁸⁰ KRK 3, j. 2.

¹⁸¹ KRK 3, j. 3.

¹⁸² Tamże, j. 3.

¹⁸³ KRK 3, j. 4.

kiej jednostki: *Troska i odpowiedzialność Kościoła jako wspólnoty przejawia się zwłaszcza w instalacji dawnego i obecnego katechumenatu. To nie tylko ksiądz, lecz cała wspólnota czy jej przedstawiciel poucza dorosłego, który chce się nawrócić i przyjąć chrzest. Cała wspólnota dopomaga mu w dążeniu do przemiany i dojściu do zjednoczenia z Chrystusem. Towarzyszy mu swoją modlitwą a nawet postem. Wreszcie poświadcza o dokonanej w katechumenie przemianie i przyjmuje go do swego grona. Między nowoochrzczonym a Kościołem powstaje teraz więź nie tylko na zasadzie związku jednostki z instytucją lecz jako żywej komórki z żywym organizmem wspólnoty*¹⁸⁴.

Ordo P., również wielokrotnie nawiązuje do sakramentu chrztu jako podstawy związku chrześcijanina z Bogiem i z Kościołem. Czyni to jednak bardzo skrótowo wskazując na zależność sakramentu pokuty od chrztu. *Nawróćcie się i niech każdy z was ochrzczi się w imię Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów (Dz 2, 38) (...) To zwycięstwo nad grzechem jaśnieje najpierw w chrzcie (...) Stąd Kościół wyznaje swoją wiarę w „jeden chrzest na odpuszczenie grzechów”*¹⁸⁵.

W dotychczasowych katechizmach cnoty teologalne wiara, nadzieja i miłość łączono z dekalogiem. KRK odchodzi od tej praktyki i chociaż cnoty te stanowią osobną grupę tematyczną obejmującą jednostki od szóstej do jedenastej, łączy je z sakramentem chrztu. Uzasadnienie takiej decyzji znajdujemy w artykule J. Charytańskiego: *W tym sakramencie bowiem dokonuje się zjednoczenie z Chrystusem, a zarazem ochrzczone podejmuje zasadniczą decyzję swego życia, to jest nawrócenie, opowiedzenie się za Chrystusem, a zarazem ochrzczone podejmuje zasadniczą decyzję swego życia, to jest nawrócenie, opowiedzenie się za Chrystusem. Całe dalsze życie jest niejako konsekwencją tego podstawowego wyboru, a zarazem powołania i uzdolnienia przez Chrystusa. Z tych również racji z nauką o chrzcie połączyliśmy naukę o cnotach teologalnych, wierze, nadziei i miłości. Stanowią one „nadprzyrodzone wyposażenie” człowieka, uzdalniające go do realizacji życia chrześcijańskiego. Wiążą się one wewnątrznie nie z przykazaniami (obowiązkami), ale właśnie z chrztem, w którym dokonuje się wewnętrzne przetworzenie człowieka, w którym człowiek otrzymuje novum esse umożliwiające novum agere*¹⁸⁶.

Jednostka szósta i siódma przybliży katechizowanym naukę o wierze. Katechezy te podkreślają istotną rolę Kościoła w dojściu do wiary, która dana jest nie tylko jednostce jako takiej, lecz także ze względu

¹⁸⁴ W. Kubik, *Wprowadzenie pedagogiczne do trzeciej jednostki „Chrystus przez chrzest wprowadza nas do Kościoła”*, w: P.M. III., 89.

¹⁸⁵ *Ordo P.*, nr 1, 2.

¹⁸⁶ J. Charytański, *Sakramenty a życie chrześcijańskie*, w: P.M.III., 11.

na społeczność oraz funkcję tej społeczności. W oparciu o wydarzenia które towarzyszą nawróceniu Etiopczyka, opisane w *Dziejach Apostolskich* katecheza szósta ukazuje katechizowanym drogę dojścia do wiary: *Podobnie i dzisiaj Bóg obdarza ludzi wiarą, najpierw daje człowiekowi łaskę szukania prawdziwej wiary, następnie umożliwia spotkanie z Kościołem wierzącym i głoszącym słowo Boże. Wreszcie dopuszcza go do udziału w wierze Kościoła. Taka jest droga do wiary wszystkich ludzi*¹⁸⁷. Natomiast jednostka siódma pogłębia to zagadnienie kładąc nacisk na społeczny wymiar wiary jako znaku: *Każdy człowiek dochodzi do wiary dzięki Kościołowi (...) Bóg nas wzywa do wiary, która ma innych pociągać do Chrystusa*¹⁸⁸. Cnotę tę KRK ukazuje od strony daru jako znaku i inicjatywy Boga, o czym mówi także autor wstępu do omawianej grupy tematycznej: *Podkreślona jest więc mocno rola wspólnoty wierzących, która jest istotnym warunkiem i pośrednikiem spotkania w wierze z Bogiem. Tak właśnie ukazuje się nam wiara w całokształcie obrzędów chrztu. Ukazując wiarę jako drogę zbawienia, jednocześnie pragniemy kształtować eklezjalną świadomość wiary. Wiara chrześcijanina łączy nie tylko dla niego ale dla całej wspólnoty wierzących a także dla wszystkich szukających Boga. Tu tkwi korzeń powiązań wiary i świadectwa, a także konieczność ciągłego rozwijania i pogłębiania swej wiary*¹⁸⁹.

Jednostka ósma mówi o nadprzyrodzonej cnotcie miłości, którą obdarza Chrystus ochrzczonych. Cnota ta jest ukazana w tej jednostce od strony daru jako uzdolnienie, które ma owocować nie tylko dla jednostki, ale również i dla wspólnoty. Ten aspekt pogłębia świadomość przynależności katechizowanych do Kościoła oraz ich funkcji we wspólnocie Kościoła. *Bóg Ojciec posłał Chrystusa, aby obdarował ludzi Bożą miłością, by przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie odniósł zwycięstwo nad grzechem i egoizmem. Przez Chrystusa miłość Boża zamieszkała wśród ludzi, aby zjednoczyć ludzi z Bogiem — oraz ludzi między sobą*¹⁹⁰. Podkreślenie w omawianej jednostce cnoty miłości jako daru ma swoje uzasadnienie, o czym pisze autor wstępu do omawianej grupy tematycznej: *Bóg jest miłością i w chrzcie daje nam udział w swojej miłości, uzdalnia nas do kochania wszystkich Jego miłością. Nie wysuwamy więc na pierwsze miejsce w tej jednostce przykazania miłości czy nawet „nowego przykazania” ale przede wszystkim nadprzyrodzone uzdolnienie, które w ochrzczonych musi stale owocować. Zobo-*

¹⁸⁷ KRK 3, j. 6.

¹⁸⁸ Tamże, j. 7.

¹⁸⁹ J. Charytański, *Wstęp do drugiej grupy tematycznej „Tak więc trwają wiara, nadzieja i miłość”*, w: P.M.III., 132.

¹⁹⁰ KRK 3, j. 8.

wiązanie ukazuje się zatem jako naturalna konsekwencja nowego „bytu” chrześcijanina, jego „novum esse”¹⁹¹.

Cnota miłości omawiana jest w jednostce dziewiątej. Z trzech omawianych cnót teologalnych nadzieja jest omawiana jako ostatnia. Uczyniono to z racji na jej eschatologiczny charakter, o czym mówi autor wstępu do omawianej grupy tematycznej: *Przestawiliśmy klasyczny porządek przesuwając teologalną cnotę nadziei na koniec. Uczyniliśmy tak ze względu na jej eschatologiczny charakter*¹⁹². Omawiana katecheza podkreśla, że podstawą naszej nadziei jest zmartwychwstanie Chrystusa. *Zjednoczeni z Jezusem mamy pewność, że otrzymamy „dziedzictwo niezniszczalne”, czyli życie w wiecznej radości z Bogiem*¹⁹³. W kontekście zmartwychwstania nadzieja dotycząca życia ludzkiego nabiera wymiaru eschatologicznego. Omawiana katecheza ukazuje także cnotę nadziei jako dar i uzdolnienie: *Równocześnie obdarzył cię uzdolnieniem, dzięki któremu możesz mieć silne przekonanie, że mimo napotykanym trudności na pewno dojdiesz do zbawienia, w którym już uczestniczysz jakby w załączku*¹⁹⁴. To uczestnictwo jakby w załączku, o którym mówi katecheza dokonało się w sakramencie chrztu. Z tego też jasno wynika, dlaczego cnota nadziei omawiana jest również w kontekście sakramentu chrztu. To uzdolnienie ma nie tylko charakter osobisty, ale także wymiar społeczny: *Chrześcijanin, żyjący nadzieją, roztropnie broni jej we własnym sercu przeciw wszelkim zniekształceniom, a ponadto odważnie świadczy wobec świata o swej nadziei*¹⁹⁵. To świadczenie dokonuje się przez osobiste życie ochrzczonego a także przez życie we wspólnocie Kościoła, do którego należy.

Ordo P. wprost nie wymienia cnót wiary, miłości i nadziei jako uzdolnienia, które chrześcijanin otrzymuje na chrzcie. Mówi jednak o Chrystusie za konstytucją *Lumen Gentium: Kościół, który jest Jego Ciałem i pełnią, wyposaża Bożymi darami*¹⁹⁶. Słowa niniejsze oraz nawiązanie do chrztu suponują, że między innymi i o te dary chodzi.

Trzecia grupa tematyczna, *Umocnieni Duchem Świętym*, przybliży katechizowanym rzeczywistość sakramentu bierzmowania. KRK omawia ten sakrament w kontekście sakramentu chrztu z następujących racji: *Należą one bowiem do sakramentów inicjacji i są wewnętrznie ze sobą powiązane, tak, że nie łatwo jest ani w historii obrzędów, ani w teologii tych sakramentów ukazać specyficzne rozróżnienie. Bierz-*

¹⁹¹ J. Charytański, *art. cyt.*, 132.

¹⁹² J. Charytański, *tamże*.

¹⁹³ KRK 3, j. 9.

¹⁹⁴ *Tamże*, j. 9.

¹⁹⁵ B. Mokrzycki, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Chrystus obdarza ochrzczonych nadzieją”*, w: P.M.III., 178.

¹⁹⁶ *Ordo P.*, nr 3.

mowanie spełnia, nadaje „moc” darom i powołaniu, otrzymanym na chrzcie tak odnośnie związku z Chrystusem i Kościołem, jak i odnośnie do zaangażowania w życie chrześcijańskie¹⁹⁷. Sakrament ten omawiany jest w dwóch jednostkach, mianowicie w dziesiątej i jedenastej. Źródłem tych katechez, jak zresztą wszystkich jednostek KRK, nie są sformułowania teologiczne lecz Pismo św. i liturgia. Katecheza dziesiąta przytacza zdarzenie opisane w Dziejach Apostolskich (8, 14-17), posłania Piotra i Jana do Samarii, aby tamtejszym ochrzczone przez ręce Apostołów Duch Święty udzielił mocy i siły. Chrześcijanie Samarii zdawali sobie sprawę, że przez chrzest stali się Ludem Bożym i że mają dawać świadectwo o Chrystusie. Aby jednak spełnić to zadanie, chrześcijanie w Samarii potrzebowali dużo umiejętności i odwagi. Przerastało to ich siły. Przez ręce Piotra i Jana Duch Święty udzielił im mocy i siły potrzebnej do spełnienia tych zadań¹⁹⁸. Omawiane jednostki ukazują więc katechizowanym sakrament bierzmowania jako dar dla życia Kościoła i jego misji w świecie. Kościół Chrystusowy mocą Ducha Świętego wypełnia swoje posłannictwo. (...) Aby Kościół należycie spełniał to zadanie, potrzeba tobie i wszystkim chrześcijanom mocy Ducha Świętego. Chrystus daje go ustawicznie, gdy tak jak w Samarii udziela Ducha Świętego w sakramencie bierzmowania¹⁹⁹. Bierzmowanie więc, jak wynika z omawianych jednostek, jest sakramentem głębszego związku ochrzczonego z Kościołem, jest darem danym nie tylko jednostce, ale przede wszystkim wspólnocie Kościoła, celem realizacji misji Kościoła w świecie. Dzięki Niemu i on jako część Kościoła staje się dojrzały i przygotowany do spełnienia swej misji w świecie²⁰⁰. Tak ukazana rzeczywistość sakramentu bierzmowania ukazuje katechizowanym wartość tego sakramentu dla życia Kościoła i jego misji, a równocześnie pogłębia u katechizowanych świadomość ich związku z Kościołem i z jego misją. Ten moment roli Ducha Świętego w Kościele podkreśla także autor wprowadzenia teologicznego do dziesiątej katechezy: Duch Święty jest zatem światłem i mocą Kościoła od samego początku jego istnienia. To On oświeca go i umacnia w kontynuowaniu misji Jezusa Chrystusa na ziemi, o czym świadczą dobitnie zarówno Dzieje Apostolskie, jak i Listy Apostołów²⁰¹.

Ordo P. również kilkakrotnie odwołuje się do sakramentu bierzmowania, wskazując na rolę Ducha Świętego w Kościele. A po swoim zmartwychwstaniu zesłał Ducha Świętego na Apostołów, aby mieli wła-

¹⁹⁷ J. Charytański, *Sakramenty a życie chrześcijańskie*, w: P.M.III., 11.

¹⁹⁸ KRK 3, j. 10.

¹⁹⁹ Tamże, j. 10.

²⁰⁰ Tamże, j. 11.

²⁰¹ B. Mokrzycki, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Mocą Ducha Świętego Kościół wypełnia swoje posłannictwo”*, w: P.M.III., 200.

dzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów, jak również otrzymali posłannictwo głoszenia w Jego imieniu pokuty i odpuszczenia grzechów wszystkim narodom. (...) aby przez Ducha Świętego zjednoczyć nas wszystkich w jedno (...) (Grzesznik powraca) do Ducha Świętego, który obficie został na nas wylany (...) a Duch Święty na nowo uświęca swoją świątynię lub w sposób pełniejszy w niej zamieszkuje (...). Biskupi i prezbiterzy) udzielają im odpuszczenia grzechów w imię Chrystusa i mocą Ducha Świętego²⁰².

Czwarta grupa tematyczna *Serce nowego człowieka* obejmuje jednostki od dwunastej do siedemnastej. Jednostki te obejmują materiał, który przedstawiany był w dawnych katechizmach w ramach nauki o trzech pierwszych przykazaniach, poza tematem o sumieniu, który umiejscowiony był w dawnych katechizmach po Składzie Apostolskim a przed sakramentami. Przykazania w KRK ukazane są nie tyle od strony nakazów czy zakazów, ile jako pewne rzeczywistości życia ludzkiego, które katechizowany powinien dostrzec i zacząć je bardziej osobiście oceniać. Na takie ujęcie przykazań wskazują już same tytuły katechez np. *Niedziela, Chrystus w osobistej modlitwie chrześcijanina wielbi Ojca, Chrześcijanin wyraża swą wiarę przez znaki*²⁰³. Życie chrześcijańskie ujęte jest w KRK jako realizacja owego skierowania do kultu Ojca przez chrzest i pozostałe sakramenty. Omawiane katechezy poruszają takie zagadnienia z życia chrześcijańskiego jak sumienie, niedziela, modlitwa, znaki religijne oraz kult Maryi i Świętych. Przez przybliżanie tych zagadnień katechizowanym oraz ich osobisty wybór i uczestniczenie w nich może nastąpić głębsze zjednoczenie z Chrystusem i Jego Kościołem. Może pogłębiać się ich wiara, która się wyraża na zewnątrz przez znaki zewnętrzne, takie jak uczestniczenie w Eucharystii, w adoracji Krzyża, w naśladowaniu Maryi i Świętych itp. Życie chrześcijańskie nabiera wówczas charakteru znaku a równocześnie jest wypełnieniem zadania wyznaczonego ochrzczoneму przez Boga. Zadanie to ma charakter jednostkowy i wspólnotowy w realizacji zbawczego planu Boga. Katechizowany powinien dostrzec, że jego życie skierowane przez chrzest i bierzmowanie do kultu Ojca nabiera charakteru znaku. Życie chrześcijanina nie ma już charakteru prywatnego, ale nabiera wymiaru społecznego. Dostrzeżenie tego wymiaru pozwoli katechizowanym zrozumieć społeczny charakter grzechu, co jest niewątpliwym przygotowaniem do zrozumienia rzeczywistości sakramentu pokuty.

Szósta grupa tematyczna *Sól ziemi*, obejmuje katechezy od osiem-

²⁰² *Ordo P.*, nr 1, 2, 5, 6d, 9a.

²⁰³ *KRK* 3, j. 13, 14, 15.

następ do dwudziestej siódmej. Omawiane katechezy przypominają katechizowanym, że związek z Chrystusem, jaki dokonuje się przez chrzest i bierzmowanie, obejmuje również łączność w realizacji dzieła Chrystusa. Dlatego omawiana grupa tematyczna ukazuje katechizowanym budowanie Królestwa Bożego w różnych środowiskach życiowych na różnych drogach powołania ludzkiego, a wreszcie w podstawowych sytuacjach życiowych. Są tu omawiane takie zagadnienia jak: budowanie Królestwa Bożego, rodzina i zawód, kapłan i zakonnik, radość w Królestwie Bożym, cierpienie w życiu człowieka itd. Umieszczenie tych zagadnień akurat w tym miejscu w KRK może wydawać się katechizowanym sztucznym zbiorem tematów włączonych w kontekst siódmego roku katechizacji. Jednak ma to swoje logiczne uzasadnienie, o czym mówi autor wstępu do omawianej grupy: *Na mocy chrztu i bierzmowania chrześcijanin jest uzdolniony i powołany do budowania na ziemi Królestwa Bożego. Nauka o Królestwie Bożym w programie szóstego roku katechizacji, jak również jej nieco inne ujęcie w grupie tematycznej poświęconej sakramentowi chrztu, domaga się sprecyzowania, powiązania idei Królestwa Bożego i nowego stworzenia z ludzkimi problemami ucznia. Taki jest właśnie zasadniczy cel omawianej obecnie grupy tematycznej*²⁰⁴.

Jednostka osiemnasta podejmuje zagadnienie *Wszyscy budujemy Królestwo Boże. Bóg zaprosił nas do budowania Królestwa Bożego przez powołanie do wiary i łaskę chrztu św.*²⁰⁵ Omawiana katecheza przybliży katechizowanym rzeczywistość budowania Królestwa Bożego, które dokonuje się przez wspólne uczestnictwo w Eucharystii, gdzie katechizowani słuchając Słowa Bożego uczą się myśleć nie tylko o sobie, ale także o wszystkich ludziach wezwanych do Królestwa Bożego.

Jednostka dziewiętnasta porusza to samo zagadnienie w relacji do rodziny i zawodu, ucząc, że z Chrystusem chrześcijanie łączą swoją pracę i swoją ofiarę z Ofiarą Chrystusa. *Przez swoje życie w rodzinie i swoją pracę w zawodzie możemy ukazywać innym Chrystusa. Możemy działać w świecie od wewnątrz, jak zaczyn. Wtedy uobecniamy Kościół i przyczyniamy się do tego, aby Boży plan zbawienia coraz bardziej rozszerzał się na wszystkich ludzi*²⁰⁶.

Katecheza dwudziesta przybliży katechizowanym rolę kapłana i zakonnika w budowaniu Królestwa Bożego. Jednostka ta podkreśla, że tam gdzie docierał kapłan, przez niego docierał także wpływ Kościoła, ludzie zaczęli modlić się do prawdziwego Boga i życie swoje prze-

²⁰⁴ J. Charytański, *Wstęp do szóstej grupy tematycznej „Sól ziemi”*, w: P.M.III., 342.

²⁰⁵ KRK 3, j. 18

²⁰⁶ Tamże, j. 19.

pajali duchem Ewangelii. Omawiane więc katechezy grupy tematycznej *Sól ziemi* próbują przybliżyć katechizowanym prawdę, że w budowaniu Królestwa Bożego bierze udział cały człowiek, ze swymi zdolnościami, przez różne postawy życiowe, takie jak radość oparta na jedności z Chrystusem, przez wyrzeczenie, przez cierpienie itd²⁰⁷.

Tak szeroko ujęta płaszczyzna, na jakiej ma się dokonywać budowanie Królestwa Bożego, jeszcze bardziej przybliży katechizowanym rzeczywistość misji Kościoła oraz ich roli i funkcji w tymże Kościele. Życie chrześcijanina nabiera pełniejszego obrazu przez dostarczenie jego wymiaru społecznego. Pogłębianie tych postaw jest przygotowaniem do pełniejszego zrozumienia sakramentu pokuty.

W tym kontekście KRK przechodzi do omawiania sakramentu namaszczenia. Takie umiejscowienie sakramentu namaszczenia w KRK jest celowe, gdyż w tym kontekście jest on bardziej zrozumiały. Jednostka dwudziesta czwarta *Chrześcijanin wobec choroby i cierpienia*, uczy chrześcijańskiej postawy wobec cierpienia. Jest to postawa zrozumienia, że każde cierpienie ma moc oczyszczającą: *Cierpienie oczyszcza wewnątrz człowieka*²⁰⁸. Dalej cierpienie upodabnia cierpiącego do Chrystusa, jednoczy go z Nim dzięki czemu cierpienia nabierają niejako mocy zbawczej, gdyż ofiarowane za drugiego człowieka mogą mu wyprosić wiele łask Bożych. O tej mocy zbawczej cierpienia omawiana jednostka mówi w oparciu o naukę św. Pawła: *Dopełniam brak udreń Chrystusa w moim ciele dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół* (Kol 1, 24). W takim ujęciu chorzy nie są na marginesie życia, ale są w centrum życia Kościoła. Dlatego też Kościół troszczy się o chorych udzielając im sakramentu namaszczenia. Troska Kościoła o chorych wyraża się także w zwyczaju Komunii św. chorych, w odprawianiu Mszy św. w domu chorego oraz przez apostołstwo chorych. Sakrament namaszczenia ukazany w KRK ma charakter nie tylko osobistego głębszego zjednoczenia z Chrystusem, ale ma także wymiar społeczny, gdyż chory ofiarując swoje cierpienia uczestniczy w zbawczym dziele Chrystusa. Dwie ostatnie katechezy omawianej grupy tematycznej *Sól ziemi* akcentują aspekt eschatologiczny. Katecheza dwudziesta szósta, *Życie nasze zmienia się, ale się nie kończy*, mówi o śmierci człowieka, ale czyni to w kontekście zmartwychwstania Chrystusa. Życie człowieka w tym kontekście nabiera właściwej wartości tzn. życia wiecznego z Bogiem. KRK nie ogranicza więc życia do okresu czynnego ale ujmuje życie ludzkie całościowo, tj. z jego problemami cierpienia i śmierci. Wskazanie w KRK na takie wartości cierpienia jak jego moc oczyszczająca, zbawcza, ofiarowanie cierpienia za drugiego

²⁰⁷ Por. KRK 3, j. 20—24.

²⁰⁸ Tamże, j. 24.

człowieka a więc apostołstwo, pogłębia społeczny charakter życia ludzkiego. A wskazując na jego eschatologiczny wymiar wychowuje katechizowanych do optymizmu, do nadziei chrześcijańskiej. Przez podsumowanie tychże postaw, KRK wychowuje także do sakramentu pokuty jako sakramentu nadziei chrześcijańskiej. KRK w zasadniczej grupie tematycznej podającej syntezę nauki o sakramencie pokuty również omawia eschatologiczny wymiar życia ludzkiego, na co wskazaliśmy w pierwszej części niniejszej pracy.

Powyższe aspekty życia ludzkiego, tj. problem cierpienia, śmierci oraz jego eschatologiczny wymiar, *Ordo P.* nie porusza wprost. Mimo tego przewijają się one przez cały dokument, gdyż w przeciwnej sytuacji nie miałyby racji istnienia, ani historia zbawienia, ani sakramenty z pokutą włącznie.

Ostatnią grupę tematyczną opuszczamy ze względu na omówienie jej w pierwszym rozdziale niniejszej pracy.

Ponieważ od siódmego roku nauczania katechetycznego KRK przechodzi bardziej ku kształtowaniu sumienia chrześcijańskiego i postaw chrześcijańskich, co jest udziałem także i ósmego roku nauczania, z tej racji dokonamy podsumowania tych dwóch lat jako o jednej wspólnej całości.

3. 4. Idea Kościoła a życie chrześcijańskie

Na początku należy zwrócić uwagę, że czwarta część KRK, którą aktualnie chcemy omawiać, następuje już po syntetycznym omówieniu sakramentu pokuty i jego wymiaru eklezjalnego. Chcemy więc ukazać, na ile KRK 4 pogłębia u katechizowanych zrozumienie tego wymiaru.

Pierwsza grupa tematyczna, według J. Charytańskiego, autora wstępu do omawianej grupy tematycznej *Światłość świata*, jest wprowadzeniem w cały rok wychowania moralnego w ósmym roku nauczania. Wskazanie na postęp i technikę w pierwszych jednostkach jest momentem uwrażliwienia młodego człowieka na te zagadnienia. Ta próba uwrażliwienia jest tylko pewnym środkiem, metodą zainteresowania, zmierzającą do tego, aby następnie ukazać katechizowanym moralność chrześcijańską jako zaangażowanie w dobro. Otwarcie katechizowanych na problemy ogólnoludzkie jest równocześnie próbą pomocy katechizowanym w ich wyjściu z ciasnego kręgu swego *ja*, aby się otworzyli na dobro i zło w świecie. Katechezy zmierzają także do tego, aby katechizowany był krytyczny w stosunku do istniejących zaopatrywań. Dlatego omawiane jednostki dają jako punkt odniesienia dokumenty Urzędu Nauczycielskiego, w których może uczeń znaleźć kry-

tykę istniejących zapatrywań oraz impulsy i wskazania do poszukiwania nowych rozwiązań.

Pierwsza grupa tematyczna ósmego roku nauczania obejmuje trzy katechezy i porusza takie zagadnienia jak: *Postęp a religia, Postęp a Kościół* oraz zagadnienie *miłości* w Kościele, poprzez którą wyraża się Kościół. Katechezy te ukazują, że postęp prowadzi do jedności ludzkiej i każde włączenie się Kościoła w ten postęp jest równocześnie realizacją planu Bożego: *Powszechne wśród ludzi dążenie do jedności jest wypełnieniem Bożego planu*²⁰⁹. *Wspaniały postęp współczesnej techniki jest współdziałaniem człowieka ze Stwórcą*²¹⁰.

Kościół przez swoją pracę i nauczanie uczestniczy w tym ogólnym postępie i prowadzi do zjednoczenia wszystkich ludzi. Kościół działania ludzkiego nie ogranicza tylko do pracy jako celu samego w sobie, ale temu działaniu nadaje cel — wyższy — ostateczny: *Zapominają, że ich praca jest tylko rozwijaniem dzieła Stwórcy. Dlatego Kościół pragnie działalność człowieka skierować ku Bogu. Zwraca uwagę na cel ostateczny człowieka i jego działalność*²¹¹. Tę rolę Kościoła ukazują katechizowanym druga jednostka, podając na ten temat doktrynę soboru Watykańskiego II: *Ukazywanie Bożej tajemnicy, jaką jest cel ostateczny człowieka, powierzone jest Kościołowi, przeto Kościół otwiera człowiekowi oczy na sens własnej jego egzystencji, czyli na najgłębszą prawdę o człowieku. Kościół naprawdę wie, że sam Bóg, któremu służy, odpowiada najgłębszym pragnieniom serca ludzkiego, którego pokarmy ziemskie nigdy w pełni nie nasycą* (KDK 41).

Kościół ukazywany tutaj jako znak dla współczesnego świata ma się objawiać przede wszystkim przez miłość, co wyraźnie podkreśla jednostka trzecia *Gdybym nie miał miłości. Kościół wierny poleceniom Chrystusa od samego początku głosi i przypomina obowiązek miłości. Nie poprzestaje jednak tylko na słowach, lecz faktycznie realizuje miłość*²¹². Kościół więc, uczestnicząc w postępie ogólnoludzkim, nadając mu ostateczny cel oraz realizując faktyczną miłość, staje się rzeczywiście *światłością świata*. Omawiane jednostki pogłębiają u katechizowanych znajomość rzeczywistości Kościoła jako znaku realizującego plan Boży zjednoczenia wszystkich ludzi przez czynne włączenie się Kościoła w dobro ogólnoludzkie. Motywacją tego działania ma być miłość. Omawiane więc katechezy ukazują Kościół jako wspólnotę miłości, wyrażającą się przez miłość. Zasięgiem swego oddziaływania przez miłość Kościół jako znak ma objąć cały świat. Ukazanie tak szeroko po-

²⁰⁹ KRK 4, j. 1.

²¹⁰ Tamże, j. 2.

²¹¹ KRK 4, j. 2.

²¹² Tamże, j. 3.

jętej misji Kościoła powinno jeszcze bardziej pogłębić i ugruntować w świadomości katechizowanych społeczny aspekt ich życia, o którym już niejednokrotnie słyszeli.

Druga grupa tematyczna porusza zagadnienie małżeństwa i rodziny. Są to katechezy od czwartej do trzynastej. Przez chrzest wszyscy zostają wszczępieni w Kościół — znak Boga. Sakrament małżeństwa pogłębia to wszczępienie a życiu indywidualnemu chrześcijanina jeszcze bardziej nadaje charakter znaku. W rodzinie człowiek rozwija swoje naturalne zdolności do życia wspólnego, które objawia się w przyszłości przez założenie nowej rodziny oraz poprzez życie chrześcijańskie, zarówno w rodzinie naturalnej jak i w społeczności Kościoła.

Rzeczywistość Kościoła akcentuje wyraźnie jednostka dziesiąta, mówiąc o małżeńskiej miłości w relacji do miłości Chrystusa. Katecheza przytacza tekst św. Pawła Apostoła: *Mężowie miłujcie żony, bo i Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie* (Ef 5, 25). Katecheza ta ukazuje także związek sakramentu małżeństwa ze wspólnotą Kościoła: *Przez ten sakrament małżonkowie odnajdują właściwe sobie miejsce w Kościele — wśród Ludu Bożego — i otrzymują charyzmat dla dobra swej rodziny i Kościoła*²¹³. *Biorąc udział w uczcie Eucharystycznej w szczególny sposób łączą się w Chrystusie z Bogiem i z całym Kościołem*²¹⁴. *Małżeństwo nazwane tu jest Kościołem domowym: Rodzina chrześcijańska jako Kościół domowy jest znakiem miłości Chrystusa w świecie*²¹⁵. Dalsze jednostki, mówiące o obowiązkach wynikających z małżeństwa, niejako pogłębiają tę naukę, że rodzina ma być *Małym Kościołem*. Omawiane katechezy przybliżają katechizowanym naukę o małżeństwie i rodzinie w sposób integralny tzn. ujmując całość problemów życia rodziny. Dlatego w kontekście rodziny omawiane są takie zagadnienia jak: przykazania, dojrzewanie seksualne, sakramentalność małżeństwa, odpowiedzialność za miłość, dziecko w rodzinie itd. Rodzina ukazana jest w KRK niemal ze wszystkimi swoimi problemami. Te problemy analizowane są w świetle wiary, gdyż rodzina ta ma być *Małym Kościołem*. Dotychczasowe katechezy mówiły bardziej o wszczępieniu i roli jednostki w Kościele. Omawiana grupa tematyczna poszerza i pogłębia ten obraz Kościoła o funkcję małżeństwa jako domowego Kościoła w całokształcie Ludu Bożego, który ma być znakiem obecności Boga. Kościół będzie prawdziwym i czytelnym znakiem, jeśli kryterium i normą jego postępowania, tak w rodzinie jak i w Kościele, będzie miłość, której szczególnym źródłem jest sakrament małżeństwa.

²¹³ KRK 4, j. 10.

²¹⁴ Tamże, j. 10.

²¹⁵ KRK 4, j. 10.

Druga więc grupa tematyczna pogłębia i ukazuje katechizowanym nową formę związku z Kościołem poprzez sakrament małżeństwa, poprzez rodzinę, którą KRK określa *Małym Kościołem*. Ta nowa forma jeszcze bardziej wskazuje na społeczny aspekt życia, nie tylko indywidualnego, ale także jako wspólnoty rodzinnej. Świadomość Kościoła jako znaku ubogaca się o element rodziny i małżeństwa.

Trzecia grupa tematyczna, zatytułowana *Chrześcijanin w społeczeństwie*, obejmuje katechezy od czternastej do trzydziestej. Omawiane jednostki przechodzą od wspólnoty rodzinnej do szerszej wspólnoty, jaką jest społeczeństwo. *Kościół także podejmuje wysiłki, by na świecie zapanowało braterstwo między ludźmi. W ostatnich latach takie wysiłki podjęli papieże: Jan XXIII i Paweł VI. Zwracali się do wszystkich ludzi nawołując do pojednania i zgody. Sobór Watykański II przypomina, że wszyscy ludzie mają być dla siebie braćmi. Zwraca się szczególnie do członków Kościoła, aby utworzyli braterską wspólnotę i w ten sposób ukazali wszystkim ludziom, jak należy wzajemnie się miłować*²¹⁶. Następne jednostki mówią o utrwaleniu tego braterstwa przez Kościół głosząc sprawiedliwość, dostrzeżenie drugiego człowieka, przez pracę, przez kulturę wolnego czasu, przez ukazywanie właściwej oceny życia ludzkiego, przez katolickie patrzenie na dobra materialne, jakimi są ziemia, cudza własność oraz przez życie chrześcijańskie we wspólnocie narodowej, państwowej i pokój ogólnoludzki²¹⁷.

Siódmy i ósmy rok nauczania katechetycznego jak już wspomnieliśmy kładzie większy nacisk na kształtowanie sumienia i postaw chrześcijańskich. Życie chrześcijańskie według KRK powinno nabrać takich stałych właściwości, żeby można było go odczytywać jako rzeczywistość nowe stworzenie. Nie chodzi więc o sporadyczny akt nawrócenia, ale o stały wymiar życia chrześcijańskiego, stałego współdziałania z Chrystusem w realizacji Bożego planu zbawienia. Chrześcijanin obdarzony jest mocą Ducha Świętego w sakramencie bierzmowania a także odpowiednimi darami, jak cnoty teologiczne. Ta współpraca z Chrystusem w Kościele to realizacja, budowanie Królestwa Bożego. Moralność chrześcijańska to zaangażowanie w dobro całego świata, w jego postęp celem zjednoczenia wszystkich ludzi w Bogu i w Kościele. Pogłębienie jedności z Bogiem i z Kościołem przez sakrament małżeństwa, rodzinę, ukazuje katechizowanym jeszcze inne dodatkowe formy zaangażowania się w całą wspólnotę Kościoła jako wspólnota rodziny. KRK przybliży więc katechizowanym rzeczywistość Kościoła nie zamkniętą w sobie, lecz bardzo ubogą, otwartą, a zarazem krytycz-

²¹⁶ KRK 4, j. 14.

²¹⁷ Por. KRK 4, j. 15—23.

ną odnośnie do wszystkich problemów ludzkich. Taka rzeczywistość Kościoła, może być znakiem dla współczesnego świata. Dostrzeżenie tego przez katechizowanych może pogłębić ich świadomość i odpowiedzialność za misję Kościoła. Katechizowani mogą więc dostrzec społeczny charakter ich życia, co pozwoli im bardziej zrozumieć sakrament pokuty jako sakrament nawrócenia mającego aspekt społeczny, czy pojednania mającego również aspekt społeczny, o czym mówiliśmy także w poprzednich rozdziałach pracy, a co w sumie przygotowuje lub pogłębia zrozumienie sakramentu pokuty ukazanego w zasadniczej grupie tematycznej *Odejście i powrót*.

Dokonując podsumowania trzeciej części niniejszej pracy należy podkreślić, że KRK 1-4 przekazuje katechizowanym syntezę współczesnej eklezjologii ujętej w kontekście historiozbawczym. Obraz Kościoła nawarstwia się w miarę upływu czasu poszczególnych lat katechizacji. Jest więc to proces zamykający się ósmą klasą nauczania katechetycznego. Pierwsza część KRK ukazuje rzeczywistość Kościoła jako Ludu Bożego, poprzez który Bóg chce realizować swój plan zbawienia. Kościół więc jest kontynuacją Ludu Bożego Starego Testamentu. Ten obraz Kościoła zawężony do Starego Testamentu ubogaca się w drugiej części KRK o rzeczywistość Kościoła zawartą na kartach Nowego Testamentu. W drugiej części KRK Kościół ukazany jest jako dzieło Mesjasza. Katechizowani dowiadują się o takich istotnych zagadnieniach jak pośrednictwo Kościoła, Kościół jako Mistyczne Ciało Chrystusa, w które każdy ochrzczony jest wszczepiony, Słowo w Kościele oraz Kościół jako dar Boga oparty na apostołach ze wskazaniem na Jego dynamizm rozwoju i jego misję w zbawieniu. Natomiast trzecia część KRK ukazuje katechizowanym rzeczywistość Kościoła, akcentując łączność ochrzczonego ze wspólnotą Kościoła jako nowe narodzenie dokonane w sakramencie chrztu św. Ta łączność ze wspólnotą Kościoła nie ogranicza się tylko do łączności z instytucją, ale obejmuje łączność z Chrystusem ukrzyżowanym i zmartwychwstałym, w realizacji Jego planu. Realizacja planu Bożego ma się dokonać przez głoszenie Dobrej Nowiny słowem i życiem. Podkreślone jest także pośrednictwo Kościoła, tzn. że Chrystus działa przez Kościół. W omawianej części KRK dochodzi do głosu ponadto uniwersalizm Kościoła, tzn. że wszyscy ludzie mogą być włączeni do Ludu Bożego. KRK wskazuje także na istotną rolę Ducha Świętego, bez którego Kościół nie mógłby spełnić swojej misji. Kościół ukazany jest również jako znak, jako czyn działający we współczesnym świecie, dając świadectwo swoim życiem wszędzie i na każdym odcinku swego życia. Nadto trzeba podkreślić, że siódmy i ósmy rok nauczania katechetycznego wprowadza katechizowanych w tok pogłębionego wychowania moralnego. Morał-

ność ukazana w tych latach katechizacji ma się objawiać jako zaangażowanie w dobro wszelkiego rodzaju. Kościół przez takie zaangażowanie pozwala wyjść katechizowanym z kręgu własnego, często ciasnego *ja*, na korzyść bardziej społecznego spojrzenia na świat. Takie spojrzenie i zaangażowanie się poszczególnych jednostek sprawi, że Kościół naprawdę stanie się znakiem dla współczesnego świata. Ten aspekt dobitnie podkreślają katechezy ósmego roku nauczania wskazując na rolę Kościoła na płaszczyźnie ogólnoludzkiej. Ósmy rok nauczania pogłębia także obraz Kościoła przez ukazanie nie tylko związku jednostki ze wspólnotą, ale także związku wspólnoty *Małego Kościoła* ze wspólnotą całego Kościoła. Poprawne współzycie w rodzinie, które jest bardzo dostrzegalne, ma się przenosić na wspólnotę powszechnego Kościoła. Całość pozwala katechizowanym zrozumieć, co to znaczy, że Kościół i rodzina jako *Mały Kościół* mają być znakiem dla współczesnego świata. Katechizowani powinni także dostrzec, że ich miejsce w Kościele nie jest statyczne ale dynamiczne. Jest to współdziałanie z Chrystusem w budowaniu Królestwa Bożego, które ma objąć wszystkie dziedziny życia ludzkiego tak indywidualnego jak i społecznego. Płaszczyzna działania jest tak szeroka, że ma obejmować cały świat.

Tak ukazana rzeczywistość Kościoła przybliży katechizowanym miejsce ochrzczonego w Kościele oraz jego funkcję w realizacji planu zbawienia zleconego Kościołowi.

Poprawna więc świadomość rzeczywistości Kościoła pozwala katechizowanym zrozumieć teologię sakramentu pokuty tzn. aspekt społeczny grzechu, aspekt nawrócenia i aspekt pojednania. Bez tej świadomości Kościoła wspomniane aspekty sakramentu pokuty nie byłyby w pełni zrozumiałe dla katechizowanych. Tę myśl podkreśla także *Ordo P.* w całym swoim dokumencie ukazując eklezjalny charakter sakramentu pokuty, na co wskazywaliśmy w obecnej części niniejszej pracy, a także w poprzednich.

CZEŚĆ CZWARTA

Idea pojednania w KRK 1-4

Pierwsza część niniejszej pracy próbowała ukazać syntezę teologii sakramentu pokuty zawartą w KRK w zasadniczej grupie tematycznej *Odejście i powrót*. Jest to synteza, a więc krótkie ujęcie wspomnianego zagadnienia. Autorzy KRK stają na stanowisku, zgodnie z nową, własną koncepcją katechizmu, że podręcznik ten nie może ograniczać

się tylko do przekazania wiadomości, lecz ma ambicje poprzez odpowiedni proces, ubogacać tę treść i kształtować odpowiednie postawy. W takiej sytuacji powstaje pytanie: w jaki sposób KRK przygotowuje katechizowanych, ubogaca tę treść, ewentualnie kształtuje odpowiednie postawy. Druga część próbowała ukazać kształtowanie pojęcia i postawy nawrócenia, trzecia zaś — kształtowanie świadomości przynależenia do Kościoła. Zrozumienie tych pojęć i postaw warunkuje prawidłowe zrozumienie sakramentu pokuty, jako sakramentu nawrócenia oraz zrozumienie sakramentu pokuty, jako sakramentu nawrócenia oraz zrozumienie jego wymiaru eklezjalno-społecznego. KRK przybliży katechizowanym naukę, jak to wynika także z poprzednich części niniejszej pracy, że Bóg pierwszy powziął od wieków inicjatywę pojednania ludzkości ze sobą, że Bóg pierwszy wzywa do nawrócenia, że mimo niewierności Narodu Wybranego jako Ludu Bożego, Bóg nie rezygnuje z realizacji swego planu pojednania ludzkości z sobą, lecz go kontynuuje w historii zbawienia. Obecna czwarta część pragnie ukazać jak KRK 1-4, przekazuje katechizowanym ideę Boga wychodzącego naprzeciw i zmierzającego do pojednania całej ludzkości ze sobą. Przybliży to katechizowanym miłosierdzie Boże objawiające się w historii zbawienia, a realizujące się także w sakramencie pokuty. Ma to także pomóc katechizowanym bardziej dogłębnie spojrzeć na sakrament pokuty jako sakrament pojednania.

4. 1. Bóg objawia odwieczną tajemnicę pojednania

Pierwsza część omawianego katechizmu opiera się niemal na wyłącznie na Starym Testamencie. Idea wyzwolenia, idea przymierza, idea obietnicy, przenikające Stary Testament ukazują katechizowanym realizację odwiecznego Bożego planu pojednania ludzkości z Bogiem.

Dlatego już pierwsza jednostka *Bóg przemawia do człowieka* przybliży katechizowanym rzeczywistość Boga objawiającego się i przemawiającego do człowieka: *Bóg pragnąc okazać człowiekowi swoją miłość i pomóc mu w jego trudnościach, przemawiał do niego, czyli objawiał mu się*²¹⁸. Katechizowany więc od samego początku dowiadyuje się, że Bóg pierwszy wychodzi naprzeciw człowiekowi. Aby nie pozostać tylko na płaszczyźnie relacji historycznej, KRK już w drugiej jednostce nawiązuje do rzeczywistości chrztu: *Przez chrzest zostałeś przyjęty do Kościoła (...) Wszedłeś we wspólnotę z Bogiem i we wspólnotę dzieci Bożych*²¹⁹. Zresztą niezrozumiałą byłaby dla katechizowanych idea po-

---

²¹⁸ KRK 1, j. 1.

²¹⁹ KRK 1, j. 2.

jednania bez świadomości wspólnoty z Bogiem, jaka dokonuje się w sakramencie chrztu.

Katechezy od czwartej do siedemnastej, obejmując cykl katechez zatytułowanych *Bóg Ojców naszych*, przybliżają katechizowanym takie zagadnienia jak istota człowieka wynikająca między innymi z aktu stwórczego, a także, o czym mówi jednostka dwunasta, wynikająca z opowiadania o raju, w którym Bóg wyraża swoje zaproszenie do współżycia z Nim, co jest pewną inicjatywą ze strony Boga objawiającego swój plan pojednania ludzkości z sobą: *Bóg chce powiedzieć w tym obrazie (opowiadanie o raju), że każdego człowieka zaprasza do wspólnoty życia ze sobą i obdarza go swoją przyjaźnią i miłością*²²⁰.

Ta jedność z Bogiem została jednak zerwana przez zło i grzech człowieka. Tajemnicę grzechu udostępnia katechizowanym jednostka czternasta i piętnasta. Ponieważ problem ten omówiony był w pierwszej części, z racji omawiania aspektu społecznego grzechu, w zasadniczej grupie tematycznej *Odejście i powrót*, a także został pogłębiony w drugiej części z racji omawiania aspektu nawrócenia, dlatego aktualnie ograniczę się do zasygnalizowania tego problemu odsyłając do poprzednich części. Mimo grzechu, Bóg jednak daje obietnicę zbawienia o czym mówi jednostka *Bóg obiecuje Zbawiciela*. Czytamy w niej słowa obietnicy zawartej w Księdze Rodzaju: *Bóg Jahwe rzekł do węża: ...Wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę, pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej: Ono zmiażdży ci głowę, a ty zmiażdżysz mu piętę* (Rdz 3, 14-15). Słowa te są pierwszą „Dobrą Nowiną” o naszym zbawieniu. Odnosi się ono do wszystkich ludzi. *Bóg zapowiada w niej walkę z szatanem i odwieczne zwycięstwo nad nim*²²¹.

Bóg jednak pragnie nawiązać z powrotem tę łączność i dlatego wychodzi pierwszy z inicjatywą pojednania. Ta inicjatywa objawia się także przez powołanie Abrahama, o czym mówią jednostki: *Bóg powołuje Abrahama i obiecuje zbawienie wszystkich ludzi oraz Abraham — ojcem wszystkich wierzących*. Są to jednostki czwarta i piąta. Czwarta jednostka przybliży katechizowanym powołanie Abrahama i daną mu obietnicę na podstawie Księgi Rodzaju wskazując, w oparciu o Nowy Testament, że obietnica dana Abrahamowi odnosi się także do współczesnych ludzi: *Św. Mateusz w swojej Ewangelii rozpoczyna rodowód Jezusa Chrystusa od Abrahama, a św. Paweł nazywa Jezusa Chrystusa potomkiem Abrahama. Znaczy to, że obietnica dana Abrahamowi odnosiła się nie tylko do jego własnego syna, ale także do jego późniejszych potomków*²²².

²²⁰ Tamże, j. 12.

²²¹ KRK 1, j. 16.

²²² KRK 1, j. 4.

Piąta zaś jednostka wskazuje katechizowanemu, że powołanie Abrahama jest nie tylko jego osobistym wezwaniem do współdziałania w dziele zbawienia, a także jest wezwaniem skierowanym do wszystkich, gdyż Bóg czyni Abrahama Ojcem wszystkich narodów. *Gdy więc czytasz i słuchasz opowiadania o ofierze Abrahama, Bóg zwraca się do ciebie i wzywa cię do wiary podobnej do wiary Abrahama*²²³. Na te momenty zwracają uwagę także autorzy wprowadzeń do poszczególnych jednostek katechetycznych. *Abraham został powołany przez Boga a zarazem otrzymał obietnice. Dotyczyły one potomstwa Abrahama, ziemi, którą miał osiąść naród wywodzący się od potomków Abrahama, a wreszcie „błogosławieństwa”, jakie stać się miało udziałem: „ludów całej ziemi” za pośrednictwem potomstwa Abrahama. (...) Zgoda Abrahama na wezwanie Boże, pozytywna odpowiedź na „powołanie Boże” jest punktem granicznym „historii zbawienia”. Bóg chce człowieka, zbłąkanego i oddalonego przez grzech, na nowo ze sobą połączyć czyli zbawić*²²⁴. Oraz, *Powołanie Abrahama jest pierwszym widzialnym znakiem inicjatywy Boga w dziele zbawienia, inicjatywy nacechowanej absolutną wolnością i nie skrepowanej żadnymi zobowiązaniami wobec ludzi. Jest to również pierwszy fakt ukazujący nam Boga w sytuacji, kiedy posługuje się człowiekiem w sprawach dotyczących całego zbawienia*²²⁵.

KRK ukazuje także, że Bóg w swoim dziele zbawczym przewidział pośrednictwo Ludu Bożego, dlatego realizując ten plan tworzy swój lud, zawiera z nim przymierze, czyni go ludem kapłańskim, ogłasza jego prawo, czyni go pośrednikiem, czyni go królestwem, przebywa z nim, prowadzi swój lud, objawia mu swoje miłosierdzie, swoją istotę, swoją świętość, a także zawiera z nim przymierze u stóp góry Synaj²²⁶.

Zwróćmy tu jednak uwagę na dwa zasadnicze momenty zbawienia ukazywane katechizowanemu w KRK w jednostce dwudziestej czwartej i dwudziestej dziewiątej.

Jednostka *Bóg wypełnia plan zbawienia za pośrednictwem ludzi*²²⁷, przybliży katechizowanemu tajemnicę pośrednictwa. Bóg realizując dzieło zbawienia wybiera najpierw Abrahama na pośrednika obietnicy, następnie Mojżesza, którego pośrednictwo według autora wstępu teologicznego do omawianej jednostki będzie się realizowało na płaszczyźnie zbawczych wydarzeń Starego Przymierza, stanowiących figurę tego, co

²²³ KRK 1, j. 5.

²²⁴ S. Bizuń, *Wprowadzenie pedagogiczne do jednostki „Bóg powołuje Abrahama i daje mu obietnice zbawienia”*, w: P.M.I., 94.

²²⁵ B. Dyduła, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Bóg wypełnia plan zbawienia za pośrednictwem ludzi”*, w: P.M.I., 367.

²²⁶ Por. KRK 1, j. 18—33.

²²⁷ KRK 1, j. 24.

się dokona w Nowym Przymierzu w osobie Chrystusa²²⁸. Omawiana katecheza ukazuje katechizowanym te wydarzenia tj. wyprowadzenie z niewoli egipskiej i zawarcie przymierza. Od pośrednictwa poszczególnych osób omawiana katecheza przechodzi do pośrednictwa Izraela jako narodu, z którym Bóg związał się szczególnie poprzez Przymierze, które było równoznaczne z powierzeniem mu funkcji pośrednictwa w dziele zbawienia²²⁹. W końcu omawiana katecheza przybliża pośrednictwo Chrystusa i Kościoła. *Bóg dał Abrahamowi obietnicę i w ten sposób zapowiedział i rozpoczął zbawienie. Wypełnił jednak obietnice i zbawił świat przez Jezusa Chrystusa. (...) Również i inne osoby i zdarzenia Starego Przymierza zapowiadają i rozpoczynają dzieło zbawienia, którego dokonał Chrystus i które ciągle dokonuje się w Kościele*²³⁰. Omawiane katechezy mówiące o idei pojednania zasadniczo w oparciu o teksty Starego Testamentu ukazują Jej realizację przez pośrednictwo wspólnoty Ludu Bożego. Katechizowani mogą więc dostrzec, co im zresztą podsuwają omawiane jednostki, że zbawienie z woli Boga ma wymiar społeczny.

Drugim istotnym momentem w realizacji zbawienia, jaki przekazuje KRK, jest objawienie tajemnicy miłosierdzia Bożego. Tajemnicę tę odsłania katechizowanym jednostka dwudziesta dziewiąta *Bóg objawia swoje miłosierdzie*. Czyni to zasadniczo na podstawie opowiadania o nawróceniu Niniwy, zawartego w Księdze Jonasza. Jednak omawiana katecheza obok wspomnianego tekstu zasadniczego, przytacza także teksty proroków Ezechiela i Izajasza, ukazując, że Bóg objawiał swoje miłosierdzie w całej historii Izraela, a w pełni objawił je dopiero w Jezusie Chrystusie. *Najdoskonalej miłosierdzie Boże objawiło się w Jezusie Chrystusie, w całym Jego życiu, a zwłaszcza w męce, śmierci i zmartwychwstaniu*²³¹.

Ciekawe naświetlenie i pogłębienie tego tematu daje autor wprowadzenia teologicznego do omawianej jednostki akcentując istotne momenty miłosierdzia Bożego ukazywanego w Starym Testamencie, mianowicie: *Okazywanie miłosierdzia Bożego stanowi już w dziejach zbawczych Starego Przymierza podstawową zasadę kierowania Narodem wybranym i wychowawczego oddziaływania na niego. (...) Najlepiej ukazuje się miłosierdzie i łaskawość Boga na tle grzechów i niewierności człowieka i narodu wybranego. (...) Psalmiści i Prorocy wystawiają i odsłaniają zbawcze działanie Bogu wobec narodu wybranego, wobec wszystkich ludzi. Bo Izrael miał być przykładem dla wszystkich*

²²⁸ B. Dyduła, art. cyt., 367.

²²⁹ Tamże, 368.

²³⁰ KRK 1, j. 24.

²³¹ Tamże, j. 29.

innych narodów czym jest miłosierdzie Boże. Okazuje je Bóg nie tylko w przebaczeniu lecz również w obdarzaniu ludzi życzliwością i swymi darami, nie zrażając się ich grzechami i niegodziwością. Jeśli przejrzymy wszystkie teksty, gdzie jest mowa o okazywaniu przez Boga miłosierdzia, przekonamy się, że miłosierdzie jest głównym motorem zbawczego działania Boga wobec swego Ludu²³².

Ordo P. również akcentuje i to już w pierwszych słowach, że Bóg chcąc pojednać ludzi ze sobą objawia swoje miłosierdzie, pokazując jego proces realizacji: Ojciec (niebieski) okazał swoje miłosierdzie w Chrystusie jednając ze sobą świat (...) To wezwanie do pokuty rozbrzmiewało w ustach proroków (...). Pan Jezus zaś nie tylko wezwał ludzi do pokuty (...) lecz także przyjmując grzeszników pojednał ich z Ojcem (...). Wreszcie Sam umarł za nasze grzechy i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia (...), ustanowił Ofiarę Nowego Przymierza we Krwi swojej na odpuszczenie grzechów (...), a po swoim zmartwychwstaniu zesłał Ducha Świętego na Apostołów, aby mieli władzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów²³³.

Poszerzenie tego tematu, jak również całego zagadnienia odnowionego obrzędu pokuty, znajdujemy w artykule M. Czajkowskiego. Autor przybliży czytelnikowi takie zagadnienia jak: Biblijne misterium grzechu i pojednania w oparciu o Stary i Nowy Testament, z osobnym wskazaniem na naukę o grzechu zawartą u synoptyków, a także osobno u św. Jana czy św. Pawła. Autor wskazuje na takie istotne momenty jak to, że grzech jest odejściem człowieka od Boga i ludzi, że Bóg jedna człowieka z Sobą i z ludźmi, że Bóg jeest sprawcą pojednania ze Sobą i pojednania między ludźmi²³⁴.

Dalej KRK wskazuje, że Naród Wybrany sprzeniewierzył się Bogu, zerwał przymierze, a pozostała tylko wierna Reszta Izraela. Bóg jednak nie rezygnuje ze swego planu pojednania człowieka ze sobą, lecz dalej kontynuuje swój plan zbawienia. I ta „Reszta” ma spełnić wielkie zadanie w planach Bożych. (...) Przez tę „Resztę” chciał On przygotować ludzi na chwilę zawarcia Nowego Przymierza, które nie będzie związane z żadnym narodem ani też z żadnym państwem na ziemi²³⁵. KRK jasno więc ukazuje rolę Boga pojednania wszystkich ludzi ze sobą, mimo odstępstw, mimo grzechów i niewierności całego Narodu Wybranego, z wyjątkiem garstki ludzi jaką była Reszta Izraela. Oprócz

²³² J. Rosłon, Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Bóg objawia swoje miłosierdzie”, w: P.M.I., 460, 461.

²³³ Ordo P., nr 1.

²³⁴ Por. M. Czajkowski, Słowo Boże w odnowionych obrzędach pokuty, w: Sakrament pokuty, red. A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, Katowice 1980, 209—295.

²³⁵ KRK 1, j. 33.

więc woli Bożej, jej realizacji, katechizowani powinni dostrzec społeczny wymiar zbawienia, który Bóg realizuje przez społeczność Narodu Wybranego, a gdy ten okazał się niewierny, tworzy nową społeczność: Kościół. Do tej społeczności, poprzez którą Bóg chce realizować swój plan zbawienia należy każdy ochrzczony.

Ostatnia grupa katechez tej części KRK obejmuje jednostki od trzydziestej czwartej do trzydziestej ósmej. Grupa ta zatytułowana *Bóg Zbawca* ukazuje katechizowanym okres powoływania proroków, których działalność jako przywódców duchowych narodu jest jakby nową formą przymierza. Tak jak we wszystkich wydarzeniach Starego Testamentu, tak i tu KRK stara się ukazać związek tych wydarzeń z Chrystusem i Jego dziełem. Wskazuje na to także autor wstępu do omawianej grupy tematycznej. *Nie chodzi nam o pewne zapowiedzi odnośnie osoby Mesjasza, które moglibyśmy nazwać biograficznymi, na przykład urodzenie z Dziewicy w Betlejem, Męka itp. Skupiamy się na „tytułach” Mesjasza, które wyrażają Jego dzieło, na przykład Księżę Pokoju, Pasterz, Cierpiący Sługa Jahwe czy Syn Człowieczy*²³⁶. KRK ukazuje więc katechizowanym, jak Bóg przez proroków mówi swojemu ludowi o nadejściu ery mesjańskiej, czasu sprawiedliwości i pokoju, która będzie dziełem Króla, którego Bóg ześle swojemu ludowi, który będzie potomkiem Dawida i który odbuduje królestwo pokoju. Ezechiel zaś osądzając pasterzy izraelskich, czynione przez nich zło i krzywdę, o czym mówi jednostka trzydziesta szósta, zapowiada ich odrzucenie, a dla swojego ludu obiecuje Nowego Dawida — Pasterza, który będzie troszczył się o swój lud, a proroctwo to spełni się w osobie Jezusa Chrystusa: *Zapowiedź Ezechiela spełniła się w osobie Jezusa Chrystusa*²³⁷.

Jednostka trzydziesta siódma pogłębia jeszcze bardziej wizję dzieła pojednania przekazaną przez proroka Izajasza, że dzieło to wypełni Sługa Jahwe, który będzie wybrany spośród *Świętej Reszty*. Dzieła tego dokona przez ofiarę własnego życia. Ostateczne zaś zwycięstwo Chrystusa przybliży jednostka trzydziesta ósma, przypominając proroctwo Daniela ukazujące ostateczne zwycięstwo i wypełnienie obietnicy pojednania w Chrystusie Jezusie. Tę rolę przygotowawczą proroków podkreśla także *Ordo P.* w słowach: *To wezwanie do pokuty, które często rozbrzmiewało w ustach proroków, przygotowało serca ludzi na przyjście Królestwa Bożego przez głos Jana Chrzciciela*²³⁸.

Prorocy więc w imieniu Boga nie tylko zapowiadali, ale i przygo-

²³⁶ J. Charytański, *Wstęp do piątej grupy tematycznej „Bóg Zbawca”*, w: P.M.I., 536.

²³⁷ KRK 1, j. 36.

²³⁸ *Ordo P.*, nr 1.

towywali lud na spełnienie się planów Bożych pojednania ludzkości z Bogiem. Była to jasna interwencja Boga zmierzająca ku celowi jakim było pojednanie. KRK poświęca temu zagadnieniu kilka jednostek omawiając w miarę możliwości dosyć szeroko rolę proroków, poprzez których Bóg realizuje swoje dzieło pojednania. *Ordo P.* natomiast, ogranicza się tylko do skrótowego wskazania na ten problem.

4. 2. Pojednanie w Chrystusie

Pierwsza część KRK przybliży katechizowanym teologię ksiąg Starego Testamentu. Natomiast druga jego część ukazuje młodzieży teologię biblijną Nowego Testamentu i jej istotny kerygmat, którym jest: *Jezus Chrystus jest Mesjaszem*. Nie chodzi w tym wypadku o przekazanie katechizowanym przede wszystkim objawienia Bożego. Mówi także o tym autor artykułu *Chrystus w przepowiadaniu katechetycznym*: *Naszym celem nie może być zatem poznanie „życiorysu” Jezusa Chrystusa, jakkolwiek zdajemy sobie sprawę, że młodzież winna znać zasadnicze wydarzenia życia Jezusa Chrystusa, czy też ramy historyczne Jego istnienia na ziemi. Nie chcemy i nie możemy również tworzyć jakiegoś „obrazu” Jezusa przyjaciela na potrzeby naszych wychowanków. Księgi Nowego Testamentu są słowem Bożym skierowanym do nas i przekazują nam Objawienie Boże*²³⁹.

KRK stosuje tu, jak zresztą i w całym podręczniku, tok egzemplaryczny ze względu na pewne ograniczające ramy czasowe. Dlatego też koncentruje swoją uwagę na zasadniczych zagadnieniach: Jezus Chrystus obiecanym Mesjaszem, Chrystus Synem Bożym, Chrystus Pośrednikiem i Chrystus Panem świata i Kościoła. Wysuwa się więc tu na pierwsze miejsce obecność Chrystusa i Jego działanie mocą Ducha Świętego. Na drugim zaś miejscu dzieło Chrystusa urzeczywistniane w Jego Kościele. Zgodnie z założeniem niniejszej części chcemy ukazać, jak KRK przybliży katechizowanym inicjatywę Boga, zmierzającą do pojednania całej ludzkości z sobą.

Pierwsze katechezy do piątej włącznie starają się dać katechizowanym odpowiedź na pytanie, kim jest Jezus Chrystus. Katechezy te ukazują, że Chrystus jest obiecanym Mesjaszem. Mówi o tym jednostka pierwsza przytaczając słowa św. Jana Chrzciciela: *Pośród was stoi Ten, którego wy nie znacie* oraz słowa katechezy *Wśród nas jest obecny zapowiedziany przez proroków Mesjasz, Jezus Chrystus. Przyszedł by dokonać swego dzieła*²⁴⁰. Czwarta katecheza jeszcze bardziej pogłębia

²³⁹ J. Charytański, *Chrystus w przepowiadaniu katechetycznym*, w: P.M. II., 9.

²⁴⁰ KRK 2, j. 1.

to zagadnienie wskazując, że sam Chrystus objawia o sobie, że jest Mesjaszem: Chrystus po przeczytaniu następujących słów Izajasza: *Duch Pański spoczywa na mnie, ponieważ mnie namaścił, posłał mnie, abym niósł dobrą nowinę, więźniom głosił wolność, a ślepym przejrzenie, abym uciśnionych odsyłał wolnych, abym obwoływał rok łaski od Pana, sam dodaje słowa Dziś spełniły się te słowa Pisma, któreście słyszeli* (Łk 4, 16-21). Tymi słowami Jezus wskazał, że jest Sługą Jahwe, pełnym Ducha Bożego Mesjaszem, który obwieszcza czasy darów i miłosierdzia Bożego²⁴¹. Katecheza więc na podstawie objawienia ukazuje katechizowanym Jezusa, który jest Mesjaszem, który rozpoczął walkę ze złem w celu pojednania ludzi z Bogiem, a walkę tę będzie prowadził przez całe życie, a ostateczne zwycięstwo odniesie na krzyżu²⁴².

Dalsza inicjatywa Boga zmierzająca ku pojednaniu urzeczywistnia się przez Chrystusa objawiającego tajemnicę Trójcy Świętej. KRK zagadnienie to ujmuje w grupie katechez zatytułowanych *Jezus objawia tajemnicę Ojca*. Są to jednostki od dziewiątej do dwunastej. Aczkolwiek przybliżają one tajemnicę istoty Bożej, to równocześnie ukazują Ich wspólne działanie w realizacji planu zbawczego. Bóg ukazany tu jest jako najlepszy Ojciec, który troszczy się o wszystko, co stworzył, jednak: *Największą troską i miłością otacza człowieka*²⁴³. Chrystus jest Synem Bożym równym Bogu, jest Mesjaszem, który realizuje dzieło zbawcze mocą Ducha Świętego: *Jezus pełną Ducha Świętego rozpoczął na pustyni walkę z duchem złym. (...) Również mocą Ducha Świętego głosił Dobrą Nowinę o zbawieniu*²⁴⁴. Tajemnica więc jedności Osób Boskich, którą ukazuje KRK, odsłania katechizowanym źródło naszej jedności ludzkiej, która powinna stać się równocześnie wezwaniem do jedności z Osobami Trójcy Świętej, oraz wezwaniem do zaangażowania się w dzieło pojednania. Mówi o tym także autor wstępu do omawianej grupy tematycznej: *Poznając bowiem tę tajemnicę, jesteśmy wezwani do jedności z Osobami Trójcy, a zarazem do zaangażowania się w dzieło zjednoczenia wszystkich ludzi, do „zgromadzenia rozproszonych dzieci Bożych”*. *Największa tajemnica naszej wiary staje się w ten sposób światłem do zrozumienia zarówno dążenia całej ludzkości, jak i każdego człowieka do wspólnoty, do jedności*²⁴⁵. Objawienie więc Trójcy Świętej jest dalszą inicjatywą Boga zmierzającą do ukazania źródła pojednania. Pojednanie ma swe źródło w Trójcy św., dla-

²⁴¹ Tamże, j. 4.

²⁴² Tamże, j. 6.

²⁴³ KRK 2, j. 9.

²⁴⁴ Tamże, j. 11.

²⁴⁵ J. Charytański, *Wstęp do trzeciej grupy tematycznej „Jezus objawia tajemnicę Ojca”*, w: P.M.II., 166.

tego sakrament pokuty jest powrotem do jedności Boga Ojca i Syna i Ducha Świętego. Ten trynitarny aspekt pojednania podkreśla również *Ordo P.*: *Tak więc w sakramencie Pokuty Ojciec niebieski przyjmuje powracającego do Niego Syna, Chrystus bierze na swoje ramiona zagubioną owcę i przynosi do owczarni, a Duch Święty na nowo uświęca swoją świątynię lub w sposób pełniejszy w niej zamieszkuje*²⁴⁶.

Katecheza trzynasta odsłania tajemnicę Wcielenia jako realizację zbawczego planu pojednania. *Jezus, Syn Maryi, jest odwiecznym Synem Bożym, który w czasie stał się człowiekiem dla naszego zbawienia*²⁴⁷. Chrystus więc przez tajemnicę Wcielenia staje się pośrednikiem między Bogiem a ludźmi. *Jezus Chrystus nazywany Pośrednikiem dlatego, że dzięki Niemu dokonuje się tajemnicza wymiana życia i miłości między Bogiem a ludźmi*²⁴⁸.

Tajemnicę Wcielenia podkreśla także *Ordo P.* w słowach: *Gdy Syn Boży stał się człowiekiem, przebywał między ludźmi, aby ich uwolnić z niewoli grzechu. (...) Pan Jezus zaś nie tylko wezwał ludzi do pokuty (...) lecz także przyjmując grzeszników pojednał ich z Ojcem*²⁴⁹.

Pewne światło na ujęcie tajemnicy Wcielenia rzucają słowa autora wstępu do czwartej grupy tematycznej *Syn Boży wśród nas: Tajemnica odwiecznego słowa, które stało się Ciałem, jest jednocześnie światłem dla odkrycia drugiej tajemnicy, a mianowicie tajemnicy człowieka*²⁵⁰. Bez odkrycia tej drugiej tajemnicy, to jest tajemnicy człowieka, nie zaistniałaby odpowiedź dana ze strony człowieka, jako odpowiedź na wezwanie Boga. Odpowiedź człowiek może w tym wypadku dać wówczas, gdy zrozumie, że to wszystko dotyczy jego osobiście. Człowiek więc nie byłby zdolny przyjąć tej interwencji Boga w postaci Wcielenia, gdyby Bóg równocześnie przez tę tajemnicę nie ukazał prawdy o człowieku. Ukazanie więc przez Boga jednej i drugiej tajemnicy prowadzi do pojednania.

Z pośrednictwem Jezusa Chrystusa nierozzerwalnie wiąże się Macierzyństwo Maryi. Tajemnicę Macierzyństwa Maryi KRK przybliżyła katechizowanym w jednostce czternastej. *Maryja poczęła Jezusa za sprawą Ducha Świętego, stała się Matką Zbawiciela, jak poucza nas św. Łukasz. Pismo św. wiele razy nazywa Maryję „Matką Jezusa”*²⁵¹. KRK podkreśla Macierzyństwo Maryi wraz z Jej nienaruszalnym dziewictwem. *W swoim Macierzyństwie jednak Maryja pozostała dziewicą*²⁵².

²⁴⁶ *Ordo P.*, nr 6d.

²⁴⁷ KRK 2, j. 13.

²⁴⁸ Tamże, j. 13.

²⁴⁹ *Ordo P.*, nr 1.

²⁵⁰ J. Charytański, *Wstęp do czwartej grupy tematycznej „Syn Boży wśród nas”*, w: P.M.II., 210.

²⁵¹ KRK 2, j. 14.

²⁵² Tamże, j. 14.

Tak więc Macierzyństwo Maryi jest jasną, bezpośrednią interwencją Boga zmierzającą przez tę tajemnicę do pojednania ludzkości.

Następne jednostki tj. od szesnastej do dwudziestej czwartej, również akcentują inicjatywę Boga zmierzającego do pojednania. Inicjatywa Boga objawia się w gromadzeniu nowego Ludu Bożego oraz w objawieniu zbawczej miłości w Chrystusie²⁵³. Ta miłość uzewnętrzniła się w ustanowieniu pamiątki śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Jednostka siedemnasta podkreśla związek miłości Chrystusa z miłością Ojca ku ludziom. Przekazuje także prawdę, że Bóg objawia swoją miłość, miłosierdzie do ludzi w Chrystusie. *W Jezusie Chrystusie Bóg wychodzi naprzeciw każdego człowieka grzesznego z przebaczeniem i miłosierdziem*²⁵⁴. Katecheza ta wskazuje także na rolę Chrystusa jako Kapłana i Pośrednika, co zostanie bardziej pogłębione w następnych jednostkach. Następnym aktem realizacji Bożego planu pojednania jest ustanowienie Eucharystii. Ukazując tę tajemnicę jednostka osiemnasta wyraźnie mówi, że Bóg w tej ofierze zawiera Nowe Przymierze. *Jezus wyraźnie ukazał, że w tej Ofierze Bóg zawiera Nowe Przymierze. (...) Pośrednikiem tego przymierza jest sam Jezus Chrystus jako Najwyższy Kapłan*²⁵⁵. Powyższa katecheza przekazuje także katechizowanym istotną prawdę, jaką jest jedność wieczerzy paschalnej z ofiarą złożoną na krzyżu. *Tak więc w czasie wieczerzy paschalnej Jezus Chrystus złożył Bogu Ofiarę, która stanowi jedno z Ofiarą złożoną na krzyżu*²⁵⁶. Jednostka zaś dziewiętnasta przekazuje katechizowanym, że Bóg ostatecznie pojednał ludzi ze sobą w śmierci Jezusa Chrystusa. Katecheza ta przypomina stwierdzenie św. Pawła: *Zostaliśmy pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna* (Rz 5, 10). Katecheza wyjaśnia tę prawdę: *Dzięki męce i śmierci Jezusa Chrystusa jesteśmy znowu pojednani z Bogiem. Stało się to bez jakiegokolwiek naszej zasługi*²⁵⁷. Pamiątką tej ofiary jest Eucharystia, która ma się uobecniać aż do powtórnego przyjścia Chrystusa. *Aby uobecnić na zawsze, aż do powtórnego przyjścia swoją śmierć i zmartwychwstanie, Jezus przemienił chleb w Ciało a wino w Krew*²⁵⁸. Ukoronowaniem więc całego procesu pojednania ludzi z Bogiem jest Pascha Jezusa Chrystusa.

Te same wydarzenia zbawcze, śmierć, zmartwychwstanie, ustanowienie ofiary Mszy św., w których Bóg pojednał ludzi ze Sobą podkreśla także *Ordo P.: Wreszcie Sam umarł za nasze grzechy i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia (...) ustanowił Ofiarę Przy-*

²⁵³ Por. KRK 2, j. 16, 17.

²⁵⁴ KRK 2, j. 17.

²⁵⁵ Tamże, j. 18.

²⁵⁶ Tamże, j. 18.

²⁵⁷ Tamże, j. 19.

²⁵⁸ KRK 2, j. 18.

mierza we Krwi swojej na odpuszczenie grzechów (...). W Ofierze Mszy św. uobecnia się Męka Chrystusa (...) w Eucharystii bowiem Chrystus jest obecny i ofiaruje się jako „Ofiara naszego pojednania”²⁵⁹.

Przez tajemnicę śmierci i zmartwychwstania katechizowani pogłębili swoją wiedzę o takie elementy jak obdarowanie nowym życiem, które dokonało się w zmartwychwstaniu, oraz pogłębienie społecznego aspektu zbawienia w zrodzeniu się nowego Ludu Bożego, którym jest Kościół. Jednostki od dwudziestej siódmej do czterdziestej szóstej przybliżają katechizowanym tajemnicę Kościoła. Bóg więc nie skończył dzieła realizacji swego planu zbawienia z chwilą śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, ale dalej realizuje swoje dzieło przez Chrystusa w Jego Kościele i przez Kościół. Ponieważ temu zagadnieniu poświęciliśmy całą третią część niniejszej pracy, omawiając świadomość przynależności do Kościoła i społeczny aspekt grzechu i pokuty, dlatego aktualnie ograniczymy się tylko do zasygnalizowania tego problemu.

4. 3. Pojednanie a Nowe narodzenie

Chociaż program siódmego i ósmego roku katechizacji skupia się bardziej na odpowiedzi człowieka danej na wezwanie Boga, to jednak i tu wyraźnie dochodzi do głosu idea pojednania. Idea pojednania w siódmym i ósmym roku nauczania ukazana jest bardziej od strony Kościoła, od strony sakramentów, poprzez które Chrystus wszczepia człowieka w Kościół jako znak Boga realizującego swój plan zbawienia.

Wiadomo z poprzednich części niniejszej pracy, że człowiek przez grzech doprowadził do rozdarcia jedności między Bogiem a człowiekiem. Przywrócenia pierwotnego stanu mógł dokonać tylko Bóg. Dokonał tego przez swojego Syna Jezusa Chrystusa. Poucza o tym KRK w oparciu o doktrynę św. Pawła: *To co dawne, minęło, a oto wszystko stało się nowe. Wszystko zaś to pochodzi od Boga, który pojednał nas ze sobą przez Chrystusa i zlecił nam postugę jednania (Kor 5, 17, 18)*²⁶⁰. Autor wstępu teologicznego do pierwszej jednostki *Chrystus przez śmierć i zmartwychwstanie kieruje na nowo wszystko ku Bogu* również podkreśla ten moment, że tylko Bóg mógł przywrócić pierwotny stan: *Tylko Bóg, który się wcale nie odwrócił od zbuntowanego człowieka i świata, mógł stwórczą potęgą zwrócić świat, zmienić kierunek jego drogi „pojednać go ze sobą” — niejako stworzyć na nowo*²⁶¹.

²⁵⁹ Ordo P., nr 1, 2.

²⁶⁰ KRK 3, j. 1.

²⁶¹ B. Mokrzycki, *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Chrystus przez śmierć i zmartwychwstanie kieruje na nowo wszystko ku Bogu”*, w: P.M.III., 61.

Rzeczywistość chrztu w omawianych pierwszych czterech jednostkach KRK 3 ukazana jest w kontekście Misterium Paschalnego. Wskazuje na to już sam tytuł omawianej grupy tematycznej *Nowe Narodzenie*. Dlatego pierwsza jednostka przybliży katechizowanym naukę św. Pawła o nowym stworzeniu stwierdzając: *Jezus Chrystus przez śmierć i zmartwychwstanie dał początek nowemu stworzeniu. (...) Wielkanoc, czyli Pascha, jest zatem głównym świętem chrześcijan, ponieważ w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa to, co dawne, minęło, „wszystko stało się nowe”*²⁶². Pojednanie więc dokonało się w misterium paschalnym Jezusa Chrystusa. Pewne wyjaśnienie skutku misterium paschalnego Jezusa daje autor wprowadzenia teologicznego do pierwszej jednostki katechetycznej, gdzie czytamy: *Chrystus dokonał w paschalnym misterium owego „pojednania” w sposób definitywny, raz na zawsze i fundamentalnie. Każdy jednak człowiek, a przez ludzi również świat cały, kosmos — muszą się „znaleźć w Chrystusie”, by w ten sposób wejść w nurt „nowego stworzenia”, by wręcz stać się „nowym stworzeniem”*²⁶³. To znalezienie się w Chrystusie przybliży katechizowanym jednostka druga zatytułowana *Chrystus przez chrzest wprowadza człowieka w nowe stworzenie: Jezus Chrystus jednoczy ze sobą człowieka przez chrzest. Sprawia On, że Jego Pascha, czyli przejście ze śmierci do życia, staje się dla ochrzczonego Paschą, czyli źródłem jego przejścia ze śmierci grzechu do nowego życia w Bogu*²⁶⁴.

Ordo P. kilkakrotnie nawiązuje do chrztu jako podstawowego sakramentu, jednak szerzej go nie omawia. *Nawróćcie się i niech każdy z was ochrzci się na odpuszczenie grzechów waszych (Dz 2, 38) (...) To zwycięstwo nad grzechem jaśnieje najpierw w chrzcie (...) Kościół bowiem ma „i wodę i łzy: wodę chrztu i łzy pokuty”*²⁶⁵.

Jeszcze głębszego pojednania dokonuje Bóg w sakramencie bierzmowania, w którym chrześcijanin jeszcze mocniej łączy się z Chrystusem i Kościołem dla realizacji Jego misji. Przez ten sakrament chrześcijanin staje się jeszcze bardziej znakiem wezwania Bożego zmierzającego do pojednania. Prawdę tę przybliżają katechizowanym jednostki dziesiąta i jedenasta. *W sakramencie bierzmowania chrześcijanin otrzymuje zadanie: świadczyć o zbawieniu, którego dokonał Chrystus i które urzeczywistnia się w świecie przez Kościół*²⁶⁶. Aby zadanie to Kościół mógł spełnić, otrzymuje moc Ducha Świętego: *Wyposażony przez chrzest w nadprzyrodzone życie i uzdolnienie chrześcijanin po-*

²⁶² KRK 3, j. 1.

²⁶³ B. Mokrzycki, dz. cyt., 61.

²⁶⁴ KRK 3, j. 2.

²⁶⁵ *Ordo P.*, nr 1, 2.

²⁶⁶ KRK 3, j. 11.

trzebuje „namaszczenia” mocą Ducha Świętego. Dzięki Niemu i on jako cząstka Kościoła staje się dojrzały i przygotowany do spełnienia swej misji w świecie²⁶⁷.

Ordo P. również w całym dokumencie odwołuje się do roli Ducha Świętego, poprzez Którego Bóg realizuje dzieło pojednania: „...a po swoim zmartwychwstaniu zesłał Ducha Świętego na Apostołów, aby mieli władzę odpuszczania i zatrzymywania grzechów (...) a Duch Święty na nowo uświęca swoją świątynię lub w sposób pełniejszy w niej zamieszkuje (...) udzielając im odpuszczenia grzechów w imię Chrystusa i mocą Ducha Świętego²⁶⁸. Wymiar sakramentu nie ogranicza się tylko do funkcji znaku. W sakramentach urzeczywistnia się także dialog między Chrystusem a człowiekiem. Ten aspekt sakramentów uwidocznił jest w całym KRK, który podejmuje zagadnienie odpowiedzi ze strony człowieka. Odpowiedź człowieka objawia się w budowaniu Królestwa Bożego, w podjęciu decyzji własnego zawodu, w rozwoju własnych zdolności²⁶⁹, a to wszystko wszczepione w Chrystusa i w Jego Kościół nabiera charakteru znaku, wezwania do pojednania. Ten aspekt dialogiczny sakramentów podkreśla także autor artykułu *Sakramenty a życie chrześcijańskie* w słowach: *Chrystus posługując się znakiem sakramentalnym, przemawia do człowieka i wzywa go do odpowiedzi²⁷⁰*. Cała niniejsza praca również akcentuje ten aspekt sakramentów.

4. 4. Pojednanie w Kościele

Czwarta część KRK, zatytułowana *Z Chrystusem przetwarzamy świat*, jest logiczną kontynuacją poprzednich części. Przybliża katechizowanym dalsze sakramentalne włączenie w dzieło Chrystusa Pośrednika, które dokonuje się przez sakrament małżeństwa, co równocześnie jest także włączeniem w misję Kościoła. Życie chrześcijanina ukazuje KRK 4 na szerszej płaszczyźnie, to jest ogólnoludzkiej. Autor wstępu do grupy tematycznej *Nowe narodzenie* dając pewne wyjaśnienie tak pisze: „...pragniemy ukazać młodym związek ich chrztu z procesem obejmującym cały świat, mającym swe źródło w zbawczym dziele Chrystusa i włączającym aktywnie wszystkich ochrzczonego. Jest to dzieło skierowywania całego świata ku Bogu, świata dotkniętego w człowieku grzechem, dzieło tworzenia dobra i zwalczania zła. Życie chrześcijanina jest właśnie współdziałaniem z Chrystusem w realizacji planu Bo-

²⁶⁷ Tamże, j. 11.

²⁶⁸ *Ordo P.*, nr 1, 6a, 9a.

²⁶⁹ Por. KRK 3, j. 18—25.

²⁷⁰ J. Charytański, *Sakramenty a życie chrześcijańskie*, w: P.M. III, 14.

żego²⁷¹. Omawiana więc część KRK ukazuje katechizowanym działanie Boga w urzeczywistnieniu swego planu zjednoczenia wszystkich ludzi przez wspólnotę Kościoła, włączającą się w życie ogólnoludzkie.

Pierwsza jednostka mówi o postępie ogólnoludzkim, a uczestniczenie chrześcijan w realizacji tego postępu jest współdziałaniem z Bogiem prowadzącym do jedności, jest urzeczywistnianiem planu Bożego. *Działalność człowieka na ziemi powinna prowadzić do postępu i zjednoczenia wszystkich ludzi*²⁷². W tym procesie ogólnoludzkim, odpowiednią funkcję ma do spełnienia chrześcijanin zarówno jako jednostka, jak i członek wspólnoty Ludu Bożego: *W ten sposób przez słowo i świadectwo życia Kościół, Lud Boży, jest znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego*²⁷³. *Przez głoszenie Ewangelii i świadectwo życia Kościół staje się zacy-nem wzrostu braterstwa i jedności wszystkich ludzi*²⁷⁴. *Kościół jest znakiem miłości w świecie, gdy jego członkowie żyją miłością i okazują ją wszystkim*²⁷⁵.

Szeroki wachlarz życia chrześcijańskiego omawiają jednostki od czternastej do trzydziestej. KRK w tych jednostkach przybliża katechizowanym prawdę, że Bóg realizuje swój plan pojednania ludzi ze sobą przez Kościół, przez życie chrześcijan we wspólnocie Kościoła. Bóg realizuje swój plan przez braterstwo oparte na sprawiedliwości, miłości, pokoju i prawdzie. Braterstwo to ma się opierać na nauce Chrystusa. *Chrystus nauczył nas, że jeden jest Bóg, któremu wszyscy zawdzięczają swe istnienie. On jest Ojcem wszystkich ludzi. I do wszystkich posłał swojego Syna, który stał się człowiekiem i bratem wszystkich ludzi i który ich zbawił. On właśnie kazał wszystkim ludziom mówić do Boga „Ojczy nasz” i miłować się wzajemnie jak bracia (...)* *Ta braterska wspólnota wtedy ujawnia się najpełniej kiedy Lud Boży zgromadzony wokół ołtarza razem z Chrystusem składa Ojcu Niebieskiemu Najświętszą Ofiarę*²⁷⁶. To braterstwo ma być realizowane przez chrześcijan, których Chrystus w sakramencie chrztu włączył w swoje dzieło, wezwał do współpracy i uzdalnia do działania, co się ma objawiać w pracy, w odpoczynku, w trosce o zdrowie wszystkich, w pomocy materialnej, w głoszeniu prawdy i w obronie pokoju²⁷⁷. Kontynuację idei pojednania przez Kościół mocno akcentuje *Ordo P.* To zagadnienie

²⁷¹ J. Charytański, *Wstęp do pierwszej grupy tematycznej „Nowe Narodzenie”*, w: P.M.III., 59.

²⁷² KRK 4, j. 1.

²⁷³ KRK 4, j. 1.

²⁷⁴ Tamże, j. 2.

²⁷⁵ Tamże, j. 3.

²⁷⁶ Tamże, j. 14.

²⁷⁷ Por. KRK 4, j. 14—36.

zostało uwypuklone w części trzeciej niniejszej pracy omawiającej *Świadomość przynależności do Kościoła*, dlatego w tym miejscu odwołujemy się tylko do powyższej części. Zaangażowanie się chrześcijan w powyższe problemy jest budowaniem Królestwa Bożego, ponieważ jest przetwarzaniem świata zgodnie z wolą Bożą, doskonalą duchowo człowieka i prowadzi do jedności wśród ludzi²⁷⁸. Ostateczna jednak odnowa tego świata, pełna jego przemiana i zjednoczenie nastąpi dopiero w chwili chwalebного powrotu Chrystusa na ziemię. Chwalebny powrót na ziemię będzie zakończeniem odnowy świata i jego pełną przemianą w „nową ziemię i nowe niebo”²⁷⁹.

Reasumując należy podkreślić, że idea pojednania ukazana w całym podręczniku KRK przedstawiona jest jako pewien proces zainicjowany i realizowany przez Boga, a trwający do ostatecznego przyjścia Chrystusa na ziemię. Mimo grzechu, niewierności ze strony człowieka, Bóg daje obietnicę zbawienia, która jest początkiem realizacji odwiecznego planu Boga pojednania ludzi ze sobą. W tej obietnicy Bóg przewidział pośrednictwo Ludu Bożego. A więc zbawienie ma wymiar społeczny. Realizowane jest począwszy od obietnicy poprzez przymierze Abrahama, Paschę Jezusa Chrystusa, Nowe Przymierze w Chrystusie i w Kościele. KRK ukazuje ten proces bardzo szeroko omawiając dokładnie poszczególne jego etapy realizacji. Motyw pojednania przewija się poprzez wszystkie grupy tematyczne tworząc pewien obraz, rzeczywistość, pozwalającą katechizowanym zrozumieć, że sakrament pokuty jest sakramentem pojednania, jest pewnym aktem w całym procesie pojednania człowieka z Bogiem. *Ordo P.* jak wynika z analizy czyni to w sposób bardzo skondensowany, właściwie wskazując tylko na te etapy bez bliższego omawiania.

Zakończenie

Pewien etap oficjalnej nauki Kościoła o sakramencie pokuty został zamknięty właściwie datą odpowiednich dekretów Soboru Trydenckiego. Nowy etap otworzyły dopiero dyskusje Soboru Watykańskiego II. Zmiany w podejściu do sakramentu pokuty winny znaleźć swe odbicie także i w nauczaniu katechetycznym. Powstaje zatem pytanie o wpływ dokumentów Soboru Watykańskiego II na polską katechezę. Wykazanie zgodności czy niezgodności całej polskiej katechezy z oficjalną dzisiejszą nauką Kościoła, odnośnie do sakramentu pokuty, w jednej pracy byłoby niemożliwością, dlatego problem ten zawęziliśmy do analizy poprawności *Katechizmu Religii Katolickiej* jako najnowszego podręcz-

²⁷⁸ KRK 4, j. 30.

²⁷⁹ Tamże, j. 31.

nika dla młodzieży klas V—VIII. Najnowszy zaś dokument Stolicy Apostolskiej *Ordo Paenitentiae* jest światłem dla niniejszego zagadnienia. Podręcznik Metodyczny w całości kształcie mojej pracy stanowił istotną pomoc, przybliżającą teoretyczne założenia omawianego podręcznika. Jak wynika z przedstawionej analizy zawartej w pierwszej części niniejszej pracy, *Katechizm Religii Katolickiej* odsłania katechizowanym wszystkie zasadnicze elementy współczesnej teologii sakramentu pokuty. Grzech ukazany jest nie tylko jako przekroczenie prawa, ile raczej jako odejście człowieka od Boga. W takim sformułowaniu wysuwa się na czoło relacja osobowa nie prawna. Nawrócenie zaś, według wspomnianego podręcznika polega nie tylko na niegrzeszeniu, lecz na mocniejszym zwróceniu się do Boga i patrzeniu na całą rzeczywistość życia ludzkiego w świetle Ewangelii. Jak wynika z analizy, pojednanie oraz nierozzerwalnie z nim łączący się wymiar eklezjalno-społeczny *Katechizm Religii Katolickiej* ukazuje w kontekście całej historii zbawienia. Pojednanie więc z Bogiem dokonuje się przez Kościół, w Kościele i z Kościołem. Powyższe aspekty, występujące w *Katechizmie Religii Katolickiej*, zawarte są też w *Ordo Paenitentiae*, z tym że dokument Stolicy Apostolskiej ujmuje je bardzo syntetycznie, często ograniczając się tylko do wskazania na dany aspekt. *Katechizm Religii Katolickiej* pod koniec trzeciego tomu naukę o sakramencie pokuty przekazuje również jako syntezę, która mogłaby być niezrozumiała dla katechizowanych, gdyby wspomniany podręcznik ograniczał się tylko do tego przekazu. Tymczasem, jak wynika z analizy zawartej w częściach od drugiej do czwartej niniejszej pracy, *Katechizm Religii Katolickiej* przygotowuje katechizowanych do zrozumienia, ewentualnie pogłębienia teologii sakramentu pokuty zawartej w zasadniczej grupie tematycznej, ubogacając ją stopniowo przez nowe treści, nowe aspekty akcentowane w poszczególnych częściach omawianego katechizmu. Jak wynika z pracy, *Katechizm Religii Katolickiej* ukazuje katechizowanym teologię sakramentu pokuty w zaplanowanym procesie wychowawczym, zmierzającym do kształtowania określonych postaw, poprzez poszczególne akty, równocześnie ubogacając świadomość uczniów o nowe treści w kolejnych latach katechizacji. Poszczególne elementy procesu wychowawczego są często niezwiązane wprost z nauką o sakramencie pokuty, ale ostatecznie zmierzają do zrozumienia, ewentualnie do pogłębienia teologii sakramentu pokuty jako sakramentu nawrócenia i pojednania.

W drugiej części niniejszej pracy ukazano sposób przybliżania idei nawrócenia. Ideę tę *Katechizm Religii Katolickiej* ubogaca z biegiem lat nauczania w oparciu o wydarzenia Starego Testamentu, kojarzone zawsze z Chrystusem i Jego Kościołem. W pierwszym roku nauczania

element nawrócenia ukazany został w związku z opowiadaniem biblijnym o grzechu pierworodnym a szerzej rozwinięty w jednostkach o niewierności narodu wybranego. W drugim roku nauczania katechizowani spotykają się z Nowym Testamentem, dlatego nawrócenie przybiera charakter podjęcia decyzji i wyboru ze względu na Chrystusa i w Jego Kościele. W trzeciej zaś części *Katechizmu Religii Katolickiej* nawrócenie pogłębione jest o całość nauki sakramentów inicjacji. Z tej też racji nabiera ono jeszcze bardziej charakteru społecznego. Ostatni zaś rok nauczania pogłębia postawę nawrócenia przez wezwanie do współpracy na wszystkich odcinkach życia ludzkiego. Występujące elementy tworzą pewien szeroki obraz nawrócenia ukazany w całym objawieniu tak Starego jak i Nowego Testamentu. Katechizowany więc, zanim dojdzie do zasadniczej grupy tematycznej podającej syntezę teologii sakramentu pokuty, która kończy trzeci rok nauczania katechetycznego, powinien już mieć pewną wizję nawrócenia, co pozwoli mu zrozumieć istotę nawrócenia oraz sakrament pokuty jako sakrament nawrócenia. Pozwoli mu zrozumieć, o czym mówiliśmy w pierwszej części tej pracy, że nawrócenie to porzucenie grzechu, to życie duchem Chrystusa w najszerszym tego słowa znaczeniu.

Część trzecia kreśli obraz Kościoła, jaki Katechizm Religii Katolickiej ukazuje katechizowanym. Okazuje się, że autorzy zaplanowali pewien proces zakodowany w treściach omawianego katechizmu. W pierwszej części rzeczywistość Kościoła wspomniany katechizm ukazuje jako kontynuację Ludu Bożego Starego Testamentu. Podręcznik często używa terminu Lud Boży, Naród Wybrany, dla podkreślenia wspomnianej ciągłości działania Bożego. Druga zaś część ubogaca tę rzeczywistość o takie zagadnienia jak pośrednictwo Kościoła kontynuującego rolę Ludu Bożego Starego Testamentu, oraz istota zjednoczenia z Chrystusem w Kościele, Jego Ciele Mistycznym. W trzeciej części pogłębienie świadomości eklezjalnej wyrażone jest w terminie *nowe narodzenie*. Ostatnia część omawianego podręcznika pogłębia rzeczywistość Kościoła przez podkreślenie pojęcia Kościoła jako *sakramentu*. Kościół ukazany został jako znak, wyrażający się przede wszystkim przez miłość, współpracę, braterstwo w całym świecie. Tak poszerzony obraz Kościoła ukazuje katechizowanym ich miejsce i rolę w tym Kościele. Dzięki takiemu ujęciu katechizowani mogą zrozumieć wymiar eklezjalno-społeczny sakramentu pokuty, skrótowo podany w zasadniczej grupie tematycznej. Mając wizję Kościoła i znając swoje miejsce w nim, mogą zrozumieć aspekt społeczny grzechu, który rani także Kościół, aspekt społeczny nawrócenia i pojednania zarówno z Bogiem jak i z Kościołem.

Czwarta część niniejszej pracy omawia proces przybliżania kate-

chizowanym idei pojednania. Idea owa byłaby niezrozumiała dla katechizowanych bez uprzedniej znajomości grzechu, nawrócenia, oraz znajomości obietnicy zbawienia realizowanej aż do powtórnego przyjścia Chrystusa. Jak wynika z analizy, *Katechizm Religii Katolickiej* odsłania katechizowanym ideę pojednania również na przestrzeni czterech lat nauczania katechetycznego. *Katechizm Religii Katolickiej* przybliży czytelnikom obietnicę zbawienia — pojednania, zainicjowaną przez Boga, nieustannie realizowaną mimo grzechu i niewierności, zwłaszcza w rzeczywistości pierwszego przymierza aż do nowego przymierza w Chrystusie i w Kościele. Na tym tle katechizowani mogą zrozumieć np. pośrednictwo Kościoła a więc i własną misję w Kościele, często hamowaną przez grzech, co pozwala im także zrozumieć społeczny aspekt grzechu i eklezjalny charakter pokuty i pojednania. *Ordo Paenitentiae* jak zresztą we wszystkich rozdziałach niniejszej pracy tak i tu stanowiło światło. I tym razem trzeba podkreślić, że idea pojednania w tym dokumencie została pokazana bardzo syntetycznie. *Katechizm Religii Katolickiej* mając do dyspozycji cztery tomy przeznaczone na cztery lata nauczania omawia ideę pojednania bardzo szeroko w oparciu o Stary i Nowy Testament, co stanowi odpowiednie przygotowanie do zrozumienia skrótowo ujętej teologii sakramentu pokuty w zasadniczej grupie tematycznej. Jeszcze szersze omówienie poszczególnych aspektów sakramentu pokuty znajdujemy we wskazanej literaturze pomocniczej. Nie znajdujemy jednak w niej całkiem nowych elementów tegoż sakramentu lecz jedynie poszerzenie ich i wyjaśnienie w oparciu o większą ilość tekstów Pisma św.

Jak wynika z ogólnej analizy ukazanej w niniejszej pracy, teologia sakramentu pokuty przekazana jest w *Katechizmie Religii Katolickiej* tak co do treści jak i formy zgodnie z dokumentem Stolicy Apostolskiej. Co więcej, zasługuje na uwagę i podkreślenie pewne wyprzedzenie czasowe i treściowe wspomnianego katechizmu w stosunku do *Ordo Paenitentiae*, gdyż jak wiadomo, podręcznik ten ukazał się wcześniej niż powyższy dokument. Należy także zaznaczyć, że *Katechizm Religii Katolickiej* oparł się na wytycznych Soboru Watykańskiego II, szczególnie na następujących dokumentach: *Konstytucja o Liturgii Świętej* i *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*.

Wykaz skrótów

- KRK 1 — *Katechizm Religii Katolickiej*, część I, Kraków 1972.
- KRK 2 — *Katechizm Religii Katolickiej*, część II, Kraków 1972.
- KRK 3 — *Katechizm Religii Katolickiej*, część III, Kraków 1972.
- KRK 4 — *Katechizm Religii Katolickiej*, część IV, Kraków 1972.

- Ordo P. — *Sacra Congregatio pro Cultu Divino. Decretum quo Ordo Paenitentiae publici iuris fit*, tłum. E. Sztafrowski w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, 7, z. 2, Warszawa 1977, 150—194.
- P.M. — *Podręcznik Metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej*, praca zbiorowa, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa część I 1976, część II 1978, część III 1980, część IV 1980.
- Aten. Kapł. — *Ateneum Kapłańskie*, Włocławek.
- RBL — *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, Kraków.

B I B L I O G R A F I A

ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Katechizm Religii Katolickiej* 1—4, Wrocław 1975.
- Sacra Congregatio pro Cultu Divino. Decretum quo Ordo Paenitentiae publici iuris fit*. tłum. polskie E. Sztafrowski w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, 7, z. 2, Warszawa 1977.
- Podręcznik Metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej*, praca zbiorowa, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa część I 1976, część II 1978, część III 1980, część IV 1980.
- BIZUŃ S. Ks. *Wprowadzenie pedagogiczne do jednostki „Bóg powołuje Abrahama i daje mu obietnice zbawienia”*, w: P.M. I, 94—99.
- CHARYTAŃSKI J. Ks. *Chrystus w przepowiadaniu katechetycznym*, w: P.M. II, 7—13.
- *Problemy katechezy biblijnej*, w: P.M. I, 7—24.
  - *Sakramenty a życie chrześcijańskie*, w: P.M. III, 7—18.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Odejście i powrót”*, w: P.M. III, 480—559.
  - *Wstęp do katechez wprowadzających*, w: P.M. I, 59—86.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Bóg przymierza tworzy swój lud”*, w: P.M. I, 275—411.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Bóg przymierza objawia się w swoim ludzie”*, w: P.M. I, 423—533.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Bóg Zbawca”*, w: P.M. I, 535—620.
  - *Wstęp do drugiej części KRK „Chrystus wczoraj i dziś”*, w: P.M. II, 39—100.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Królestwo Boże”*, w: P.M. II, 113—157.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Jezus naszą paschą”*, w: P.M. II, 265—367.
  - *Wstęp do trzeciej części KRK „Z Chrystusem idziemy przez życie”*, w: P.M. III, 57—59.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Tak więc trwają wiara, nadzieja i miłość”*, w: P.M. III, 131—188.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Umocnieni Duchem Świętym”*, w: P.M. III, 195—246.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Sól ziemi”*, w: P.M. III, 341—473.
  - *Wstęp do katechez wprowadzających*, w: P.M. I, 58—117.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Bóg Ojców naszych”*, w: P.M. I, 87—109.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Tajemnica Kościoła”*, w: P.M. II, 377—402.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Nowe Narodzenie”*, w: P.M. III, 57—117.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Jezus objawia tajemnicę Ojca”*, w: P.M. II, 165—195.
  - *Wstęp do grupy tematycznej „Syn Boży wśród nas”*, w: P.M. II, 209—261.
  - *Kult sakramentalny*, w: *Sakramenty Kościoła Posoborowego*, red. H. Bogacki, S. Moysa, Z. Perz, Kraków 1970, 296—329.
- CHROBAK W., *Katechizm Nauki Katolickiej*, Warszawa 1957.
- DYDUŁA B. Ks., *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Bóg wypełnia plan zbawienia za pośrednictwem ludzi”*, w: P.M. I, 366—375.

- KUBIK W. Ks., *Propozycje dydaktyczne*, w: P.M. I, 25—36.
 — *Wprowadzenie pedagogiczne do jednostki „Chrystus przez chrzest wprowadza nas do Kościoła”*, w: P.M. III, 88—96.
- MOKRZYCKI B. Ks., *Projekt planu wychowawczego związanego z treścią grupy tematycznej o Bierzmowaniu*, w: P.M. III, 197—246.
 — *Wprowadzenie teologiczne do katechezy „Chrystus obdarza ochrzczonych wiarą”*, w: P.M. III, 134—144.
 — *Wprowadzenie teologiczne do katechezy „Moja wiara dla innych”*, w: P.M. III, 144—155.
 — *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Chrystus obdarza ochrzczonych nadzieją”*, w: P.M. III, 174—188.
 — *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Mocą Ducha Świętego Kościół wypełnia swoje posłannictwo”*, w: P.M. III, 199—209.
 — *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Chrystus przez śmierć i zmartwychwstanie kieruje na nowo wszystko ku Bogu”*, w: P.M. III, 60—72.
- ROSLON J. W. Ks., *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Grzech osiąga każdego człowieka”*, w: P.M. I, 234—244.
 — *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Bóg objawia swoje miłosierdzie”*, w: P.M. I, 460—470.
- SPLAWSKI J. Ks., *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Pokuta w Kościele”*, w: P.M. III, 518—528.
- SULOWSKI J. Ks., *Wprowadzenie teologiczne do jednostki „Kto popełnia grzech, odwraca się od Boga i zadaje ranę Kościołowi”*, w: P.M. III, 482—494.
- TORLA K. Ks., *Wprowadzenie pedagogiczne do katechezy „Mocą Ducha Świętego Kościół wypełnia swoje posłannictwo”*, w: P.M. III, 202—209.

LITERATURA POMOCNICZA

- CZAJKOWSKI M. Ks., *Słowo Boże w odnowionych obrzędach pokuty*, w: *Sakrament pokuty*, red. A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, Katowice 1980, 209—295.
- CZERWIK S. Ks., *Odnowiona liturgia sakramentu pokuty w świetle „Ordo Paenitentiae”*, RBL 29(1976) 134—147.
 — *Wprowadzenie do odnowionej liturgii pokuty i pojednania*, w: *Sakrament pokuty*, red. A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, Katowice 1980, 127—202.
- DUDEK W., HANC W. Ks., *Istotne elementy pokuty*, Aten. Kapł. 89(1977) 178—191.
- GOŁĘBIEWSKI M. Ks., *Pokuta w Starym Testamencie*, Aten. Kapł. 89(1977) 3—15.
- HOLDA K. Ks., *Pokuta w świetle ostatnich dokumentów Kościoła*, Aten. Kapł. 89(1977) 75—91.
- JAKUBIEC M., *Die religiöse Erziehung der Jugend in Alter von 11—15 Jahren*, w: *Christliche Erziehung in Europa*, Bd 5: Polen, Stuttgart—München 1977, 56—75.
- PRZYBYLSKI B. Ks., *Ku źródłom teologii pokuty*, Aten. Kapł. 88(1977) 402—418.
Sakrament pokuty oprac. A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, Katowice 1980.
- SKOWRONEK A. Ks., *Człowiek dzisiejszy i pokuta*, Życie i Myśl 29(1979) 33—52.
 — *Z teologicznej problematyki pokuty*, w: *Sakrament pokuty*, red. A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, Katowice 1980, 9—124.
- SUSKI A. Ks., *Wezwanie do pokuty w Nowym Testamencie*, Aten. Kapł. 89(1977) 16—32.

RESUMÉ

Voilà le thème de L'élaboration:

„L'Enseignement du Sacrement de la Pénitence dans le Cathéchisme de la Religion Catholique nar rapport de „Ordo Paenitentiae”. Il s'agissait de démontrer

quel est l'enseignement du Sacrement de la Pénitence que donne le sus-mentionné Cathéchisme, par rapport des données du Concile Vatican II, et particulièrement du Document du Siège Apostolique „Ordo Paenitentiae”, — ainsi que de démontrer sa forme. Attirer l'attention sur la forme a une signification réelle dans l'ensemble du problème.

On doit souligner, que le susdit Cathéchisme apparût en 1972, sous la rédaction du Professeur Père Jean Charytański. La cathéchèse polonaise actuellement se sert encore de beaucoup d'autres manuels. Mais on a limité l'analyse au Cathéchisme sus-mentionné à cause:

1. C'est un manuel utilisé actuellement le plus souvent en Pologne.
2. L'embrassement de tous les cathéchismes encore utilisés, constituerai une trop large matière pour une seule élaboration.
3. C'est l'unique manuel V—VIII classes, accepté par la Commission d'Episcopat pour la Cathéchèse.
4. Il est devenu l'objet de la controverse, à cause de sa moderne construction, conception et contenu.

On a divisé le problème en 4-e parties: — la première démontre — sauf la parution et le fondement de structure moderne du manuel — les réelles problèmes de la Théologie du Sacrement de la Pénitence dans le groupe thématique sous titre: „Départ et Retour” (VII-e cl.) C'est la synthèse de la doctrine traitant le sus-mentionné thème.

Voilà les problèmes: du péché, de la conversion et de la réconciliation. Le Cathéchisme de la Religion Catholique ne limite pas seulement l'enseignement cathéchistique aux points transmis par le groupe thématique, car une telle limitation rendrait incertaine la possibilité d'une profitable assimilation des doctrines par les cathéchisés. C' est pourquoi les auteurs du manuel du Cathéchisme projettent étendre le procès éducatif sur 4 années d'enseignement. Les cathéchèses qui précèdent le groupe fondamental ont comme tâche — entre autres — la préparation des cathéchisés pour comprendre le contenu susdit, — et les cathéchèses suivantes le fondamental groupe thématique doivent l'approfondir.

D'ailleurs il ne s'agit pas seulement de transmettre le contenu, mais avantout de créer les bases convenables, qui se forment par des multiples actes programmés et embrassent le procès de 4 années d'enseignement. Conséquemment donc au total du manuel, dans les parties suivantes de cette élaboration, on a essayé de démontrer ce processus dans la coupe du manuel intégral.

Ainsi dans la deuxième partie on démontre le problème de la conversion, — dans la troisième l'aspect bien réel du Sacrement de la Pénitence sa mesure ecclésiale, — dans la quatrième le problème de réconciliation. On a démontré ces sus-mentionnés problèmes dans les particulières parties de ce travail par rapport de l „Ordo Paenitentiae”.

Le Document Apostolique traite les mêmes problèmes, mais — comme on le peut bien comprendre — il le fait plus synthétiquement. Néanmoins il faut pourtant affirmer, qu'une conformité existe entre l'enseignement du Cathéchisme de la Religion Catholique, ainsi que dans les indications du Concile Vatican II et „Ordo Paenitentiae”. A la base de cette analyse on vient à une conclusion, qu'il faut souligner:

On remarque un certain devancement des auteurs du sus-mentionné manuel par rapport au Document „Ordo Paenitentiae”, car celui-ci était publié un peu plus tard que le Cathéchisme de la Religion Catholique.